

57/18

τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας

Ἀγαθῶν

ΤΟ ΚΥΡΟΣ
ΤΩΝ ΑΓΓΛΙΚΩΝ ΧΕΙΡΟΤΟΝΙΩΝ
ΕΞ ΕΠΟΨΕΩΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ

ΥΠΟ

ΧΡΗΣΤΟΥ ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΕΝ ΧΑΛΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

ΕΣΤΑΝΟΓΛΙΟ

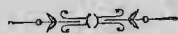

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ
ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ

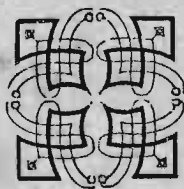
1903

5718
Ἀναδημοσίευσις ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας

ΤΟ ΚΥΡΟΣ
ΤΩΝ ΑΓΓΛΙΚΩΝ ΧΕΙΡΟΤΟΝΙΩΝ
ΕΞ ΕΠΟΨΕΩΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ

ΥΠΟ
ΧΡΗΣΤΟΥ ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΕΝ ΧΑΛΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ
ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ

1903

ΤΟ ΚΥΡΟΣ
ΤΩΝ ΑΓΓΛΙΚΩΝ ΧΕΙΡΟΤΟΝΙΩΝ
ΕΞ ΕΠΟΨΕΩΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ

Ἐκ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀγγλίας πλήρεις συμπαθείας καὶ χριστιανικῆς ἀγάπης πρὸς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν ἀποτείνονται αἰτήσεις· ἐπίλεκτοι αὐτῆς ἱεράρχαι τὴν προσέγγισιν καὶ ἀμοιβαίαν ἀναγνώρισιν τῶν διηρημένων Ἐκκλησιῶν ποθοῦντες ἐρωτῶσιν εὐλαβῶς τὴν Ἐκκλησίαν Κωνσταντινουπόλεως, ἐὰν ἐν ἐλλείψει ὀρθοδόξου ἱερέως ἐπιτρέπεται εἰς Ἀγγλους ἱερεῖς καλουμένους ὑπὸ ὀρθοδόξων νὰ μεταδίδωσιν αὐτοῖς τινα τῶν μυστηρίων· ἕτερος δέ τις ἐξ Ἀμερικῆς προβάλλεται τὸ ἐρώτημα, ἂν ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία κοινωνοῦσα πρὸς τὴν τῆς Ἀγγλίας ἀποδέχεται τὰς χειροτονίας αὐτῆς ὡς κανονικὰς, ὑπολαμβάνουσα αὐτὴν οὕτως ὡς γνήσιον κλάδον τῆς ἀληθοῦς Ἐκκλησίας. Ἡ τοιαύτη βλέψις τῶν Ἀγγλῶν πρὸς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν δὲν εἶνε νέα. Ἦδη ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐπιφανῆ τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας μέλη πολυειδῶς ἐξεδίλωσαν τὴν πρὸς τὴν ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν θερμὴν συμπάθειαν, ἐξαιτησάμενα μάλιστα παρὰ τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας τὴν καλουμένην intercommunion, ἢ τοι τὴν ἐξωτερικὴν ἄνευ δογματικῆς ἐνώσεως προσέγγισιν,

εἰς τρόπον ὥστε οἱ χριστιανοὶ ἐκατέρας Ἐκκλησίας νὰ κοινωνῶσιν ἀδιαφόρως παρὰ τῶν χειρῶν ἱερέως ὀρθοδόξου ἢ ἀγγλικανοῦ. Οὐκ ὀλίγοι δὲ καὶ πλήρη ἔνωσιν μετὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἠτήσαντο δι' ἀναφορᾶς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρωσσίας, ἀποκρούοντες μὲν «πάσας τὰς παπικὰς μεταβολὰς ἔν τε τῇ καθολικῇ πίστει καὶ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ διατάξει», ὁμολογοῦντες δὲ πάντα τὰ δόγματα καὶ τοὺς κανόνας τοὺς ὑπὸ τῶν οἰκουμενικῶν Συνόδων συνταχθέντας, καὶ μόνον ἐπουσιώδεις τινὰς ἐν τῇ λειτουργίᾳ αὐτῶν μεταβολὰς ἐπιφυλαττόμενοι. Καὶ δὲν ἀπέληξαν μὲν αἱ τοιαῦται πρὸς τὴν ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν βλέψεις εἰς ἀποτελέσματα πρακτικὰ, ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι πόθοι εἰς προσέγγισιν πρὸς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, τὴν ἐν μέσῳ τῶν αἰώνων διατηρήσαν ἀγνήν καὶ ἀδιάφθορον τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, καὶ αἱ προσπάθειαι, ὅπως ἀναγνωρισθῇ ὁ ἀποστολικὸς χαρακτήρ τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας, εἶνε ἄξιαί τῆς ἡμετέρας προσοχῆς διττῶς· στρέφοντες οἱ Ἄγγλοι πρὸς τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν τὸ βλέμμα ἐν πρώτοις ἀναμιμνήσκουσιν ἡμᾶς τοὺς ἀρχαίους τῆς συγγενείας δεσμοὺς τοὺς συνδέσαντας τὸ πάλαι τὴν Ἀνατολὴν πρὸς τὴν ἀρχέγονον Βρεττανικὴν Ἐκκλησίαν, διότι εἶνε γνωστὸν ὅτι αὕτη ἐξ ἡμῶν τὸ πρῶτον λαβοῦσα τὸ χριστιανικὸν φῶς ἐτήρει ἐπὶ μακρὸν τὰς ἀρχαίας τῆς Ἀνατολῆς παραδόσεις καὶ ταύτας προεβάλλετο πολλακίς κατὰ τῶν ὑπερφιάλων ἀξιώσεων τῆς Ρώμης. Ἐπειτα δὲ καὶ κυρίως ἢ πρὸς intercommunion φερόντα αὕτη, ὑπεμφαίνουσα τὴν ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος θρησκευτικὴν κατάστασιν τῶν Ἄγγλων, ὑποδηλοῖ τὰ αἴτια, δι' ἃ ἀκάθεκτος παρὰ πολλοῖς αὐτῶν ἀναπτύσσεται πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν τῆς ἀνατολικῆς, καὶ διακαῆς ὑποκαίεται πόθος, ὅπως ἐπὶ τοῦ πεδίου τούτου συναντηθῶσι μετὰ τῶν ἀποστολικῶν Ἐκκλησιῶν.

Ἡ Ἀγγλικὴ τῷ ὄντι Ἐκκλησία διατηρήσασα τὴν ἱερα-

ρχίαν καὶ οὐδέποτε περιελθοῦσα εἰς παντελεῖαν πρὸς τὴν παράδοσιν ρῆξιν, ἐν γένει δὲ τὴν θεολογίαν τῆς Ζυρίχης ἀναδεύσασα μετὰ παπικῶν ἐθίμων καὶ τύπων, ἐνεδείκνυτο ὡς ἡ μόνη προτεσταντικὴ χώρα, ἐν ἣ ὁ ἄπτον ἢ βραδύτερον θὰ ἐξηγείρετο ὁ πρὸς τὰς ἀρχεγόνους Ἐκκλησίας πόθος. Ἀλλ' ὁ λόγος οὗτος μόνος δὲν θὰ ἤρκει εἰς ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου τούτου, ἂν μὴ ἄλλα αἴτια παρεσκεύαζον τὸ ἔδαφος πρόσφορον πρὸς τὴν τοιαύτην ροπήν. Ἡ βασιλεία ἐν πρώτοις ἢ ἄλλοτε τὴν παπικὴν κυριαρχίαν ἐν Ἀγγλίᾳ ἀντικαταστήσασα καὶ τὴν ἐπισκοπικὴν Ἐκκλησίαν περιφρουροῦσα, σὺν τῷ χρόνῳ προϊόντι, καθ' ὅσον ἡ μὲν πίστις ἀπόλλυσι τὴν πρώτην αὐτῆς ἐπὶ τῆς μεταρρυθμίσεως ζέσιν, ἡ δὲ ἀπιστία λυμαίνεται τὴν τάξιν τῶν λογίων ἀπομακρύνουσα αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ ἐξ ἄλλων ἔτι βλέψεων, δὲν εἶνε πλέον ὁ κραταῖος τῆς Ἐκκλησίας πρόμαχος, ὁ κατὰ τῶν ἐπιθέσεων τῆς βουλῆς καὶ τῶν ἄλλων πολεμίων ἀντιτασσόμενος. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν μάλιστα τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἢ κυβέρνησις τῆς Ἀγγλίας, ἀποδεξαμένη τοὺς παπικοὺς καὶ τοὺς διαφωνοῦντας (Dissenters) εἰς πάσας τὰς ἀρχάς, ὑποστηρίζει τὴν Ἐκκλησίαν μόνον ἐξ ἐπόψεως ἠθικῆς, ἥτοι οἱ κληρικοὶ προστατεύονται οὐχὶ ὡς φρουροὶ τοῦ δόγματος, ἀλλὰ μόνον ὡς παράγοντες τῆς ἠθικῆς ζωῆς καὶ τῶν φιλανθρωπικῶν ἔργων προστάται, συμφώνως ἄλλως πρὸς τὴν πρακτικὴν ἐν γένει φύσιν τοῦ γαλλικοῦ Ἀἰθνοῦς. Ἐπειτα δὲ αἱ ὑπερβολαὶ, εἰς ἃς ἐξώκειλεν ὁ προτεσταντισμὸς κατὰ τὰς ἀκολουθίας αὐτοῦ διαπτυσσόμενος, καὶ διὸ καὶ μάλιστα ἡ θρησκευτικὴ ἀδιαφορία καὶ ἀπιστία, οἱ φυσικοὶ καρποὶ τῆς προτεσταντικῆς ὑποκειμενικότητος, παρήγαγον ἀντίδρασιν παρὰ πολλοῖς, καὶ ἐξήγειραν τὴν προσοχὴν πρὸς τὴν σεμνὴν μορφήν καὶ τὸν ἀναλλοίωτον χαρακτήρα τῆς ἀνατολικῆς ἐν μέρει δὲ καὶ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας. Ἐὰν δὲ εἰς ταῦτα προσ-

τεθῆ καὶ ἡ μεταβολὴ ἢ ἐπελθοῦσα εἰς τὰ πνεύματα τῶν Ἀγγλων ἐκ τῆς εὐχεροῦς ἐπιμιξίας πρὸς τὴν ἡπειρωτικὴν Εὐρώπην, καὶ τῆς γνωριμίας τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, τῆς ἀποκηρυξάσης ὁμοίως τὴν παλικὴν κυριαρχίαν, ἔχομεν πλήρη τὰ αἴτια, δι' ἃ οἱ Ἀγγλοι, θεωροῦντες ἤδη τὴν ἰδίαν Ἐκκλησίαν οὐχὶ ὡς πολιτικὸν καθίδρυμα μετὰ τῶν ὁρίων τῆς χώρας αὐτῶν περατούμενον, ἀλλὰ ὡς ὁμοφυᾶ κλάδον τῆς καθόλου Ἐκκλησίας, ἀτενίζουσι νῦν μὲν πρὸς τὴν Ρώμην, νῦν δὲ πρὸς τὴν Ἀνατολήν, ποιούμενοι λόγον περὶ intercommunion καὶ περὶ τοῦ κύρους τῶν χειροτονιῶν αὐτῶν ἐρωτῶντες. Πρὸς τὴν ἀνατολικὴν δὲ ἰδίως Ἐκκλησίαν ἀποτείνονται τοσοῦτῳ προθυμότερον, ὅσον ἡ μὲν ἀγέρωχος Ρώμη βαρέως ἤκουσε πάντοτε τὰς τοιαύτας ἀξιώσεις περὶ ἰσότητος τῶν ἀπεσχισμένων Ἐκκλησιῶν πρὸς τὴν λατινικὴν, ἡ δὲ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, ἡ ἀπληλαγμένη ἅμα καὶ ἀντεπεξεληθοῦσα κατὰ τῶν δεσποτικῶν τάσεων ἐκείνης, ἐνεδεικνυτο ὡς σύμμαχος φυσικῆ.

Καὶ ἡ μὲν intercommunion ἢ ἐξωτερικὴ, ὡς εἶπομεν, ἔνωσις, ἢ ἐπὶ τῆς ἀμοιβαίας ἀγάπης καὶ συμπαθείας ἐρειδομένη καὶ ἐν τοιούτοις ἔργοις ἐκδηλουμένη, καίτοι ἄνευ δογματικῆς ἐνότητος δὲν δύναται νὰ ἀποφέρῃ τοὺς προσδοκωμένους καρποὺς, εἶνε ὅμως ἀναγκαία καὶ διὰ τοὺς πολυειδεῖς ἔχθρους τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας καθόλου καὶ δὴ καὶ τῆς ὀρθοδόξου, καὶ ὡς ἀποτελοῦσα τὸν προκαταρκτικὸν ὅρον πρὸς μείζονα προσέγγισιν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ἔνωσιν. Ἡ δὲ περὶ τοῦ κύρους τῶν Ἀγγλικῶν χειροτονιῶν ἐρώτησις, τὸ ὑποκείμενον τῆς παρούσης μελέτης, ἐξ ὀρθοδόξου ἐπόψεως, δύναται κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην νὰ τύχῃ ἀπαντήσεως οὐχὶ κατ' ἀρχὴν καὶ γενικῶς, ἀλλ' ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ προσελεύσεως Ἀγγλων κληρικῶν εἰς τοὺς κόλπους τῆς ὀρθοδόξιας. Εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀδιαίρετον Ἐκκλησίαν οὐδέποτε

παρ' οὐδενὸς τῶν αἰρετικῶν προεβλήθη τὸ ἐρώτημα, ἂν κατ' ἀρχὴν ἔχωσιν ἢ μὴ ἱερωσύνην, μόνον δὲ τῶν προσιόντων καὶ τῶν μετ' αὐτῆς κοινωνίαν αἰτουμένων κληρικῶν ἡρευνᾶτο φυσικῶς καὶ τὸ κύρος τῆς χειροτονίας. Ἡ κατ' ἀρχὴν ἔρευνα τοῦ κύρους τῆς Ἀγγλικῆς ἱερωσύνης προϋποτίθησι φυσικῶς, ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀγγλίας δύναται νὰ εἶναι κλάδος τῆς ἀληθινῆς Ἐκκλησίας παράλληλος καὶ ἰσόμοιρος πρὸς τὴν ὀρθόδοξον, συνεπάγεται δὲ φυσικῶς καὶ τὴν πρὸς αὐτὴν κοινωνίαν ἄνευ δογματικῆς ἐνώσεως, ἐὰν κατ' ἀρχὴν ἀναγνωρισθῆ ἡ ἱερωσύνη αὐτῆς. Ἀλλὰ μὴν ἡ τοιαύτη ἐξέτασις προσκρούουσα ἄρ' ἴσως πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς ὀρθοδοξίας, καθ' ἃς οἱ ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀποσχισθέντες δὲν δύναται νὰ διατηρῶσι τὴν πρὸς τὴν ἀληθῆ Ἐκκλησίαν ἐνότητα καὶ κοινωνίαν, εἶνε ἐξ ὀρθοδόξου ἐπόψεως ἀσύστατον καὶ ἀπόβλητον, οὐδὲ δύναται νὰ τύχῃ ἐπισήμου ἀπαντήσεως τὸ ἐξ Ἀμερικῆς ἐρώτημα ὡς ἀντιβαῖνον πρὸς τὴν εἰρημένην τῆς ὀρθοδοξίας ἀρχὴν, ἀνακρινούσης τὰς ἐκτὸς χειροτονίας, ἐφ' ὅσον καὶ ὅτε οἱ τοιοῦτοι κληρικοὶ προσήρχοντο εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς. Καὶ δὲν ἀγνοοῦμεν μὲν ὅτι θεμελιώδης καθόλου δόξα τοῦ προτεσταντισμοῦ εἶνε, ὅτι ἡ χριστιανικὴ ἀλήθεια δὲν εἶνέ τι ἀποτετελεσμένον ἐν χρόνῳ καὶ ὑπ' ἀνωτέρας ἢ κατ' ἄνθρωπον αὐθεντίας πεφρουρημένον, ἀλλ' ἰδανικὸν, εἰς ὃ τείνουσαι προσαναβαίνουσι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον αἱ ἐπὶ μέρους Ἐκκλησίαι, αἱ τμήματα μόνον τῆς ἀληθείας ταύτης κατέχουσαι καὶ λοιπὸν ἰσόμοιρα μέρη τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησίας ἀποτελοῦσαι. Ὁμοίως δὲ ὅτι ἡ τοιαύτη θεωρία ἐκδηλοῦται καὶ πρακτικῶς, προσφερομένης τῆς εὐχαριστίας εἰς πάντα χριστιανὸν καὶ δὴ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀγγλίας, ἐν ἣ καὶ ἄλλης ὁμολογίας χριστιανὸς δικαιούται νὰ προσέλθῃ ἀδεῶς εἰς τὸν μυστικὸν δεῖπνον λαμβάνων, ὡς λέγουσι, παθητικὴν κοινωνίαν. Ἀλλ' ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, ὁ τῆς ἀληθείας διδάσκαλος καὶ τῆς χάριτος ὁ νόμιμος φο-

ρεύς, ἥκιστα δύναται νὰ ἐπινεύσῃ εἰς τοιαύτας ἀρχὰς καὶ διατάξεις. Ἐν τῷ πνεύματι λοιπὸν αὐτῆς τούτῳ ἀνακρίνοντες τὰς χειροτονίας τῶν Ἀγγλῶν κληρικῶν, ἥτοι ὡς προσιόντων εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν, ἐξετάζομεν αὐτὰς ἐν τοῖς ἐξῆς μόνον **ἐξ ἐπόψεως δογματικῆς**, οὐδαμῶς θίγοντες τὸ ἄλλως ἀσθενὲς μέρος, τὴν ἱστορικὴν τοῦ πράγματος ὄψιν, ἥτοι τὴν ἐν τῇ Ἀγγλικῇ Ἐκκλησίᾳ ἀποστολικὴν διαδοχὴν τὴν σχετιζομένην πρὸς τὴν χειροτονίαν τοῦ πρώτου τῶν Ἀγγλῶν ἐπισκόπου Parker, τοῦ ἐν τῇ μεταρρυθμίσει κατασταθέντος¹. Ἐπειδὴ δὲ ἡ δογματικὴ ἔποψις ἀναφέρεται ἐνθεν μὲν εἰς τὸ κύρος ἢ μὴ τῆς ἱερωσύνης λόγῳ αἰρέσεως ἢ σχίσματος, ἐνθεν δὲ εἰς τὴν ἀντίληψιν καὶ κανονικὴν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου, πρόδηλος καὶ ἡ διαίρεσις τῆς παρούσης διατριβῆς εἰς δύο· εἰς τὸ **περὶ τοῦ κύρους τῶν Ἀγγλικῶν χειροτονιῶν κατ' ἀρχὴν, καὶ ἀπὸ τῆς μυστηριακῆς αὐτῶν ὄψεως**. Ὡς ἐκ περισσοῦ δὲ προστίθεμεν ἐνταῦθα ὅτι ἡ διατριβὴ αὕτη οὐδεμίαν ἄλλην ἀξίωσιν ἀντιποιοιμένη συνετάχθη προχειρῶς, ὅπως καταστήσῃ γνῶριμον καὶ οἰκεῖον ἡμῖν τὸ διαφέρον τοῦτο θέμα, περὶ οὗ ἢ ἐλάχιστα ἢ σχεδὸν οὐδὲν ἐγράφη παρ' ἡμῖν.

1. Ἐπειδὴ δῆλα δὴ ὁ πρῶτος τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς Μεταρρυθμίσεως ἐπίσκοπος Parker ἐχειροτόνησε τοὺς λοιποὺς αὐτῆς ἐπισκόπους, εἶνε προφανές, ὅτι ἡ ἀποστολικὴ διαδοχὴ τῆς ἱερωσύνης τῶν Ἀγγλῶν συνδέεται μετὰ τῆς χειροτονίας αὐτοῦ. Καὶ εἶπον μὲν τινες, ὅτι ἡ χειροτονία τοῦ Parker ἐγένετο ἐν τῷ καπηλείῳ τῆς Cheapside τῷ καλούμένῳ Nag's head ὑπὸ τοῦ Scory ἐπισκόπου τῆς Hereford ἀναγορεύσαντος αὐτὸν καὶ τοὺς ἄλλους ἐπισκόπους γονυκλιτοῦντας πρὸ αὐτοῦ. Ἄλλ' ἡ ἐπιμελής τῶν ἀρχαίων μελέτη καὶ τῶν ἄλλων γεγονότων ἐξέτασις ἀπέδειξε τὸ ἱστορικὸν αὐτοῦ ὡς κενὸν μῦθον. Εἰς τὰς διεξοδικὰς δὲ περὶ τούτου συγγραφὰς καὶ ἀνασκευὰς τοῦ μύθου τούτου παραπέμποντες τὸν θέλοντα νὰ γνωρίσῃ τὰ πράγματα λεπτομερῶς σημειοῦμεν ἐνταῦθα τὰ κυριώτατα κατὰ τοῦ ἱστορήματος τούτου ἐπιχειρήματα. Πρῶτον μὲν δῆλα δὴ ὑπάρχουσι πρωτόκολλα τῆς χειροτονίας καὶ ἄλλα δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ ἔγγραφα διεσπαρμένα ἐν τῷ Βρετανικῷ βασιλείῳ, ἀναγράφοντα, ὅτι ὁ Parker

Ἡ κατ' ἀρχὴν ἐξέτασις τοῦ κύρους τῆς ἱερωσύνης τῶν Ἀγγλῶν, τῶν δογματικῶς δισταμένων πρὸς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ἄγει προφανῶς εἰς τὸ γενικὸν ἐρώτημα, πῶς ἐκλήπτεα ἢ ἐκτὸς τῆς ἀληθοῦς Ἐκκλησίας ἱερωσύνη, καὶ πῶς πρέπει νὰ γίνωνται δεκτοὶ οἱ εἰς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν προσιόντες κληρικοί. Περὶ τούτου ὅμως καὶ πάσαι ἐν τῇ ἀδιαιρέτῳ Ἐκκλησίᾳ καὶ σήμερον δὲν ἐπικρατεῖ εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ἀπαράβατος κανὼν. Βεβαίως, κατὰ τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς ὀρθοδοξίας πάντες οἱ ἀπὸ τῆς ἀληθοῦς Ἐκκλησίας εἴτε διὰ παραχαράξεως τῆς πίστεως εἴτε ὅπωςδήποτε ἄλλως ἐκπεσόν-

ἐχειροτονήθη ἐν Lambeth τῇ 17 Δεκεμβρίου 1559 ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων Barlow, Scory, Hodskins καὶ Coverdale. Τὰ ἔγγραφα ταῦτα καὶ ὑπὸ καθολικοδυτικῶν ἐξετασθέντα εὐρέθησαν πάντοτε ὡς ἀνέγκλητα. Ἐπειτα δὲ καὶ πολλοὶ συγγραφεῖς τῆς Ρωμικῆς Ἐκκλησίας ἀνήκοντες ἀπεδοκίμασαν τὰ κατὰ τὸ μῦθευμα τοῦτο, ὡς ὁ Lingard καὶ ὁ Ἰωάννης Lengarde ὁ γράψας ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἀγγλίας τάδε· «Ἡ τελετὴ τῆς προχειρίσεως τοῦ ἐπισκόπου Parker ἐγένετο κατὰ τὴν χειροτονικὴν Ἐδουάρδου τοῦ ἔκτου, μετὰ τινος λεπτῆς διαφορᾶς. Δύο ἐκ τῶν προχειριζόντων ὁ Barlow καὶ Hodskins ἦσαν προχειρισμένοι κατὰ τὴν Ρωμικὴν ἀρχιερατικὴν, οἱ δύο δὲ ἄλλοι κατὰ τὴν μετερρυθμισμένην χειροτονικὴν». (πρβλ. Γεττὲ "Εκθ. τῆς Ὀρθοδόξου διδασκαλίας σελ. 234 ἐξ.). Ὁμοίως δὲ αἱ ἐνστάσεις κατὰ τῆς χειροτονίας τοῦ Barlow τοῦ ἐκ τῶν χειροτονητάντων τῶν Parker δὲν εἶναι ἰσχυραί. Ὁ Barlow καὶ ὡς μέλος τῆς Ἀνω Βουλῆς καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς συνόδου παρέστη πάντοτε ὡς κανονικῶς χειροτονημένος ἐπίσκοπος. Τὸ ὅτι δὲν σώζεται τὸ πρακτικὸν τῆς χειροτονίας αὐτοῦ, ὅπως καὶ ἄλλων ἐπισκόπων δὲν εἶνε λόγος ἀμυρσθητέως αὐτῆς. Ὁμοίως δὲ καὶ αἱ ἡμαρτημέναι ἰδέαι, ἃς εἶχεν οὗτος περὶ τοῦ κύρους τῆς χειροτονίας δὲν ἀποδεικνύουσιν, ὅτι ἦτο καὶ πάντῃ ἀχειροτόνητος. Ἄλλως δὲ τῆς προχειρίσεως τοῦ Parker μετέσχον τρεῖς ἕτεροι ἐπίσκοποι ἀδιαμυρσθητέτου ἱερωσύνης συνεκφωνήσαντες τὰ γνωστὰ χειροτονικὰ λόγια κατὰ τὰ σωζόμενα πρακτικά. Ὡστε καὶ ὑποτιθεμένου, ὅτι ὁ Barlow δὲν ἦτο χειροτονημένος, ὅπερ οὐδαμῶθεν ἀποδείκνυται, πάλιν δὲν ἀρκίζει τὸ κύρος τῆς χειροτονίας τοῦ Parker. (πρβλ. τὰς περὶ τοῦ κύρους τῶν χειροτονιῶν τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας πραγματείας τοῦ Oldknow Courayer, Bramhall's κτλ.)

τες ἀποτέμνουσι τὸν μετ' αὐτῆς δεσμὸν, συναποβάλλοντες μετὰ τῆς ἀποστολικῆς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ διαδοχῆς καὶ τὴν ἐν τῇ ἱερωσύνῃ². Κατὰ φυσικὸν δὲ λόγον τῶν ἀποστατῶν τούτων καὶ τὸ βάπτισμα ὡς «παρεκβαῖνον τῆς πίστεως», ἦτοι ὡς βάπτισμα ἀνθρώπων νοσούντων περὶ τὴν πίστιν, καὶ ἔτι μᾶλλον αἱ χειροτονίαι οὐ μόνον νομικῶς εἶνε ἀσύστατοι, ἀλλὰ καὶ παντελῶς ἄκυροι καὶ ἀπόβλητοι, προσιόντες δὲ εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν οἱ τοιοῦτοι ἀναβαπτίζονται καὶ ἀναχειροτονοῦνται, ἢ μᾶλλον βαπτίζονται τὸ πρῶτον καὶ χειροτονοῦνται, ἐὰν φέρωσι τὰ τῆς ἱερωσύνης προσόντα. Ὑπὸ τοῦ αὐστηροῦ τούτου πνεύματος διαπνέονται οὐ μόνον οἱ Ἀποστολικοὶ κανόνες, οἱ ἐπιτάσσοντες τὴν ἐπανάληψιν ἐν γένει τῶν ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας βαπτισμάτων καὶ χειροτονιῶν³ ἀλλὰ πιθανώτατα καὶ ἢ ἐν Νικαίᾳ Α' οἰκουμενικῇ Σύνοδος ἀθετήσασα τὰς χειροτονίας τῶν Παυλιανιστῶν μετὰ τοῦ βαπτίσματος αὐτῶν (Καν. 19). Ὁμοίως δὲ οὐ μόνον ὁ μέγας Βασίλειος ἀπορρίπτει τὸ βάπτισμα τῶν **ἐγκρατιτῶν**, διότι καίπερ εἰς τὸ ὄνομα τῆς ἀγίας Τριάδος βαπτίζοντες ὑπελάμβανον τὸν Θεὸν ποιητὴν τοῦ κακοῦ ὡς καὶ οἱ Μαρκιωνῖται⁴, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀφρικανὴ Ἐκκλησία, ἡγουμένου τοῦ Κυπριανοῦ, καὶ ἡ τῆς Μ. Ἀσίας, ἀναβαπτίζουσαι κατ' ἀρχὴν πάντα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐπανιόντα ἤγοντο προδιήλως ὑπὸ τοῦ αὐστηροῦ τούτου κανόνος.

2. «Ἡ ἀίρεσις χωρίζει ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας πάντα ἄνθρωπον». (Ζ' Οἰκ. Σύν. πρ. Α'). «οἱ δὲ τῆς Ἐκκλησίας ἀποστάντες οὐκέτι ἔσχον τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ἑαυτοῦς· ἐπέλιπε γὰρ ἡ μετάδοσις τῆς διακοπῆς τὴν ἀκολουθίαν. . . . οἱ δὲ ἀποραγόντες, λαϊκοὶ γενόμενοι, οὔτε τοῦ βαπτίζεσθαι οὔτε τοῦ χειροτονεῖν εἶχον τὴν ἐξουσίαν, οὐκέτι δυνάμενοι χάριν Πνεύματος ἁγίου ἐτέροις παρέχειν, ἥς αὐτοὶ ἐκπεπτώκασι». Βασιλείου Ἐπιστ. Κανὸν Α' πρὸς Ἀμφιλόχιον παρὰ Migne Τόμ. 63 σελ. 669. πρὸς καὶ Ρώτη Ὁρθ. καὶ Παλαιοκαθ. σελ. 5. καὶ ἡμέτ. Συμβολ. 329 κ. ἐξ.

3. Καν. 46, 47, 68.

4. Migne 63, 733.

Ἄλλ' ἂν κατ' ἀκρίβειαν καὶ θεωρίαν πάντες οἱ ἀπὸ τῆς ἀληθοῦς Ἐκκλησίας ἐκπίπτοντες πρέπη νὰ ἀναβαπτίζονται καὶ νὰ ἀναχειροτονωῦνται προσερχόμενοι, οὐδὲν ἦττον ἢ Ἐκκλησία, εἴτε εἰς τὸ συμφέρον τῶν πολλῶν ἀποβλέπουσα, εἴτε πρὸς ἀποφυγὴν μεγάλων κακῶν, εἴτε δι' ἄλλον λόγον ἀνάγκης τὰ πράγματα οἰκονομοῦσα, τοὺς εἰς αὐτὴν προσιόντας ἀπεδέχετο πολλακίς δι' ἐπιδόσεως λιβέλλου, διὰ χειροθεσίας, ἢ διὰ τυπώσεως μύρου, συγκαταβατικῶς, **οἰκονομικῶς**, ἢ ὅπως δῆποτε ἄλλως δύναται νὰ κληθῇ ἢ ἐν ταῖς εἰδικαῖς ταύταις περιπτώσεσιν ἐξαιρέσις αὕτη ἀπὸ τοῦ αὐστηροῦ κανόνος. Βεβαίως δυσχερὲς μᾶλλον δὲ ἀδύνατον πάντη εἶνε ἡ ἐξιχνίασις τῆς ὑποκειμένης κοινῆς ἀρχῆς τῆς διεπούσης **ἀκρίβειαν** καὶ **οἰκονομίαν**, τὰ κατὰ τὸ φαινόμενον ἀντιφάσκοντα, καὶ ἢ κατὰ τὴν ἀρχὴν ταύτην ἐξίγνησις τῶν δύο τούτων παραλλήλων μέτρων τῆς ἀποδοχῆς τῶν αἰρετικῶν καὶ σχισματικῶν, (λέγομεν παραλλήλων, διότι ἐξ ὀρθοδόξου ἐπόψεως κρίνοντες οὐδαμῶς ἀποδεχόμεθα τῶν λεγόντων, ὅτι **ἀκρίβεια** καὶ **οἰκονομία** κατ' οὐσίαν ἀντιφάσκουσι, ἢ δὲ Ἐκκλησία καὶ πάλαι καὶ νῦν ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ διεφώνει κατ' ἀρχὴν, ὅτε μὲν ἀποδεχομένη, ὅτε δὲ ἀπορρίπτουσα, ἢ κατὰ τινὰς μὲν τρόπους δεχομένη τὰ τῶν αἰρετικῶν μυστήρια, κατ' ἄλλους δὲ οὐχί), οὐδεὶς δὲ βλέπει πῶς ποτε τὸ οὐσιωδῶς ἔγκυρον ἀποβαίνει ἄκυρον καὶ τούναντίον τὸ ἄκυρον ἔγκυρον, καὶ διὸ πῶς ὁ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀναγεννηθεὶς καὶ ὁ τὴν χάριν τῆς ἱερωσύνης λαβὼν ὑπολαμβάνονται ὡς μὴ τοιοῦτοι, καὶ τούναντίον οἱ οὐδέτερον χάρισμα λαβόντες ὡς λαβόντες. Μόνος ὁ Αὐγουστῖνος εἰς τὴν δυσχερείαν ταύτην ἀπιδὼν ἐπειράθη ὅπως καθιδρύσῃ ἐπὶ ἀσφαλῶν καὶ ἀναντιρρήτων βάσεων τὸ κύρος τῶν ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας μυστηρίων, ἀποφηνάμενος ὅτι τὸ ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας βάπτισμα εἰ καὶ κατ' οὐσίαν ἔγκυρον, ὡς ἐκ τοῦ διατάξαντος Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐχὶ δὲ τοῦ τελούντος ἢ

τοῦ λαμβάνοντος ἐξαρτώμενον, οὐδενὸς ὅμως ἀγαθοῦ, μᾶλλον δὲ βλάβης γίνεται πρόξενον, ἐφ' ὅσον ὁ βαπτισθεὶς μένει ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας, ἀνακτᾶ δὲ ἢ ἀσκεῖ τὴν σωτήριον αὐτοῦ δύναμιν, εὐθύς ὡς εἰσέλθῃ τις εἰς τὴν ἀληθῆ Ἐκκλησίαν. Τοῦτο δὲ, διότι ὁ ἐκ τῆς Ἐκκλησίας χωρισμὸς εἶνε ἄρνησις τῆς ἀγάπης, ἄνευ τῆς ὁποίας τὰ μυστήρια οὐ μόνον οὐδαμῶς ὠφελούσι κατὰ τὸ Α' Κορινθ. 13, 1—3, ἀλλὰ καὶ βλάπτουσιν, ὃν τρόπον καὶ τῶν ἐθνικῶν ἢ οἰαδήποτε θεογνωσία μὴ συμβαλλομένη εἰς σωτηρίαν ὀξύνει μᾶλλον τὴν κατ' αὐτῶν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ ὡς λατρευόντων τὴν κτίσιν⁵. Ἄλλ' ἂν ἀνεξερεύνητος εἶνε ἡ διέπουσα οἰκονομίαν καὶ ἀκρίβειαν ἀρχὴ, ἡμεῖς ἐξ ὀρθοδόξου ἐπόψεως μὴ δυνάμενοι νὰ ἀποδεχθῶμεν ἀντιφάσκουσαν τὴν Ἐκκλησίαν, ἐν ἐλλείψει θεωρίας διηκούσης διὰ πάσης τῆς κατὰ τὸ φαινόμενον ἀντιφασκούσης πράξεως καὶ ἀποδεικνυσούσης αὐτὴν δογματικῶς καὶ κατὰ πάντα λόγον ἠτιολογημένην, βλέπομεν ἐμπειρικῶς ὅτι κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον τῆς οἰκονομίας, «τὸν μηδενὶ τῶν συνετῶν ἀπαρέσαντα»⁶, ἀνεγνωρίσθη μὲν τὸ βάπτισμα πολλῶν αἰρετικῶν, ἀπαρνηθέντες δὲ τὴν ἰδίαν κακοδοξίαν ἐγένοντο δεκτοὶ ἐν τῷ ἱερατικῷ αὐτῶν βαθμῷ οὐ μόνον οἱ σχισματικοὶ Δονατισταί⁷, ἀλλὰ καὶ Ἡμερριανοὶ καὶ Ἀρειανοὶ καὶ Νεστοριανοὶ καὶ Μονοφυσῖται, ἐξ ὧν ἐπὶ παραδείγματι μνημονεύομεν τὸν Ἱεροσολύμων Κύριλλον, τὸν Ἀντιοχείας Μελέτιον, ὑπ' Ἀρειανῶν χειροτονηθέντας, καὶ τὸν ὑπὸ τοῦ μονοφυσίτου Διοσκόρου χειροτονηθέντα Ἀνατόλιον τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως. Εἰσηγοῦνται δὲ τὸ μέτρον τοῦτο τῆς οἰκονομίας οὐ μόνον ἐπιφανεῖς τῆς Ἐκκλησίας πατέρες, ἄλλως ὑπὲρ τῆς ἀναβαπτίσεως ἀποφανθέντες, ἀλλὰ καὶ σύνοδοι οἰκουμενικαί. Ὁ μέγας λ. χ. Βασίλειος, εἰ καὶ

5. Ρωμ. 1, 18 εἴ.

6. Κυρίλλ. Ἀλεξ. ἐπιστ. πρὸς Γεννάδιον.

7. Σύν. Καρθ. καν. 72. 77.

κατ' ἀρχὴν μηδαμῶς ἀποδέχεται τὸ βάπτισμα τῶν σχισματικῶν καθαρῶν, συμφωνῶν τοῖς περὶ τὸν Κυπριανὸν καὶ Φιρμιλιανὸν, ἔνεκα ὅμως «οἰκονομίας τῶν πολλῶν» ἀποκλίνει ὑπὲρ τῆς ἀναγνωρίσεως αὐτοῦ. Ὁμοίως δὲ ἀπεδέξατο ἐν τῷ ἐπισκοπικῷ αὐτῶν βαθμῷ τοὺς περὶ Ζώιον καὶ Σατορνῖνον αἰρετικούς ἐγκρατίτας⁸. Ἐὰν δὲ τοῖς Νικοπολίταις παρακελεύηται, ὅπως μηδεὶς λάβῃ τὴν χειροτονίαν παρὰ τοῦ ἀποστάτου Φρόντωνος, πειρώμενος εἶτα ἐν εἰρήνῃ νὰ ἐναριθμηθῇ βιαίως ἐν τῷ κλήρῳ, ἢ παρακέλευσις αὕτη ἄλλης ιδέας ἐχομένη ἥκιστα ἀντίκειται πρὸς τὸ μέτρον τῆς οἰκονομίας, καθ' ὃ παρεδέξατο τοὺς περὶ Ζώιον καὶ Σατορνῖνον ἀδελφούς. Ὁ δὲ μέγας Ἀθανάσιος, διαστέλλων τοὺς αἰρετικούς εἰς τοὺς πρωταιτίους καὶ εἰς τοὺς διὰ βίαν ἢ ἀνάγκην ὑποδυσρέντας, ἀποδέχεται οἰκονομικῶς κατ' ἀπόφασιν συνόδου τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἑλλάδος τοὺς δευτέρους μόνον ἐν τῷ βαθμῷ αὐτῶν⁹. Ὁ δὲ Ἀλεξανδρείας Κύριλλος γράφων τῷ ἀρχιμανδρίτῃ Γενναδίῳ ἀποφεύγοντι τὴν πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Πρόκλον κοινωνίαν ἐπαινεῖ μὲν τὸ «ἐντονον εἰς εὐλάβειαν» καὶ τὴν «ἀκρίβειαν», συνιστᾷ ὅμως «τὰς οἰκονομίας τῶν πραγμάτων», αἵτινες «ἔσθ' ὅτε παραβιάζονται βραχὺ τοῦ δέοντος ἔξω φέρεσθαι». Ἐκ δὲ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων ἡ μὲν Γ' δέχεται τοὺς Μεσσαλιανούς κληρικούς ἐν τῷ βαθμῷ αὐτῶν, ἡ δὲ Ζ' εἰ καὶ κατ' ἀρχὴν ὁμολογεῖ ὅτι «ἡ αἵρεσις χωρίζει ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας πάντα ἄνθρωπον», θεσπίζει οὐδὲν ἥττον ὅτι οἱ ἐξ αἰρέσεως κληρικοὶ εἶνε δεκτοὶ, «ἐὰν ἄλλο τὸ κωλύον οὐκ ἔστι», ἐπὶ τῇ βάσει δὲ ταύτῃ ἀποδέχεται τὰς χειροτονίας τῶν οἰκονομάρχων κληρικῶν, λίβελλον ἐπιδιδόντων¹⁰.

Οἰκοθεν ὅμως φανερόν ὅτι τὸ μέτρον τοῦτο τῆς οἰκονομίας

8. Migne Τόμ. 63, 670.

9. Ἐπιστ. πρὸς Ρουριανόν.

10. Mansi XII, 102 εἴς τ.

δὲν εἶνε ἀπόλυτον, ἀλλ' ἐν τῇ πράξει περιορίσθη πολλάκις ὑπὸ δύο τινῶν ὄρων. Οὔτε δηλαδὴ οἱ αἵρεσιάρχαι καὶ τοῦ σχίσματος πρωταίτιοι ἐγένοντο πάντοτε ἀβασανίστως δεκτοί, οὔτε οἱ παραχαράπτοντες τὴν ἐξωτερικὴν καὶ ὑπὸ τῆς παραδόσεως διαγεγραμμένην κανονικὴν τῶν μυστηρίων πράξιν. Καὶ δυνατόν μὲν καὶ τὰ πράγματα καὶ αἱ ἄλλαι ἄγνωστοι ἡμῖν σήμερον συνθῆκαι, αἱ ἐμφαίνουσαι τοὺς ἀποστάτας ὡς ἐγγύτερον ἢ ἀπώτερον τῆς Ἐκκλησίας ἱσταμένους, νὰ ἐκανόνιζον τὸ τῆς οἰκονομίας μέτρον ἐν τῇ ἀποδοχῇ τούτων μὲν τῶν ἀποστατῶν ὡς ἀναβαπτιστέων ἢ ἀναχειροτονητέων, τούτων δὲ ὡς μὴ, ἐν γένει ὅμως ἢ μὴ ἀταλαιπώρητος παραδοχὴ τῶν πρωτάρχων, καὶ ἰδίᾳ ἢ ἀπόρριψις τῶν ἀθετούντων τὴν κανονικὴν πράξιν, εἰ καὶ θεωρητικῶς μὴ ὀχυρωθεῖσα, ἐμπειρικῶς ὅμως εἶνε ὄρος ἀνεπίδεκτος ἀμφισβητήσεως. Ὑπὲρ τοῦ πρώτου ὄρου μαρτυροῦσι τὰ ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου παρατηρηθέντα καὶ ἡ Α' ἐν Νικαίᾳ σύνοδος, πλὴν τοῦ ψιλοῦ τῆς τιμῆς ὀνόματος μὴ ἐπιτρέψασα τῷ πρωτοστάτῃ τοῦ σχίσματος Μελιτίῳ «μῆτε χειροθετεῖν, μῆτε προχειρίζεσθαι, μῆτε ἐν χώρᾳ, μῆτε ἐν πόλει ἑτέρα φαίνεσθαι», εἰ καὶ **κατὰ τὸν ἀκριβῆ λόγον**, ὡς παρατηρεῖ ἡ σύνοδος, «μυδεμιάς συγγνώμης ἄξιός ἦν»¹¹. Ὁ δὲ δεῦτερος τῆς οἰκονομίας περιορισμὸς, εἰ καὶ δὲν προσδιωρίσθη ἐν οἰκουμενικῇ ἢ τοπικῇ συνόδῳ, μὴδὲ ἐν γένει καθωρίσθη τὸ ὄριον, μέχρις οὗ ἢ παραχάραξις τῆς ἐξωτερικῆς πράξεως εἶνε ἀνεκτὴ, ἢ δὲ πέραν μεταβολὴ ἀποφαίνει ἄκυρον καὶ ἀπόβλητον τὴν χειροτονίαν, ἐξάγεται ὅμως κατ' ἀναλογίαν ἐκ τοῦ βαπτίσματος, πρὸς ὃ ἐν γένει χωρεῖ ἐκ παραλλήλου. Τῶν Εὐνομιανῶν τῷ ὄντι **αὐτῶν εἰς μίαν κατάδυσιν βαπτιζομένων** ἠκυρώθη τὸ βάπτισμα ὑπὸ τῆς Β' οἰκουμενικῆς συνόδου, ἐν ᾧ τὸ τῶν συμφρονούντων αὐτοῖς Ἀρειανῶν ἐγένετο δεκτόν ἐν

11. Migne 67 σελ. 79.

γένει δὲ πάντων τῶν μὴ εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἀγίας Τριάδος βαπτιζομένων ἀπερρίπτετο τὸ βάπτισμα, μυδεμιάς συγχωρουμένης οἰκονομίας¹². Εἶνε δὲ περιττὸν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ ἐξωτερικὴ αὕτη τῶν τριῶν προσώπων ἐπὶ κλίσεις παρὰ τὴν ἐν τῷ δόγματι πλάνην ἀποτελεῖ τὴν οὐσιώδη καὶ ἀπαράβατον συνθήκην τῆς οἰκονομικῆς τοῦ βαπτίσματος ἀποδοχῆς, ἐν ᾧ τὸ ἕτερον στοιχεῖον τῆς ἐξωτερικῆς πράξεως, ἡ τριττὴ κατάδυσις, ἠδύνατο ἐλλείπουσα δι' ἀνάγκην νὰ συγχωρηθῇ, ὡς ἀποδεικνύει τὸ βάπτισμα τῶν κληρικῶν. Καὶ ἐν τῇ χειροτονίᾳ λοιπὸν, τῇ ἀνεξάλειπτον ὡς τὸ βάπτισμα ἐπιτιθείση σφραγιδα, ἡ ἐξωτερικὴ πράξις, περιλαμβάνουσα πᾶν ὅ,τι ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων ὑπελαμβάνετο ὡς ἀναγκαῖον τῆς κανονικῆς ἱεροτελεστίας συστατικόν, εἶνε συνθήκη τῆς ἰσχύος τοῦ μυστηρίου ἀπαραίτητος.

Τὰ γενικὰ ταῦτα ἐφαρμόζοντες ἐπὶ τῶν Ἀγγλικῶν χειροτονιῶν βλέπομεν ὅτι αὗται λόγῳ αἵρέσεως ἢ σχίσματος, εἶνε δυνατόν κατὰ τὸν τῆς οἰκονομίας τρόπον, τὸν «μυδενὶ τῶν συνετῶν ἀπαρέσαντα» νὰ μὴ ἀθετηθῶσιν, ἐφ' ὅσον, ἐννοεῖται, προσκρούουσιν εἰς οὐδέτερον τῶν εἰρημένων περιορισμῶν, ἐντὸς τῶν ὁποίων κινεῖται ἡ οἰκονομία. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος περιορισμὸς εἶνε παντάπασιν ἄσχετος πρὸς τὰς Ἀγγλικὰς χειροτονίας, διότι οἱ οἰοιδήποτε αἵρεσιάρχαι τῆς Ἀγγλίας ἐξέλιπον ἥδη· ὑπολείπεται λοιπὸν ἡ τῆς ἐξωτερικῆς πράξεως συνθήκη, ἡ μυστηριακὴ τῶν χειροτονιῶν ὄψις, ἣν καὶ ἀνακρίνομεν ἐν τοῖς ἐξῆς.

Πρὸς τελείωσιν παντὸς μυστηρίου ἀπαιτοῦνται προδήλως δύο τινὰ, ἔνθεν μὲν τὸ ἐξωτερικὸν μέρος, τὸ ἐκ λόγων καὶ πράξεων ἀποτελούμενον, δι' οὗ μεταδίδοται ἡ θεία χάρις τοῖς μμουμένοις, ἔνθεν δὲ ἡ πρόθεσις τῆς Ἐκκλησίας, ἐν ἣ

12. Καν. συνοδ. Ἀρελ. 8 πρὸς. Gieseler Dogmenges. 407.

τελεῖται τὸ μυστήριον, μεταδιδούσης καὶ προτιθεμένης νὰ μεταδώσῃ διὰ τῶν ἐξωτερικῶν τούτων μέσων τὴν ἐπιγγελημένην εἰδικὴν δωρεάν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὁ πρῶτος ὅρος εἶνε προφανής, στηριζόμενος προδήλως ἐπὶ τε τῆς Γραφῆς καὶ τῆς παραδόσεως, καὶ σύμφωνος ἐν γένει πρὸς τὸν γνωστὸν ὄρισμὸν τῶν μυστηρίων, καθ' ὃν ταῦτα ἀποτελοῦνται ἐκ τοῦ «**φυσικοῦ καὶ ὑπερφυσικοῦ**»¹³ τοῦ «**ὄρατοῦ καὶ ἀόρατου**»¹⁴ τοῦ **σημείου καὶ τῆς χάριτος**, ἢ ὡς ἄλλως δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἢ σύνδεσις τῆς θείας χάριτος πρὸς τὴν διὰ λόγων καὶ πράξεων περαινομένην ἱερουργίαν. Ἡ δὲ δευτέρα συνθήκη δὲν φέρεται

13. Δοσιθ. ἑμολ. Kimmel 450.

14. Τὸ ὄρατὸν τοῦτο μέρος, ὅπερ καλοῦσιν οἱ ἀρχαῖοι **ὄρατὸν σημεῖον** (signum visibile, signum sensibile), καὶ ὁ Τερτυλλιανὸς res, οἱ δυτικοὶ ἀπὸ τοῦ ἸΓ' αἰῶνος ὑποδιαιροῦσι κατ' Ἀριστοτέλην εἰς ὕλην καὶ μορφήν (materia forma) ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Ἀβγουστίνου διελόντος εἰς elementum καὶ verbum, ἅτινα ἠνωμένα ἀποτελοῦσι τὸ **ὄρατὸν ρῆμα** τὴν **ὄρατὴν μορφήν** ἢ τὴν τῆς **εὐσεβείας**. Ἡ διαίρεσις αὕτη ἢ ἄλλως καὶ ἐν ταῖς ἡμετέραις δογματικαῖς καὶ κατηχήσεσι φερόμενη εἶνε περιττή, μᾶλλον δὲ ἀσύστατος, ὡς ὀρθῶς παρατήρησεν ὁ παλαιοκαθολικὸς Friedrich (Revue intern. de theol. 1895 σελ. 25). Περιττὴ μὲν διότι ἦν ἄγνωστος τῇ ἀρχαίᾳ καὶ ἀδιαίρετῃ Ἐκκλησίᾳ, χωρὶς ἐλλείπουσα νὰ παραβλάπτῃ τὸ παράπαν τὴν ἐνέργειαν τῶν τῆς χάριτος μέσων· ἀσύστατος δὲ, διότι ὁ μὲν ὅρος ὕλη παράγει εἰς τὰς ἀνονήτους τῆς σχολαστικῆς θεολογίας ζητήσεις, τίς ἢ ὕλη τοῦ μυστηρίου ἐκαστου, ἢς ἢ μετάνοια, ὁ γάμος καὶ ἡ ἱερωσύνη φαίνονται παντάπασιν ἐστερημένα· ἢ δὲ **μορφή** ἀνακαλεῖ τὰς Ἀριστοτελικὰς δόξας περὶ διαμορφώσεως τῆς ἀψύχου ὕλης ὑπὸ τοῦ ζῶν καὶ σχῆμα παρεχομένου **εἴδους**, κατὰ δὲ τὸν λόγον τοῦτον παραμερίζει τὸ ὑπερφύεσ τοῦ μυστηρίου, τὴν κατὰ θεῖαν ἐπαγγελίαν μεταδιδόμενην χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Κατὰ τὴν ἀρχαίαν λοιπὸν διαίρεσιν τοῦ μυστηρίου εἰς **ὄρατὸν καὶ ἀόρατον** μέρος, καλοῦμεν τὸ ὄρατὸν φυσικόν, ἐξωτερικόν, ἢ καὶ τύπον ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν οὐσίαν, τὴν δὲ αὐτοῦ μεταβιβαζομένην θεῖαν χάριν, ἢ καὶ πρὸς τὴν **πρόθεσιν**, τὴν προσδιδούσαν αὐτῷ, ὡς θὰ ἴδωμεν, λογικὸν περιεχόμενον.

μὲν ἐν ταῖς δογματικαῖς καὶ τοῖς κανονικοῖς εἰκαίοις, ἀλλ' ὅτι εἶνε ἀναγκαῖα πρὸς σύστασιν τοῦ μυστηρίου δύναται νὰ πεισθῇ τις ἀναλογιζόμενος ἀπλῶς τὰς ἐξῆς· οἱ λόγοι καὶ αἱ πράξεις, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται τὸ ὄρατὸν μέρος τοῦ μυστηρίου, δὲν εἶνε μαγικόν τι ὄργανον, ἀπλῶς διὰ συλλαβῶν καὶ τῶν ἄλλων φυσικῶν κινήσεων ἐνεργοῦν, καὶ λοιπὸν μηχανικῶς μετοχετεῦον τὴν θεῖαν χάριν, ἀλλὰ λογικὴ παράστασις καὶ ἐκφρασις ἐπισήμου πράξεως, δι' ἧς ἡ Ἐκκλησία διὰ τῶν κανονικῶν αὐτῆς ὀργάνων, τῶν τὴν θεῖαν ἐξουσίαν περιβεβλημένων, μεταδίδωσι καὶ προτίθεται νὰ μεταδώσῃ τὴν ἐπιγγελημένην εἰδικὴν τοῦ μυστηρίου χάριν, ὡς εὔ καὶ καλῶς παρατηρεῖ ὁ Arthur Hardan¹⁵. Ἀλλὰ μὴν οἱ λόγοι καὶ αἱ ἄλλαι μυσταγωγικαὶ πράξεις ὡς ἐκφρασις λογικῆς πράξεως καὶ ὡς παράστασις ἰδέας ἐμφαίνουσι τὴν **πρόθεσιν** τῆς Ἐκκλησίας, σκοπούσης δι' ὧν τελεῖ, ὅπως μεταδώσῃ τὴν μυστηριακὴν χάριν. Ἡ **πρόθεσις** λοιπὸν τῆς Ἐκκλησίας. ἦτοι τὸ ζῶν καὶ λογικὸν περιεχόμενον τῶν μυστηριακῶν τύπων, ὁ κατὰ τὸν Δοσίθεον «**ἀρμόδιος**» τῷ μυστηρίῳ «**σκοπὸς**»¹⁶, κατὰ τὸν λόγον τοῦτον εἶνε ὁ ἕτερος οὐσιώδης παράγων τῆς συστάσεως τῶν μυστηρίων. Εἶπομεν ἡ **πρόθεσις** τῆς Ἐκκλησίας οὐχὶ δὲ τοῦ τελούντος ἱερέως, διότι τοῦ τοιούτου ἡ πρόθεσις εἶνε ἀναγκαῖα πρὸς σύστασιν τοῦ μυστηρίου, καθ' ὅσον ἐκδηλοῦται ἐξωτερικῶς¹⁷, δίδαγμα δὲ ὑγιὲς καὶ ἀπροσμάχητον ὑπῆρξεν, ὅτι ὡς ἡ ἠθικὴ ποιότης τοῦ τελούντος οὐδαμῶς ἐπιδραῖ ἐπὶ τὸ μυστήριον, οὕτω καὶ τὸ οἰονδήποτε θρησκευτικὸν αὐτοῦ φρόνημα οὐδεμίαν ἀσκεῖ ἐπ' αὐτὸ ροπὴν, ἐφ' ὅσον δὲν ἐκδηλοῦται ἐξωτερικῶς, ἦτοι ἐφ' ὅσον σοβαρῶς οὐχὶ δὲ πρὸς ἐμπαιγμὸν ἢ πρὸς ἀπλῆν ὑποδειγματικὴν διδασκαλίαν τελεῖ

15. Apostolical Succession in the Church of England σ 266.

16. Kimmel 454.

17. Πρὸς ἡμετέραν Συμβολ. σελ. 260 καὶ ἔξ.

τὸ μυστήριον. Βεβαίως πᾶσα διαστροφή καὶ ἡμαρτημένη ἀντιλήψις τοῦ μυστηρίου ἢ τῆς εἰδικῆς αὐτοῦ χάριτος ἐπιδρᾷ κατ' ἀνάγκην ἐπὶ τὸ μυστήριον, δύναται δὲ καὶ νὰ ἀφανίσῃ τὴν πρόθεσιν τῆς Ἐκκλησίας μεταβάλλουσα τὸ μυστήριον εἰς πᾶν ἄλλο ἢ ὅ,τι διὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ αὐτοῦ φαίνεται ἐπαγγελλούμενον. Καὶ μέχρι τίνος μὲν χωροῦσα ἢ περὶ τὸ μυστήριον πλάνη ἀφανίζει τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, τοῦτο εἶνε ζήτημα, ὅπερ, ἐλλείψει αὐθεντικῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀποφάνσεως, δύναται νὰ λύσῃ οἱ θεολόγοι οὕτως ἢ ἄλλως κατὰ τὴν προᾶξιν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας καὶ τὰς ἰδίας αὐτῶν τάσεις καὶ προϋποθέσεις· ὅτι ὅμως Ἐκκλησία τις εἴτε μὴ σκοποῦσα καθόλου, δι' ὧν τελεῖ, νὰ μεταδώσῃ ὅ,τι ἄλλως διὰ τοῦ μυστηρίου μεταδίδεται, εἴτε διὰ προσθηκῶν καὶ ἀλλοιώσεων παραμορφώσῃ τὴν ἐν χρήσει ἱεροτελεστίαν καὶ τὴν πρόθεσιν ἀφανίζουσα οὐδὲν μυστήριον τελεῖ, εἶνε παντὶ που φανερόν¹⁸. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ ζητηθῇ ἡ πρόθεσις τῆς Ἐκκλησίας καὶ καθόλου, δι' ὧν εἶπομεν λόγον, καὶ μάλιστα ὅταν τὸ ἱεροτελεστικὸν τοῦ μυστηρίου ἢ παραλλάσῃ πως παραβαλλόμενον πρὸς τὸ ἐν κοινῇ χρήσει, ἢ ἀλλοιωθῇ σκοπίμως ἐν τινι χρόνῳ, προσλαβὸν διάφορον τῆς μέχρι τότε μορφῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πρόθεσις, ἢ τὸ λογικὸν περιεχόμενον τῷ τύπῳ ἀπονέμουσα, εὐρίσκεται διὰ τῆς ἐπισήμου διδασκαλίας τῆς τελούσης Ἐκκλησίας, εἶνε πρόδηλος ἡ ἀνάγκη τῆς ἀντιβολῆς τῶν τελουμένων πρὸς ταύτην, καὶ ἡ κατ' αὐτὴν ἐξήγησις τῆς ἐξωτερικῆς πράξεως. Βεβαίως ἡ δυτικὴ Ἐκκλησία, ἀποδεχομένη καὶ Ἰουδαίους καὶ ἔθνικοὺς ὡς δυναμένους νὰ τελέσωσιν ἐν ἀνάγκῃ τὸ βάπτισμα, φαίνεται ἀντικειμένη εἰς τὴν περὶ προθέσεως διδασκαλίαν ταύτην, ἐχομένην δὲ ἄγαν τῆς ἐξωτερικῆς πράξεως. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἐξάρτησις τῆς θείας

18. Πρὸς Hardan ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 266.

χάριτος ἐκ τῶν λέξεων καὶ πράξεων μόνον τοῦ μυστηρίου εἶνε διὰ πολλοὺς λόγους ἐπικίνδυνος. Καθόλου εἰπεῖν φαίνεται ἀπαράδεκτος ἡ ἐκδοχὴ τῆς ἐξωτερικῆς πράξεως ὡς τινος ὀργάνου μηχανικῶς διὰ τοῦ ἤχου τῶν συλλαβῶν καὶ τῶν κινήσεων ἐνεργοῦντος καὶ τὴν θεϊαν χάριν διοχετεύοντος, εἰς ἣν καταντᾷ τις ἀποδεχόμενος Ἰουδαίους καὶ ἔθνικοὺς ὡς δυναμένους ἐγκύρως νὰ βαπτίσωσιν. Ἡ ἐξωτερικὴ προᾶξις εἶνε καὶ ὀφείλει νὰ εἶνε ἡ ζῶσα ἐκφρασις τῆς πίστεως οὐχὶ μὲν τοῦ τελούντος, ἀλλὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἐν τῷ ἐδάφει τῆς ὁποίας τελεῖται τὸ μυστήριον, ὅπως ἄλλως ὑποδεικνύουσιν ἰκανῶς οἱ ἐπιφανεῖς τῆς ἀρχαιότητος πατέρες, καὶ ἡ Ὁμολογία τοῦ Δοσιθέου. Ὁ μέγας λ, χ. Βασίλειος ἀπεδοκίμασε τὸ βάπτισμα τῶν Μοντανιστῶν οὐχὶ διότι οὗτοι ἐνόσουν περὶ τὸν τύπον, βαπτίζοντες εἰς Πατέρα, Υἱὸν, καὶ ἀντὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τὸν Μοντανὸν, ἢ τὴν Πρίσκιλλαν, ὡς ἡμαρτημένως ἠρμήνευσάν τινες τὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου¹⁹, ἀλλὰ διότι εἰς Πατέρα, Υἱὸν καὶ Ἁγιον Πνεῦμα βαπτίζοντες ἐξεδέχοντο τὸν Μοντανὸν ὡς Παράκλητον, νοσοῦντες περὶ τὴν **πρόθεσιν**, ἥτοι τὴν ὀρθὴν δόξαν τῶν λογίων τῆς ἐπικλήσεως. Ἐὰν, κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, τὸ εἶδος τῶν λογίων αὐτὸ ἤρκει πρὸς τὴν τελείωσιν τοῦ μυστηρίου ἢ μᾶλλον τὴν οἰκονομικὴν ἀναγνώρισιν αὐτοῦ, οὐδένα νοῦν θὰ εἶχεν ἡ δικαιολογία αὕτη τῆς ἀθετήσεως. Ὁ δὲ Γρηγόριος ὁ μέγας, ἀθετῶν ὁμοίως τὸ βάπτισμα αὐτῶν, «quia baptismum non fuit quod in errore positi in sanctae Trinitatis nomine perceperunt»²⁰, ὑποδεικνύει ὅτι ἀπλῶς ἡ ἐξωτερικὴ προᾶξις δὲν δύναται νὰ ἀποτελέσῃ τὸ μυστήριον. Καὶ δὲν προσδιωρίσθη μὲν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐπισήμως, ὡς εἶπομεν, μέχρι τίνος εἶνε ἀνεκτὸς ὁ βαθμὸς τῆς περὶ τὸ μ-

19. Πρὸς Ἀμφιλ. x. 4.

20. Lib XI. Epist. 67 ad Quiric.

στήριον πλάνης ἐν τῇ οἰκονομικῇ ἀποδοχῇ τῶν ξένων βαπτισμάτων· ἀλλ' ἐκ τούτου δὲν ἔπεται ὅτι ἐν ἀνάγκῃ καὶ Ἰουδαῖος καὶ ἔθνικὸς χρώμενος μόνον τῷ εἶδει τῶν λογίων τελεῖ τὸ βάπτισμα, ἀλλὰ μόνον μέλος τῆς Ἐκκλησίας «σκοπὸν ἔχον τὸν ἀρμόδιον τῷ μυστηρίῳ», ὡς παρατηρεῖ ὁ Δοσίθεος. «Ἀποτελεῖται δὲ, λέγει ἢ τοῦ Δοσιθέου Ὁμολογία, (τὸ βάπτισμα) διὰ μόνου τοῦ ἱερέως καὶ κατ' ἀνάγκην ἀπροφάσιστον καὶ δι' ἑτέρου ἀνθρώπου πλὴν ὀρθοδόξου καὶ σκοπὸν ἔχοντος τὸν ἀρμόδιον τῷ θείῳ βάπτισματι»²¹. Τὸ αὐτὸ, ἐννοεῖται, ἰσχύει κατ' ἀναλογίαν καὶ διὰ τὰς ἄλλας χριστιανικὰς κοινότητας, ὧν τὸ βάπτισμα ἀναγνωρίζεται κατ' οἰκονομίαν ὑπὸ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἡ ἀναγνώρισις τοῦ βαπτίσματος τῶν Ἰουδαίων καὶ ἔθνικῶν, ἧς ἔχεται ἡ δυτικὴ Ἐκκλησία ἀπὸ τοῦ πάπα Νικολάου τοῦ Α'²², εἶνε ἀκολουθία τῆς ἐξάρσεως τῆς ἐξωτερικῆς πράξεως μονομερῆς ἅμα καὶ τοῦ ὅλου δογματικοῦ οἰκοδομήματος τῆς Ρώμης ἀνατρεπτικῆ. Ἀποδεχομένη τῷ ὄντι τὸ τοιοῦτον βάπτισμα ἡ ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία ὀφείλει κατ' ἀνάγκην νὰ ἐξαγάγῃ καὶ τὴν ἑτέραν ἀκολουθίαν, διδάσκουσα ὅτι πλὴν τῆς ἱερωσύνης τῆς ἀπαιτούσης ἐπισκοπικὴν διαδοχὴν, καὶ τὰ ἄλλα μυστήρια δύνανται νὰ τελεσθῶσιν ἐξ ἴσου εὔ καὶ καλῶς οὐ μόνον ὑπὸ τῶν αἱρετικῶν καὶ σχισματικῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν μὴ χριστιανῶν, χρωμένων τοῖς καθιερωμένοις τύποις. Ἀλλὰ τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἀνατρέπον ἄρδην σύνολον τὸ οἰκοδόμημα τῆς ρωμαϊκῆς διδασκαλίας οὐδέποτε ἐξήγαγεν οὔτε ἡ δυτικὴ Ἐκκλησία, οὔτε οἱ θεολόγοι αὐτῆς, ἀρκούμενοι νὰ εἰπωσι μόνον ὅτι οἱ ὑπὲρ τοῦ βαπτίσματος τῶν ἀποστατῶν λόγοι συνηγοροῦσι κατ' ἀρχὴν καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων μυστηρίων πλὴν τῆς μετανοίας, δι' ἣν ἀπαιτεῖται ἡ παλικὴ δικαιοδοσία²³.

21. Kimmel 454.

22. Respons. ad Consult. Bulg. cap. 15 παρὰ Mansi XV σελ. 408.

23. πρὸς Real Enkyklop. Fur. Prot. theol. A. Aufl. Τόμ. 7^η σελ. 537.

(Jurisdiktion). Ἡ μόνη διέξοδος ὅτι τὸ βάπτισμα εἶνε ἀπολύτως ἀναγκαῖον εἰς σωτηρίαν, ὡς δὲ τοιοῦτον ἐπιτρέπεται νὰ τελεῖται ὑπο πάντων²⁴, εἶνε μὲν εὐλογοφανῆς, ἥκιστα ὅμως ἐπιλύει τὰς θεωρητικὰς τοῦ ζητήματος δυσχερείας. Ἡ δόξα τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀποδεχομένης, κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Δοσιθέου, ὅτι τὸ βάπτισμα δύναται νὰ τελεσθῇ ἐν ἀνάγκῃ καὶ ὑπὸ κοσμικοῦ ἀλλὰ πάντοτε μέλους τῆς Ἐκκλησίας, ἡ καὶ ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος προστίθεμεν κατ' ἀναλογίαν ἡμεῖς, κεῖται ἐν τῷ μέσῳ τῆς μηχανικῆς ταύτης θεωρίας τῆς Ρώμης καὶ τῆς ἄγαν συντηρητικῆς καὶ πολλαχῶς διατυπωθείσης δόξης, ὅτι ἡ τελείωσις τῶν μυστηρίων ἤρτηται ἐκ τῆς προσωπικῆς πίστεως καὶ τῆς ἠθικότητος τοῦ τελούντος ἱερέως. Ὡς ἐκ περισσοῦ δὲ παρατηροῦμεν ὅτι εἰς τὴν ὀρθόδοξον ταύτην διδασκαλίαν συνεπινεύουσι καὶ ἱκανοὶ τῶν διαμαρτυρομένων, οἱ οἱ Ebrard²⁵, ὁ Hoefling καὶ ὁ Eduard Steitz²⁶.

Ἄλλ' ἂν τὸ ὄρατὸν μέρος καὶ ἡ πρόθεσις τῆς Ἐκκλησίας εἶνε κατὰ τὰ εἰρημένα οἱ ἀναγκαῖοι ὄροι παντὸς ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἰδρυθέντος μυστηρίου, εὔδηλον ὅτι καὶ τὸ μυστήριον τῆς ἱερωσύνης ἀνάγκη πᾶσα νὰ φέρῃ τὰ δύο ταῦτα οὐσιώδη συστατικὰ, ἅτινα κυρίως εἶνε αἱ διάφοροι ὄψεις τοῦ αὐτοῦ πράγματος. Ἐκ τούτων τὴν ὄρατὴν πρᾶξιν δὲν καθώρισε μὲν οἰκουμενικὴ τις ἢ τοπικὴ σύνοδος, ἀλλ' ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς Γραφῆς, τῆς πράξεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἀρχαίων χειροτονικῶν, τὸ ὄρατὸν τῆς ἱερωσύνης εἶνε ἡ ἐπίθεσις τῶν χειρῶν μετὰ τῆς συμπαραομαρτούσης ἐπικλήσεως τῆς θείας χάριτος. Ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων ὑποκειμένου λόγου περὶ ἐκλογῆς τῶν ἑπτὰ διακόνων, εἴρηται ἀπλῶς, ὅτι οἱ ἀπό-

24. Ρωμ. Κατήχ. II, 2, 23.

25. Christl. Dogmat. II, 600.

26. Das Sacrament der Taufe 71. 8 Real Enkyklop. 7, 539.

στολοι **«προσευξάμενοι ἐπέθηκαν αὐτοῖς τὰς χεῖρας»**²⁷. Ὁ δὲ ἀπόστολος Παῦλος ἐπιστέλλων τῷ Τιμοθέῳ λέγει «ἀναμυνήσκω σε ἀναζωπυρεῖν τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ, ὃ ἐστὶν ἐν σοὶ **διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μου**»²⁸. Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ σωζόμενα χειροτονικὰ ἀποτελοῦνται ἐκ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν καὶ μιᾶς ἢ πλειόνων εὐχῶν, ἀναφερομένων εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ ὑποψηφίου κάθοδον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, εἰς ἀμφότερα δὲ ταῦτα τὴν ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν καὶ τὴν συνεκφωνομένην δέησιν ἀναφέρονται καὶ αἱ παρὰ τοῖς πατράσι καὶ ταῖς συνόδοις περὶ χειροτονίας ὑποδείξεις. Ἐν τῷ ἀρχαίῳ χειροτονικῷ, τῷ ἐν ταῖς ἀποστολικαῖς διαταγαῖς ἐμφερομένῳ, ἡ χειροτονία τελεῖται δι' ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν²⁹ καὶ δεήσεως, ὅπως ἐμπλησθῶσιν ὁ μὲν διάκονος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πρὸς τὸ λειτουργεῖν **«τὴν ἐγχειρισθεῖσαν αὐτῷ διακονίαν ἀμέμπτως»**, ὁ δὲ ἱερεὺς τοῦ Πνεύματος τῆς χάριτος πρὸς τὸ παιδεύειν τὸν λαὸν καὶ **«τὰς ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἱερουργίας ἀμώμους ἐκτελεῖν»**, ὁ δὲ ἐπίσκοπος λάβῃ **τὴν μετουσίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος**, ὥστε **«ἔχειν ἐξουσίαν ἀφιέναι ἁμαρτίας, ποιμαίνειν τὴν ἁγίαν ποίμνην καὶ προσφέρειν τὰ δῶρα τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας»**. Ἐν τῇ χειροτονίᾳ ταύτῃ τοῦ ἐπισκόπου παραγγέλλεται ρητῶς ὅπως, **«οἱ διάκονοι τὰ θεῖα εὐαγγέλια ἐπὶ τῆς τοῦ χειροτονουμένου κεφαλῆς ἀνεπτυγμένα κατέχωσιν»**³⁰. Εἶνε δὲ οἱ χειροτονικοὶ οὗτοι τύποι τῶν ἀποστολικῶν διαταγῶν τοσοῦτῳ μᾶλλον ἄξιοι μνείας, ὅσῳ κατ' οὐσίαν συνάδουσι πρὸς τοὺς τέσσαρας περὶ χειροτονίας κανόνας, τοὺς ἐν τῇ τετάρτῃ συνόδῳ τῆς Καρθαγένης θε-

27. Πράξ. Ἀποστ. 6, 6.

28. Β' Τιμ. 1, 6. πρὸς καὶ Α' Τιμ. 4, 14.

29. **«προεδύτερον χειροτονῶν, ὃ ἐπίσκοπε, τὴν χεῖρα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐπιτίθει»**. Βιβλ. 8, 16.

30. Βιβλ. 8, κεφ. 4.

σπισθέντας³¹. Βεβαίως τοῦ χρόνου προϊόντος ἡ ἀπλῆ αὐτῆ ἱερουργία ἐκοσμήθη πολυειδῶς δι' εὐχῶν καὶ λιτανειῶν καὶ ἄλλων τελετῶν ἐξαιρουσῶν τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης καὶ παριστανουσῶν, ὡς λέγει ὁ Βοσσουνέτος, «ἐν ἐνότητι ἅπαντα τὰ ἀποτελέσματα, καὶ ὡς εἶπεῖν ἅπασαν τὴν ἔποψιν τοῦ θείου μυστηρίου»³². Πλὴν τῷ ὄντι τῆς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ χειροτονουμένου ἐπιθέσεως τοῦ Εὐαγγελίου τῆς μαρτυρουμένης ὑπὸ τῶν ἀποστολικῶν διαταγῶν καὶ τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου, καὶ ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ διατηρουμένης, ἐπεκόσμησαν τὴν χειροτονίαν βαθμηδὸν καὶ ἄλλαι παρ' ἄλλοις τελεταὶ, οἷαι ἡ χρίσις τῶν χειρῶν καὶ τῆς κεφαλῆς τῶν χειροτονουμένων, ἡ παράδοσις τοῦ δισκοποτηρίου, ἡ ἐγχειρισίς τοῦ ἐπισκοπικοῦ δακτυλίου καὶ τῆς ράβδου, ἡ παράδοσις τῶν Γραφῶν κτλ. Ἄλλ' αὐταὶ καίπερ καλαὶ καὶ ἀναδεικνύουσαι τὸ ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης, ἅτε ἐλλείπουσαι μὲν σχεδὸν πᾶσαι ἐν τοῖς ἀρχαίοις χειροτονικοῖς, αἱ πλεῖσται δὲ καὶ ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ δὲν εἶνε καὶ ἀπολύτως ἀναγκαῖαι, οὕτως ὥστε παραλειπόμεναι νὰ ἀποδείξωσιν ἀπόβλητον καὶ ἀπαράδεκτον τὸ μυστήριον τῆς ἱερωσύνης. Τὸ κυριώτατον μέρος τῆς χειροτονίας, ἐφ' οὗ ἐρείδονται ἅπαντα ἀνεξαιρέτως τὰ χειροτονικὰ, ὅπερ ὁμολογεῖται παρὰ πάντων³³ ὡς τὸ οὐσίῳδες τοῦ μυστηρίου εἶνε, ὡς εἶπομεν, ἡ μετ' ἐπικλήσεως τῆς θείας χάριτος ἐπίθεσις τῶν χειρῶν.

31. Ὁρ. τοὺς κανόνας παρὰ Μορίνω de sanctis ordinationibus III, 260.

32. Ἀπαντ. τόμ. 8, σελ. 452.

33. **«Ἐν τῇ τοῦ ἱερέως χειροτονίᾳ οἱ ὑπεπαιδευμένοι δὲν ἀμφιδάλλουσι σχεδὸν πλέον μετὰ τοσαῦτα ἀρχαῖα εὐχολογία ἀνεγχειθέντα πανταχόθεν, ὅτι τὸ κυριώτατον εἶνε ἡ ἐπίθεσις τῶν χειρῶν μετὰ τῆς συμπαρομοιωμένης εὐχῆς»**. Βοσσουνέτου Ἀπαντα, 8, 451. «Communion jam evasit sententia quæ in sola manuum impositione et oratione sitam esse materiam et formam ordinum tuetur»

Σημείον ὁμῶς ἀντιλεγόμενον καὶ μακρᾶς ἔριδος ὑποκείμενον ἐγένετο τὸ εἶδος τῶν λογίων, ὧν ἐκφωνουμένων κατέρχεται ἡ θεία χάρις, τινῶν μὲν ἀποδεχομένων τὴν ὅλην ἱερουργίαν, τινῶν δὲ ὠρισμένην στιγμὴν καὶ εὐχὴν ἢ λέξεις ὠρισμένας τῆς μεταδόσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, περὶ ἃς ὡς περὶ κέντρον στρέφεται ἅπας ὁ λοιπὸς τῶν τελετῶν διόκοσμος. Ὁ ἐν τοῖς Δυτικοῖς καὶ δὴ καὶ τῷ Ἀγγλικῷ χειροτονικῷ κατὰ προστακτικὴν τύπον «λάβε πνεῦμα ἅγιον» κτλ. ἀντὶ τοῦ ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ ἱκετευτικοῦ, ἠγάγε φυσικῶς τοὺς Λατίνους συγγραφεῖς εἰς διακρίσεις τῆς οὐσιώδους τῆς καθιερώσεως μορφῆς ἀπὸ τῶν ἐπουσιωδῶν τελετῶν, τοῦ πυρῆνος τῆς χειροτονίας ἀπὸ τῶν εἰσαγωγικῶς ἢ συμπληρωματικῶς λεγομένων, καὶ τὸν Λέοντα τὸν ΙΓ' εἰς τὴν ἀξίωσιν ὅτι ἐν τῇ χειροτονίᾳ ἀνάγκη πᾶσα νὰ ὑπάρχη μορφὴ τις μνεΐαν ποιούμενη τοῦ ἱερατικοῦ βαθμοῦ ἢ τῆς χορηγητέας δυνάμεως, εἰ καὶ «μῆτε ἐν τῇ Γραφῇ φέρεται τοιαύτη πρὸς ἀπαράβατον χρῆσιν μορφῆν, μῆτε ἔθος ἦν ποτε ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὸ χειροτονεῖν διὰ μιᾶς καὶ οὐχὶ διὰ πλειόνων εὐχῶν»³⁴.

Τοιοῦτο πράγματι ὠρισμένον εἶδος λέξεων φαίνεται ὑπο-

(Mortinus παρὰ Lée the validity of the holy orders of the Church of England. 54). «Τὰ ῥήματα τῆς ἐπικλήσεως (τῆς θείας χάριτος) μετὰ τῆς τῶν χειρῶν ἐπιθέσεως εἰσὶν ἡ οὐσία τοῦ μυστηρίου, τὰ δὲ περὶ τὸ μυστήριον θεωρούμενα καὶ ἐπουσιώδη δυνατὸν διαφέρειν ὡς ἐπὶ τῆς χειροτονίας τοῦ ἐπισκόπου . . .» Βασιλ. Σμύρνης Πραγματ. περὶ τοῦ κύρους τῆς χειροτ. κληρικῶν σελ. 22. Καὶ Λέων ὁ ΙΓ' ἐν τῇ μνημονευθείσῃ κατὰ τῆς Ἀγγλικῆς ἱερωσύνης βούλλῃ ἐκδέχεται τὴν ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν ὡς ὅλην τοῦ μυστηρίου κατὰ τοὺς τῶν σχολαστικῶν ὀρισμούς, ἀντιφάσκων τῷ πάπῃ Εὐγενίῳ τῷ Δ', ὅστις τῷ 1439 ἐθέσπισεν ὡς τοιαύτην τὴν παράδοσιν τῶν ἀ.αγγαίων σκευῶν, τὴν τοῦ δισκοποτηρίου τῷ ἱερεῖ καὶ τὴν παράδοσιν τῶν Γραφῶν τῷ διακόνῳ.

34. Vindication of Anglican orders by Arthur Lowndes κυρωθεῖσαν ὑπὸ τριῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀμερικανῆς Ἐκκλησίας I 481.

νοῶν Λέων ὁ ΙΓ' ἐν ταῖς καλουμέναις Apostolicde curde, ἐν αἷς τῷ 1896 ἠκύρωσε τὰς Ἀγγλικὰς χειροτονίας δι' ἔλλειψιν μορφῆς ἅμα καὶ προθέσεως. Ἐν αὐταῖς ἐλέγχων τὸ χειροτονικὸν τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας ὡς κατὰ τὴν μορφήν ἐλλειπὲς, διότι δὲν ἐκφράζει «τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα, ἡτοι τὴν χάριν καὶ τὴν δύναμιν αὐτῆς, τὴν οὐσαν κατ' ἐξοχὴν δύναμιν τοῦ ἁγιάζειν καὶ προσδέξιν τὸ ἀληθινὸν σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου διὰ τῆς θυσίας ταύτης, ἧς εἶνε οὐχὶ μόνον ψιλὴ ἀνάμνησις τῆς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ συντελεσθείσης θυσίας», ὑπονοεῖ βεβαίως ὅτι ὁ τοιοῦτος χαρακτήρ τῆς ἱερωσύνης ὡς συνδεομένης πρὸς τὴν ἁγίαν εὐχαριστίαν καὶ δὴ τὴν ἐν αὐτῇ θυσίαν πρέπει νὰ ἐκφαίνεται ἐν τῇ χειροτονίᾳ τοῦ ἱερέως, ὅπως καὶ ἡ ἀρχιερωσύνη (sum-mum sacerdotium) ἐν τῇ τοῦ ἐπισκόπου. Ἄλλ' ἡ γνώμη αὕτη δὲν στηρίζεται οὔτε ἐπὶ τῆς Γραφῆς οὔτε ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πράξεως. Ἡ μὲν Γραφή προσδιορίζουσα τὸ ὄρατὸν τῆς χειροτονίας οὐδαμοῦ, ὡς εἶπομεν, ὑπεμφαίνει τὸ εἰδικὸν τοῦτο τοῦ ἱερέως ἔργον ἢ τὴν «ἀρχιερωσύνην» ὡς ὀφείλοντα νὰ ἐκφράζωνται ἐν τῇ χειροτονίᾳ. Τὰ δὲ σωζόμενα ἀρχαῖα χειροτονικὰ καὶ δὴ τὰ τῶν Ὁρθοδόξων, τῶν Ἰακωβιτῶν, Νεστοριανῶν, Ἀρμενίων, καὶ τὸ Missale Francorum οὔτε ἔχουσιν εὐχὴν τινα καθιερώσεως, ὡς παρεξέλαβόν τινες τὴν παρ' Ὁρθοδόξοις εὐχὴν, «**Ἡ θεία χάρις προχειρίζεται**», οὔτε εἰδικεύουσι τὴν ἱερατικὴν λειτουργίαν διὰ τῆς μνεΐας τοῦ ἁγιασμοῦ καὶ τῆς θυσίας τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου. Ἐν πρώτοις ἐπιπολαιῶς πάνυ ὑπελήφθη τὸ «ἡ θεία χάρις προχειρίζεται» ὡς εὐχὴ τῆς καθιερώσεως, ἧς ἐκφωνουμένης κατέρχεται τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀνάλογος πρὸς τὸ ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χειροτονικοῖς τῆς Δύσεως «λάβε πνεῦμα ἅγιον». Ἀρκεῖ ἀναγινώσκων τις τὴν εὐχὴν μέχρι τέλους νὰ ἴδῃ τὸ «**εὐξώμεθα οὖν ὑπὲρ αὐτοῦ ἵνα ἔλθῃ ἐπ' αὐτὸν ἡ**

χάρις τοῦ παναγίου Πνεύματος», ἵνα πεισθῆ ὅτι ἡ εὐχή αὕτη εἶνε δέσμις ὑπὲρ τῆς καθόδου τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπὶ τοῦ χειροτονουμένου, οὐδαμῶς οὔτε ἐκ τοῦ περιεχομένου οὔτε κατ' ἄλλον τινα λόγον διακρινομένη ἐκ τῶν λοιπῶν ὡς ἐπουσιωδῶν, μᾶλλον δὲ μετ' αὐτῶν ἀποτελοῦσα τὸ ἐνιαῖον καὶ ἀρμονικὸν ὅλον, δι' οὗ παρ' ὀρθοδόξοις περαίνεται ἡ χειροτονία. Λέγομεν οὐδαμῶς διακρινομένη τῶν λοιπῶν, διότι πᾶσαι μὲν ὁμοῦ αἱ χειροτονικαὶ εὐχαὶ εἶνε δεήσεις ὑπὲρ τῆς δωρεᾶς καὶ καθόδου τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπὶ τοῦ ὑποψηφίου, συμφώνως πρὸς τὸν ἱκετευτικὸν ἐν γένει τύπον, καθ' ὃν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ καὶ δὴ καὶ ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ γίνεται ἡ ἐπίκλησις καὶ ἡ μετάδοσις τῆς θείας χάριτος, πᾶσαι δὲ λέγονται ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου **ἐπικειμένην** ἔχοντος τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ χειροτονουμένου. Ἐπειτα δὲ οὐδαμοῦ τῶν ὀρθοδόξων καὶ τῶν ἀρχαίων χειροτονικῶν εὐρίσκομεν μνημονευόμενον τὸν ἁγιασμὸν καὶ τὴν τέλεσιν τῆς ἀναιμάκτου θυσίας ὡς εἰδικὸν ἔργον τοῦ ἱερέως ἐξαγγελλόμενον ἐν τῇ χειροτονίᾳ, οὐδ' ἐν πᾶσι τοῖς χειροτονικοῖς φερομένην τὴν λέξιν «**ἀρχιερωσύνη**». Ὡς ἐν τῷ βαπτίσματι, τῷ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν κυρίως τελουμένῳ, δὲν μνημονεύεται ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν, ἀλλ' εἴρηται ἐν γένει «βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» κατὰ τὴν διάταξιν τοῦ Κυρίου, οὕτω καὶ ἐν τῇ χειροτονίᾳ καὶ ἄλλαι ἱερατικαὶ ἐνέργειαι καὶ δὴ καὶ ἡ δύναμις τοῦ ἀγιάζειν καὶ θυσιάζειν τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου, ἣν χορηγεῖ τῷ χειροτονουμένῳ τὸ χάρισμα τῆς ἱερουσύνης, οὐδεμιᾶς τυγχάνει μνείας ἐν ταῖς τῆς καθιερώσεως εὐχαῖς. Τῷ ὄντι πλὴν τοῦ Ἀρμενικοῦ χειροτονικοῦ, τοῦ μνημονεύοντος τοῦ ἁγιασμοῦ τῆς θείας εὐχαριστίας, ἐν μὲν τῷ ἀρχαιοτάτῳ χειροτονικῷ τοῦ Ι' αἰῶνος, τῷ ἐν τοῖς κανόσι τοῦ Ἱππολύτου φερομένῳ, δὲν ἐξαγγέλλεται ἡ λέξις **ἀρχιερωσύνη ἢ ἱερωσύνη** ἢ ἡ θυσία τοῦ

σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου, ὁμοίως δὲ καὶ τὸ τῶν ἀποστολικῶν διαταγῶν οὐδεμίαν μνείαν ποιεῖται τῶν λέξεων **ἀρχιερωσύνη ἢ ἱερωσύνη** ἢ τῆς προσφορᾶς τῆς ἀναιμάκτου θυσίας, πλὴν τῶν ἐν τῇ ἐπισκοπικῇ χειροτονίᾳ φερομένων λέξεων «προσφέροντά σοι καθαρὰν καὶ ἀναίμακτον θυσίαν, ἣν διὰ Χριστοῦ διετάξω τὸ μυστήριον τῆς Καινῆς Διαθήκης»³⁵.

Ἐν δὲ τῷ ὀρθοδόξῳ χειροτονικῷ ἡ προχείρισις εἰς τοὺς τρεῖς βαθμοὺς ἐμφαίνεται τὸ μὲν γενικῶς μνημονευόμενον τοῦ αξιώματος **διάκονος, πρεσβύτερος, ἐπίσκοπος** (ἢ **τοῦ διακόνου λειτουργία, ὁ τοῦ πρεσβυτέρου βαθμὸς, ἢ ἀρχιερατικὴ ἀξία**), τὸ δὲ εἰδικῶς καταλεγόμενων τῶν καθηκόντων αὐτῶν· οὕτως ἐν μὲν τῇ εἰς πρεσβύτερον χειροτονίᾳ μνημονεύονται τὸ κήρυγμα τοῦ θείου λόγου, ἢ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀνακαίνησις καὶ **τὸ προσφέρειν δῶρα καὶ θυσίας πνευματικᾶς**· ἐν δὲ τῇ προχείρισει ἐπισκόπου ἀναφέροντα τὸ **κατὰ μίμησιν Χριστοῦ ποιμαίνειν τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ τὸ ἀναφέρειν θυσίαν καὶ προσφορὰν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, Ὅτι τὸ «προσφέρειν δῶρα καὶ θυσίας πνευματικᾶς» καὶ τὸ «ἀναφέρειν θυσίαν καὶ προσφορὰν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ»**. γενικῶς ὅλως εἰρημένα δὲν δύνανται νὰ ἐκκληθῶσι ὡς ἐκφράζοντα ὅ,τι τὸ ἐν τῷ Λατινικῷ χειροτονικῷ «offerre sacrificium Deo missasque celebrare tam pro vivis quam pro mortuis» μόλις εἶνε ἀνάγκη καὶ νὰ εἴπωμεν. Τὸ αὐτὸ ρητέον καὶ περὶ τῆς γενικῶς εἰρημένης λέξεως **θυσιαστήριον** (παρεστάναι

35. Βιβλ. 8, κεφ. ε'. Σημειωτέον ἕμως ὅτι αἱ λέξεις «καθαρὰν καὶ ἀναίμακτον θυσίαν, ἣν διὰ Χριστοῦ διετάξω τὸ μυστήριον τῆς Καινῆς διαθήκης» ἐλλείπουσιν ἐν τῷ βαροκκιανῷ τῆς Ὁζωνίας κώδικι, ὃ δὲ Ulzen ὁ τῷ 1853 ἐκδοὺς τὰς ἀποστολικὰς διαταγὰς ὑπολαμβάνει τὸν τοιοῦτον ἄνευ τῶν λέξεων τούτων χειροτονικὸν τύπον «tum indole tum antiquitate vulgatam textus formam cujus compendium a quibusdam temere judicatur, superare videtur» σελ. 197.

ἀμέμπτως τῷ **Θυσιαστηρίῳ** σου), τῆς **δυναμένης** ἐκ τῆς γενικότητος αὐτῆς νὰ ἀναφέρηται ἐπίσης καὶ εἰς τὴν **προφορὰν** τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου τὴν πρὸ τῆς μετουσιώσεως γενομένην (τὰ **δὲ ἐκ τῶν δῶν δοῖ προσφέρουμεν** κατὰ πάν- καὶ διὰ πάντα). Ὁμοίως καὶ ἐν τῷ Λατινικῷ χειροτονικῷ, ἐξαιρουμένου τοῦ ὀψιαιτέρου, πολλοὺς μετὰ τὸ σχίσμα χρόνους, εἰσαχθέντος τύπου «accipe potestatem offerre sacrificium Deo . . .», οὐδεμία ἄλλη ἐκφρασις φέρεται δηλοῦσα ὀρισμένως τὴν ἀναίμακτον θυσίαν, πλὴν ἐάν τις ὑπολάβῃ ὡς τοιαύτην τὸ «offerre» καὶ τὸ «regimen altaris,» ἅτινα γενικῶς ὅλως εἰρημένα, ὁ παλαιοκαθολικὸς Friedrich ἀναφέρει εἰς τὴν προσφορὰν τῶν δώρων πρὸ τῆς καθαγιάσεως τὴν ἐξ ἴσου καλουμένην «oblatio» καὶ «sacrificium».³⁶ Οὐδὲν δὲν λέγομεν περὶ τῆς ἐν τῇ χειροτονίᾳ τοῦ ἱερέως φράσεως «gratia sacerdotalis» (exaudi nos, quesumus D. Deus nos et super hos famulos tuos benedictionem Sancti Spiritus et «gratiae sacerdotalis» infunde virtutem . . .), καὶ τοῦ ἐν τῇ ἐπισκοπικῇ χειροτονίᾳ «cornu gratiae sacerdotalis», (κέρας τῆς ἱερατικῆς ἐξουσίας), διότι ἢ μὲν πρώτη οὐδὲν ἕτερον εἶνε ἢ ἡ χάρις τοῦ πρεσβυτερικοῦ βαθμοῦ, τὸ δὲ κέρας τῆς ἱερατικῆς ἐξουσίας δηλοῖ τὸ πλήρωμα τῆς ἱερωσύνης, οὔτινος ταμιούχος εἶνε ὁ ἀρχιερεὺς, ὡς ὀρθότατα παρετήρησεν ὁ αὐτὸς Friedrich³⁷.

Κατὰ τὴν Γραφὴν λοιπὸν καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν πρᾶξιν, ἐν τῇ χειροτονίᾳ οὔτε ὑπάρχει εὐχὴ καθιερώσεως τεθεσπισμένη. οὔτε εἶδος λογίων σταθερὸν καὶ ὁμοφώνως γενόμενον δεκτόν. Ἄφ' οὗ δὲ οὔτε ἡ Γραφή οὔτε ἡ πρᾶξις τῆς Ἐκκλησίας καθορίζουσι τὸ χειροτονικὸν τῶν λογίων εἶδος, εἶνε ἀσύ-

36 Revue de theol. 1895, σελ. 16 καὶ ἐξ.

37. Ἐνθ. ἀνωτ. 18.

στατος πάντη ἢ ἐξ ὀρισμένης εὐχῆς ἢ ἐξ ὀρισμένων λογίων ἐξάρτησις τῆς ἱερατικῆς χάριτος, δυναμένης νὰ μεταδοθῇ εὐ καὶ καλῶς καὶ διὰ μιᾶς ἢ πλειόνων εὐχῶν καὶ διὰ λογίων ἀναφερομένων εἰς τὴν δύναμιν, ἣν ἡ Ἐκκλησία ἐννοεῖ περιλαμβανομένην ἐν τῷ ὀνόματι καὶ τῷ ἀξιώματι τῶν κληρικῶν τάξεων. Βεβαίως ἢ ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Μεταρρύθμισιν παράλειψις ἀπὸ τοῦ χειροτονικοῦ αὐτῆς τῆς δυνάμεως τοῦ ἀγιάζειν καὶ τοῦ «offerre sacrificium Deo.» τῆς φερομένης ἐν τῷ τέως ἐν χρήσει ὄντι χειροτονικῷ τῷ καλουμένῳ Σάρῳ, **δύναται** νὰ προέρχεται ἐκ τῆς ἀπορρίψεως τοῦ δόγματος τῆς ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ θυσίας. Πλὴν τοῦτο διαφωτιζόμενον ὑπὸ τῆς ἐπισήμου αὐτῆς διδασκαλίας ἀφορᾷ εἰς τὴν πρόθεσιν τῆς Ἐκκλησίας. Ὅ,τι δὲ ἀφορᾷ εἰς τὸ χειροτονικὸν εἶδος τῶν λογίων **αὐτὸ**, ἢ μνεῖα τοῦ ἀγιασμοῦ καὶ τῆς θυσίας τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου δὲν εἶνε στοιχεῖον οὐσιῶδες, οὐδ' ἀπλῶς ἢ παράλειψις αὐτῶν λόγος ἀθετήσεως τοῦ μυστηρίου. Τοῦτο δὲ τοσοῦτω μᾶλλον, ὅσῳ ὁ ἀγιασμὸς τῶν θείων δώρων καὶ ἡ ἀναίμακτος θυσία ἀποτελοῦσαι τὴν ἐξαίρετον ἱερατικὴν λειτουργίαν δύνανται κάλλιστα νὰ περιέχωνται ἐν ταῖς γενικαῖς τοῦ ἀξιώματος ἢ τίτλου ἐκφράσεσιν, ὁ δὲ τὴν δύναμιν τῆς ἱερωσύνης περιβαλλόμενος παραλαμβάνει ἅμα καὶ τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀγιάζειν καὶ τελεῖν τὴν ἀναίμακτον θυσίαν. Οὕτω δὲ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐπικλήσεως τῆς θείας χάριτος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχαίων χειροτονικῶν καὶ διὰ καὶ μάλιστα τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας συνάγεται ὁ ἐξῆς γενικὸς κανὼν. Ἡ μία ἢ αἱ πλείους χειροτονικαὶ εὐχαὶ ἀνάγκη πᾶσα νὰ ἀναφέρονται εἰς τὴν εἰδικὴν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος χάριν, τὴν εἰς τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν βαθμὸν προχειριζομένην καὶ διὰ, εἴτε γενικῶς μνημονεύουσαι ἢ ὑποδεικνύουσαι τὸ ἀξίωμα, ὃ περιβάλλεται ὁ χειροτονούμενος, εἴτε εἰδικῶς ἀριθμοῦσαι ἐν ἢ πλείω ἢ καὶ πάντα ἐν κεφαλαίῳ τὰ ἔργα τὰ ἀ-

παρτίζοντα τὸν κύκλον τῶν καθηκόντων αὐτοῦ, εἴτε καὶ τὸ συναμφότερον μετὰ τῆς γενικῆς τοῦ αξιώματος ἐνδείξεως, ἐπισυνάπτουσαι μίαν ἢ καὶ πλείους τῶν εἰδικῶν αὐτοῦ λειτουργιῶν! Ὡς ἐκ περισσοῦ δὲ ἐπιφέρουμεν ἐνταῦθα τὴν γνώμην τοῦ Πάπα Ἰννοκεντίου τοῦ Δ' παρατηροῦντος τάδε· «Περὶ τῶν ἀποστολικῶν (τῆς χειροτονίας) τρόπων, εἴρηται ἐν ταῖς πρὸς Τίτον καὶ Τιμόθεον ἐπιστολαῖς, ὅτι (οἱ ἀπόστολοι) ἐπιτιθέντες τὰς χεῖρας τοῖς χειροτονοῦμένοις προσνύχοντο ἐπ' αὐτῶν. Ἐτέραν τινὰ μορφήν δὲν εὐρίσκομεν παραδοθεῖσαν παρὰ τῶν ἀποστόλων. Διὸ φρονοῦμεν ὅτι ἂν μὴ ἐξευρίσκοντο ἕπειτα μορφαὶ (χειροτονίας), θὰ ἤρκει τῷ χειροτονοῦντι νὰ εἴπῃ· «εἷς ἱερεὺς» (Sis sacerdos), ἢ καὶ ἄλλα τινὰ ἰσοδύναμα ρήματα».

Ὡς πρὸς δὲ τὴν πρόθεσιν τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τὸ χειροτονικὸν τῆς ὁποίας τελεῖται τὸ μυστήριον, πρόδηλον ὅτι αὕτη οὐδεμία ἄλλη δύναται νὰ εἶνε ἢ ἡ προχειρίσις τοῦ ὑποψηφίου εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου καθιδρυθὲν ὑπουργημα τοῦ ἐπισκόπου, ἢ πρεσβυτέρου, ἢ διακόνου. Εὐνόητον ὅμως ὅτι ὁ τοιοῦτος σκοπὸς ὑποδηλοῦται μὲν καὶ ὑπὸ τῶν εὐχῶν τῆς Καθιερώσεως καὶ ἐν γένει ὑπὸ τοῦ συνόλου τῶν συμπαρομαρτουσῶν ἐρωτήσεων καὶ πράξεων, ὡς εἴπομεν ὅμως κυρίως καὶ κατ' ἐξοχὴν πιστοῦται ὑπὸ τῆς περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερωσύνης διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας, ἐν ἣ τελεῖται ἡ χειροτονία. Διὰ τῆς ἀντιβολῆς ταύτης τῶν χειροτονικῶν πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας τὰ μὲν ἀσφαλῶς ἢ ἀορίστως ἢ ἀμφιβόλως εἰρημένα διαφωτίζονται, δείκνυται δὲ περιφανῶς πῶς ποτε ἐννοεῖ ἡ Ἐκκλησία τὸ αξίωμα καὶ τὴν δόναμιν τῆς ἱερωσύνης, δι' ἧς περιβάλλει τὸν χειροτονοῦμενον, τίνα δὲ τὰ εἰδικὰ αὐτοῦ καθήκοντα καὶ δὴ καὶ ἂν περιλαμβάνηται ἐν αὐτοῖς ἡ ἐξουσία τοῦ ἀγιάζειν καὶ τελεῖν τὴν ἀναίμακτον θυσίαν.

Αἱ προειρημέναί γενικαὶ περὶ τῶν οὐσιωδῶν συστατικῶν τῆς χειροτονίας παρατηρήσεις ἐφαρμοζόμεναι ἤδη ἐπὶ τῶν Ἀγγλικῶν χειροτονιῶν ἀποτελοῦσι τὴν λυδίαν λίθον πάσης περὶ τοῦ κύρους τῆς Ἀγγλικῆς ἱερωσύνης κρίσεως, εἰς ἣν καὶ ἤδη μεταβαίνομεν.

Κατὰ τὸ ἀπὸ τῆς Μεταρρυθμίσεως ἐν χρήσει χειροτονικὸν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀγγλίας³⁸ ἢ εἰς τὰς τρεῖς ἱερατικὰς τάξεις προαγωγή τελεῖται κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον. Πρὸ τοῦ Εὐαγγελίου ὁ ὑποψηφίος εἰς τὴν διακονίαν μετὰ τινος εὐχὰς ἐρωτήσεις καὶ ἐπαγγελίας περὶ πιστῆς ἐκτελέσεως τῶν διακονικῶν καθηκόντων καὶ θεωρέστου βίου, γονυκλιτεῖ πρὸ τοῦ ἐπισκόπου, ὅστις ἐπιτιθεὶς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὰς χεῖρας λέγει «λάβε τὴν ἐμπιστευομένην σοι ἐξουσίαν τοῦ ἐκπληροῦν τὸ ἔργον τοῦ διακόνου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ· εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἀγ. Πνεύματος. Ἀμήν»· εἶτα ἐγχειρίζει αὐτῷ ὁ ἐπίσκοπος τὴν Καινὴν Διαθήκην λέ-

38. Ἐκκλησίαν τῆς Ἀγγλίας καὶ ἐνταῦθα καὶ πανταχοῦ, ὅπου περὶ αὐτῆς ποιούμεθα τὸν λόγον, ἐννοοῦμεν ἐν γένει τὴν ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπισκοπικὴν Ἐκκλησίαν, ἧς θυγατέρες ἢ ἀδελφαὶ ἢ ἐν Σκωτίᾳ καὶ ἢ ἐν Ἀμερικῇ Protestant Episcopal Church ἐν ἀντιθέσει πρὸς τε τοὺς Πρεσβυτεριανούς, τοὺς Μεθοδιστὰς καὶ τὰς ἄλλας ἐν Ἀγγλίᾳ κοινότητας τῶν **διαφωνούντων** (Dissenters). Καθ' ὅσον ὅμως ἐν τῇ ἐπισκοπικῇ ταύτῃ ἐκκλησίᾳ ὑπάρχουσι πολυεῖδεις ἀποχρώσεις καὶ δὴ ἢ τοῦ ἄκρου Καθινισμοῦ (Low church), τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀγγλίας τὴν δυναμένην νὰ προσεγγίσῃ ἡμῖν, περιοριζόμεν ἐἰς τὴν ἀπὸ τοῦ 1833 μορφωθεῖσαν ἐκκλησιαστικὴν μερίδα τὴν καλουμένην ὑπὸ δὲ τῶν ἰδίων αὐτῆς μελῶν Ἀγγλοκαθολικὴν ἐκκλησίαν, ὑπὸ δὲ τῶν ἀντιπάλων αὐτῆς **Ἄνω Ἐκκλησίαν ἢ τελεστικὴν** (High church, Ritualisten). Ἡ Ἐκκλησία αὕτη ἔδραν ἔχουσα τὸ πανεπιστήμιον τῆς Ὀξωνίας ἐνθουσιᾷ ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ἀντέχεται τῆς ἀποστολικῆς διχορῆς ἐν τε τῇ ἱερωσύνῃ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ, κηρύττουσα μὲν ὡς δόγμα πίστεως τὴν ἐπισκοπικὴν διαδοχὴν, ὑπολαμβάνουσα δὲ τὰ 39 ἄρθρα ὡς δυνάμενα νὰ ἐρμηνευθῶσι κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἀδαιρέτου Ἐκκλησίας. (πρὸς τὸ Eirenikon τοῦ Pusey).

γων· λάβε τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀναγινώσκειν τὸ Εὐαγγέλιον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ κηρύττειν αὐτὸ, ἂν σοι δοθῇ ἄδεια παρ' αὐτοῦ τοῦ ἐπισκόπου. Ἀμήν».

Ὁ δὲ εἰς ἱερέα προχειριζόμενος προσάγεται τῷ ἐπισκόπῳ μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον ὑπὸ τοῦ ἀρχιδιακόνου, (σημειωτέον δὲ ὅτι τὰ τοῦ ἀρχιδιακόνου τελεῖ πάντοτε ὁ ἱερεὺς), ἵνα καταταχθῇ εἰς τὴν **τάξιν τῆς ἱερωσύνης**. Ὁ ἐπίσκοπος ἐρωτᾷ τὸν λαὸν μή τι γινώσκη κώλυμά τι, «**οἶ' ὃ δὲν πρόπει** (οὗτος) **νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὴν ἱερὰν ταύτην διακονίαν**». Μηδενὸς δὲ προβαλλομένου, ὁ ἐπίσκοπος δεόμενος τοῦ Θεοῦ, «ὅπως καταπέμψῃ ἐπ' αὐτὸν τὴν χάριν» αὐτοῦ, ἵνα προσωπικόντως ἐκκληροῖ τὸ νῦν μεταδιδόμενον αὐτῷ ἔργον», μετὰ παραίνεσιν περὶ τῶν ὑποχρεώσεων τῆς ἱερωσύνης, ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ ἀπευθύνει πᾶσι τοῖς εἰς ἱερωσύνην προχειριζομένοις, (σημειωτέον δὲ ὅτι πλείους τοῦ ἐνὸς διάκονοι καὶ ἱερεῖς δύνανται παρ' Ἀγγλοῖς νὰ χειροτονηθῶσι συγχρόνως), διαφόρους ἐρωτήσεις περὶ τῆς κλήσεως, τῆς εὐσυνειδήτου πληρώσεως τῶν ἀνατιθεμένων αὐτοῖς καθηκόντων, ὧν ἡ πρώτη ἔχει ὧδε. «**Στοχάζεσθε ἐν τῇ καρδίᾳ ἡμῶν ὅτι ἀληθῶς ἐκλήθητε** (that you be truly called) **κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν τάξιν τῆς Ἐκκλησίας ταύτης τῆς Ἀγγλίας εἰς τὴν τάξιν** (order) **καὶ τὸ ἀξίωμα** (Ministry) **τῆς ἱερωσύνης**». Εἶνε δὲ αἱ ἐρωτήσεις αὗται τοσοῦτα μᾶλλον ἄξια ἀναγραφῆς, ὅσα ἐξαίρουσι καὶ ἐν τοῖς μάλιστα ἀναδεικνύουσι κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ A. Lowndes³⁹ τὰ καθήκοντα καὶ τὸ ἔργον τῆς ἱερωσύνης, περὶ οὗ Λέων ὁ ΙΓ' ἐν τῇ μνημονευθείσῃ βούλλᾳ ἀπεφάνητο ὅτι ὑποτιμᾶται ἐν ταῖς εὐχαῖς τοῦ Ἀγγλικοῦ χειροτονικοῦ, διότι «βεβουλευμένως ἀφηρέθη ἐξ αὐτῶν πᾶν ὅ,τι

39. Vindikation Τόμ. I σελ. 176.

καταφανῶς δηλοῖ ἐν τῇ καθολικῇ τάξει τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ τὰ καθήκοντα τῆς ἱερωσύνης». Εἶτα εὐχαριστεῖ τὸν παντοδύναμον Θεὸν λέγων· «Ἀποδίδομέν σοι ἐνθέρμους εὐχαριστίας διὰ τὰς τηλικαύτας εὐεργεσίας τῆς αἰωνίου σου ἀγαθότητος, καὶ διότι νυδόκησας νὰ καλέσης τοὺς δούλους σου τούτους τοὺς ἐνθάδε παρισταμένους εἰς τὸ αὐτὸ λειτούργημα (office) καὶ τὸ ὑπόργημα (ministry), τὸ συσταθὲν πρὸς σωτηρίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους». Μετὰ τοῦτο ὁ ἐπίσκοπος ἐπιτίθησιν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐνὸς ἐκάστου τῶν χειροτονουμένων τὰς χεῖρας, συνεπιτιθέντων καὶ τῶν συλλειτουργῶν ἱερέων, λέγων· «λάβε Πνεῦμα Ἅγιον εἰς τὸ ὑπόργημα (office) καὶ τὸ ἔργον (work) ἱερέως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, ἅτινα νῦν ἐμπιστεύονται σοι διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν ἡμῶν. Ἄν τινων τὰς ἀμαρτίας ἀφῆς, ἀφίενται αὐτοῖς, ἂν τινων τὰς ἀμαρτίας κρατῆς, κεκράτῃνται. Καὶ γίνου πιστὸς οἰκονόμος τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀγίων αὐτοῦ μυστηρίων· εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἀμήν». Κατὰ δὲ τὴν παράδοσιν τῶν Γραφῶν λέγει· «**Λάβε τὴν ἐξουσίαν τοῦ κηρύττειν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ τελεῖν τὰ ἅγια μυστήρια ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὅπου ἂν εἰς τοῦτο ταχθῆς νομίμως**».

Ὁ δὲ εἰς ἐπίσκοπον προχειριζόμενος προσάγεται ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου τῷ ἀρχιεπισκόπῳ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ μετὰ τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, ὅστις ἐπικαλεῖται πρῶτον τὰς δεήσεις τῆς κοινότητος ὑπὲρ τοῦ ὑποψηφίου, τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κληθέντος «κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων αὐτοῦ». Εἶτα ἀναγινώσκειται ἡ αὐτὴ καὶ ἐν τῇ προχειρίσει διακόνου καὶ ἱερέως συναπτὴ παραλλάσσουσα ἐν τινι μόνον σημείῳ, καὶ ἐπιφέρεται ἡ εὐχή· «**Παντοδύναμε Θεὲ ὁ χορηγὸς πάντων τῶν ἀγαθῶν ὁ διὰ τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος διαφόρους τάξεις λειτουργῶν ἐν τῇ Ἐκ-**

κλησία συστησάμενος· αὐτὸς ἐπιδε οἰκτιρμόνως ἐπὶ τὸν δοῦ-
λὸν σου τοῦτον] τὸν τανῦν κληθέντα εἰς τὸ ἔργον (Work) καὶ
τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπισκόπου εἰς πλήρωσιν αὐτοῦ κτλ.». Εἶτα
ἀνακρίνων τὴν κλησιν αὐτοῦ ὁ ἀρχιεπίσκοπος λαμβάνει παρ'
αὐτοῦ τὴν ὁμολογίαν ὅτι ἀποδέχεται τὰς Γραφὰς ὡς περι-
χούσας πᾶσαν τὴν διδασκαλίαν τὴν ἀναγκαίαν εἰς ζωὴν αἰώ-
νιον, ὅτι κατὰ τὰς Γραφὰς διδάσκων τὸ πλήρωμα θὰ ζῆ σω-
φρόνως, ὡν τύπος καὶ ὑπόδειγμα τῶν πιστῶν ἐν πᾶσι, παι-
δεύων τοὺς χωλαίνοντας «κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ
διδομένην ἐξουσίαν». Ὁ ἀρχιεπίσκοπος εὐχεται τῷ Θεῷ, ὅπως
χαρίσῃ τῷ ὑποψηφίῳ ἰσχὺν καὶ δύναμιν πρὸς τὸ πληρῶσαι
τὰς ἐπαγγελίας ταύτας, μετὰ δὲ τὸν ὕμνον «ἔλθε Πνεῦμα
Ἅγιον . . . » καὶ δέξιν πρὸς τὸν Θεὸν, ὅπως χορηγήσῃ τὴν
χάριν αὐτοῦ τῷ ὑποψηφίῳ, ἐπιτίθῃσι τὰς χεῖρας μετὰ τῶν
ἄλλων ἐπισκόπων ἐπὶ τοῦ ὑποψηφίου γονυκλιτοῦντος, λέγων·
«Λάβε Πνεῦμα Ἅγιον εἰς τὸ ὑπουργημα καὶ τὸ ἔργον ἐπισκό-
που ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, ἅτινα νῦν ἐμπιστεύονται σοι
διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν ἡμῶν· εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς,
καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἀμήν. Καὶ μέμνησο
ἀναζωπυρεῖν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν διδομένην σοι διὰ τῆς
ἐπιθέσεως ταύτης τῶν χειρῶν ἡμῶν· διότι δὲν ἔδωκεν ὁ Θεὸς
ἡμῖν πνεῦμα δειλίας, ἀλλὰ δυνάμεως, καὶ ἀγάπης καὶ σω-
φρονισμοῦ». Εἶτα ἐγχειρίζει αὐτῷ τὴν ἁγίαν Γραφὴν παραι-
νῶν, ὅπως προσέχων ἑαυτῷ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ ἢ ποιμὴν τοῦ
ποιμνίου καὶ οὐχὶ λύκος, μεθ' ὃ κοινωνεῖ τῆς θείας εὐχαρι-
στίας μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου καὶ τῶν παρόντων. Πρὸ δὲ τῆς
ἀπολύσεως ἀναγινώσκειται εὐχὴ ἐξαιτουμένη τὴν εὐλογίαν
τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὸν νεωστὶ χειροτονηθέντα ἐπίσκοπον⁴⁰.

40. ὅρα τὴν ἱερουργίαν ἐν παντὶ Common Prayer. πρὸς. καὶ Lowndes
I, 215 καὶ ἐξ.

Ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης, ἐν τῷ παρατεθέντι χειροτονι-
κῷ ὑπάρχουσι τὰ δύο οὐσιώδη γνωρίσματα τῆς ἱεροτελεστίας,
ἢ ἐπιθέσις τῶν χειρῶν καὶ ἢ συνεκφωνουμένη εὐχὴ τῆς δω-
ρεᾶς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἢ τῆς καθιερώσεως, ἢ λεγομένη
εὐλογία (Benediction), κατὰ τύπον προστακτικῆς φερομένη
«λάβε κτλ.» Πρὸς τῇ ἐπιθέσει μάλιστα τῶν χειρῶν ὑπάρχει
καὶ ἡ παράδοσις τῆς Γραφῆς, ἢ καὶ παρὰ Λατίνοις φερομένη
καὶ δὴ καὶ εἰς τὰς τρεῖς ἱερατικὰς τάξεις· ἀλλ' ἡ παράδοσις
αὕτη τῆς Γραφῆς δὲν εἶνε, ὡς εἵπομεν, τὸ οὐσιώδες καὶ ἀπο-
λύτως ἀναγκαῖον συστατικὸν τῆς χειροτονίας, ὅπως καὶ αἱ
λοιπαὶ ἱεροτελεστῖαι. Ὡς πρὸς δὲ τὸ εἶδος τῆς καθιερωτικῆς
εὐχῆς πολλοὶ τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ θεολόγων ἀποφεύγοντες τὴν
ἀμυχανίαν, εἰς ἣν περιήχθησαν οἱ δυτικοὶ θεολόγοι, ζητοῦν-
τες μὲν, μὴ δυνάμενοι δὲ νὰ ἐξεύρωσιν ὠρισμένον χρόνον
καὶ λέξεις ἐν τῇ ἱερουργίᾳ, ὧν ἐκφωνουμένων περιβάλλεται
ὁ ὑποψήφιος τὴν ἱερατικὴν χάριν, φρονοῦσιν ὀρθῶς ὅτι, εἰ
καὶ οἱ ἐπιτακτικοὶ λόγοι. «λάβε Πνεῦμα, ἅγιον» ἀποτελοῦσι
τὴν βᾶσιν τῆς χειροτονίας, ἢ χειροτονία περατοῦται μετὰ τῆς
ὅλης ἱερουργίας. Καὶ καθ' ἑαυτὰς ὅμως λαμβανόμεναι αἱ λέ-
ξεις «λάβε Πνεῦμα . . . » δηλοῦσιν ἐπαρκῶς τὸν εἰδικὸν ἱε-
ρατικὸν βαθμὸν, ὃν περιβάλλεται ὁ ὑποψήφιος, καταλέγου-
σαι τὰ εἰδικὰ αὐτοῦ ἔργα. Τῷ διακόνῳ χορηγεῖται ἀπλῶς ἢ
τοῦ διακονεῖν ἐξουσία, τῷ ἱερεῖ ἢ τῶν ἁμαρτιῶν ἄφεσις καὶ
ἢ τοῦ θείου λόγου καὶ τῶν μυστηρίων οἰκονομία, ἐν δὲ τῇ
ἐπισκοπικῇ καθιερώσει μνημονεύονται οἱ πρὸς τὸν Τιμόθεον
λόγοι τοῦ Ἀποστόλου, οἱ ἀναφερόμενοι εἰς τὴν χειροτονίαν
τοῦ Τιμοθέου εἰς ἐπίσκοπον τῆς Ἐφέσου. Ταῦτα δὲ πάντα
μετὰ λέξεων ἐκ τῆς Γραφῆς ἀπληρυσμένων καὶ τὰ ἐν αὐτῇ
ποιμαντορικὰ καθήκοντα αὐταῖς λέξεσιν ἀναγραφουσῶν. Περὶ
πλέον αἱ λέξεις, «εἰς τὸ ὑπουργημα καὶ τὸ ἔργον ἱερέως
ἢ ἐπισκόπου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ», οὐδεμίαν κατα-

λείπουσιν ἀμφιβολίαν περὶ τῆς ἐπαρκείας τοῦ ὄρατοῦ μέρους τῆς χειροτονίας, καθ' ὃν εἶπομεν λόγον.

Ἄλλ' ὑπὸ τῶν παπικῶν καὶ πάλαι, καὶ νῦν ὑπὸ τῆς περὶ τῶν Ἀγγλικῶν χειροτονιῶν βούλλας προπνέχθη ἡ ἐνστασις ὅτι ἐν τῷ πρώτῳ χειροτονικῷ, τῷ ἐπὶ Ἐδουάρδου τοῦ ΣΤ' γενομένῳ, ἔλιπον ἐν τῇ καθιερώσει τοῦ ἐπισκόπου αἱ λέξεις, «εἰς τὸ ὑπουργημα καὶ τὸ ἔργον ἐπισκόπου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, ἅτινα νῦν ἐμπιστεύονται σοι διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν ἡμῶν», ὁψιαίτερον τῷ 1662 παρεντεθεῖσαι· ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῇ καθιερωτικῇ εὐχῇ τοῦ ἱερέως ἔλιπον τὰ «εἰς τὸ ὑπουργημα καὶ τὸ ἔργον ἱερέως . . .», βραδύτερον ὡσαύτως παρεμβληθέντα· καθόσον δὲ οὕτως αἱ εὐχαὶ τῆς καθιερώσεως εἶνε ὅλως γενικαὶ καὶ ἀόριστοι, ἥκιστα μὲν ἐμφαίνουσαι τὸ εἰδικὸν ἱερατικὸν ἀξίωμα, δυνάμεναι δὲ μάλιστα καὶ ἀζημιῶς νὰ ἀνταλλάσσωνται εἰς τρόπον ὥστε τὸ χειροτονικὸν τοῦ ἐπισκόπου νὰ χρησιμεύῃ καὶ εἰς προχείρισιν ἱερέως, εἶνε πρόδηλον, λέγουσιν, ὅτι ἀπεκόπη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀγγλίας ὁ ἀποστολικὸς τῆς ἱεραρχίας δεσμὸς διὰ τὸ ἀνεπαρκὲς τοῦτο καὶ ἀκατάλληλον τῆς καθιερωτικῆς εὐχῆς, «οὐδεμία δὲ δύναμις τοῦ χειροτονῆσαι ἀπελείφθη». Καὶ ἐπαυξηθέντος ὅμως τοῦ χειροτονικοῦ πάλιν ἡ εὐχὴ τῆς ἐπισκοπικῆς καθιερώσεως εἶνε ἀνεπαρκής, ἅτε οὐδαμῶς ἐμφαίνουσα τὴν ἀρχιερωσύνην ἢ τὸ summum sacerdotium, ὃ περιβάλλεται ὁ χειροτονούμενος⁴¹. Ἄλλ' ἀμφότεραι αἱ ἐνστάσεις αὗται ἠλέγχθησαν διεξοδικῶς ὑπὸ τε τῆς διτόμου «Vindicatio of Anglican orders» τῆς κυρωθείσης, ὡς εἶπομεν, ὑπὸ τριῶν Ἀμερικανῶν ἐπισκόπων, καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχιεπισκόπων τῆς Ἀγγλίας τῶν ἀνασκευασάντων τὴν παπικὴν βούλλαν. Εἰς τὰ ἔργα ταῦτα παραπέμποντες παρατηροῦμεν μόνον ὅτι ἡ ἐν αὐτοῖς ἀναίρεσις τῶν παπικῶν

41. ἄρ. Apostol. Curas.

ἐνστάσεων εἶνε εὐλογος ἅμα καὶ ἀποδεκτὴ. Αἱ προσθῆκαι, εἴρηται αὐτόθι, ἐγένοντο οὐχὶ πρὸς τελείωσιν τῆς μορφῆς τοῦ ἄλλως ἀκύριοι μυστηρίου, ἀλλ' ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς πρεσβυτεριανούς. Ἐπειδὴ δὴ οἱ πρεσβυτεριανοὶ ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις πολεμοῦντες τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα ἐπεκαλοῦντο ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ τὸ χειροτονικὸν τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας, ἐδέησε νὰ προστεθῶσιν αἱ εἰρημέναι προσθῆκαι πρὸς ἰσχυροτέραν παράστασιν τῆς τοῦ βαθμοῦ διαφορᾶς, ὃν λόγον προσετέθησαν τότε καὶ «ἕτερα ἅτινα κατὰ τῶν καινοτόμων ἀπευθυνόμενα, οἷον αἱ ἐν τῇ λιτανείᾳ κατ' ἀνταρσίας καὶ σχίσματος αἰτήσεις, ἢ ὑπὲρ τῆς ἀνωτάτης νομοθετικῆς βουλῆς καὶ ὑπὲρ εὐσταθείας τῆς ἐσωτερικῆς εἰρήνης καὶ τῆς θρησκείας εὐχή, καὶ αἱ εὐχαὶ τῶν οὕτω λεγομένων τεσσάρων καιρῶν»⁴². Ἄλλως δὲ ἀπίθανον πάντῃ εἶνε νὰ ἀποδεχθῆ τις ὅτι ἡ σύνοδος τοῦ 1663 μετερρύθμισε τὸ χειροτονικὸν τοῦ Ἐδουάρδου, διότι ὑπελάμβανεν αὐτὸ ὡς ἄκυρον τὴν μορφήν, συναναίρουσα οὕτω τὴν ἰδίαν χειροτονίαν, ἀφ' οὗ πάντες οἱ συνοδικοὶ ἐχειροτονήθησαν κατὰ τὸ χειροτονικὸν τοῦτο⁴³. Ὅμοίως δὲ ἀνίσχυρος εἶνε καὶ ἡ περὶ τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος παπικὴ ἐνστασις. Ἡ ἐν τῷ Ἀγγλικῷ χειροτονικῷ ἔλλειψις λέξεων δηλουσῶν τὴν ἀρχιερωσύνην δὲν ἀποδεικνύει ἀνεπαρκὲς τὸ χειροτονικὸν τῶν Ἀγγλῶν διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον, διότι ἐλλεῖπει μὲν ἐν τοῖς πλείστοις χειροτονικοῖς, ὡς εἶπομεν, ὁ ὄρος «ἀρχιερωσύνη», καὶ ἐν τῷ τανῦν δὲ ρωμαϊκῷ χειροτονικῷ οὐδεμία ὑπάρχει εὐχὴ δηλοῦσα τὸ summum sacerdotium⁴⁴. Ἀρκεῖ ὅτι ἐν αὐτῷ ὑπάρχει εὐχὴ ἐμφαίνουσα «τὸ ἔργον καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπισκόπου», λέξεις δὲ καὶ φράσεις καὶ πάντα

42. Ἀπάντησις πρὸς τὰ Ἀποστολικά Γράμματα Λέοντος τοῦ ΙΓ', σελ. 31. Vindikation I, σελ. 162.

43. πρβλ. Olknow the validity of Anglican Orders σελ. 30.

44. πρβλ. Lowndes I, σελ. 235.

τὰ κατὰ τὴν ἐπισκοπικὴν χειροτονίαν τελούμενα δηλοῦσιν ἱκανῶς, ὅτι περιβάλλεται τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα ὁ ὑποψήφιος, ὅπερ εἶνε ταῦτὸ καὶ τὸ summum sacerdotium. Ἀλλ' ἡ τελευταία αὕτη παρατήρησις ἐμφιλοχωρεῖ εἰς τὸ περὶ προθέσεως κεφάλαιον, περὶ ἧς λέγομεν ἀμέσως.

Ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀγγλίας κατὰ τε τὸ παλαιὸν καὶ τὸ ἐπινυξημένον αὐτῆς χειροτονικὸν σκοπεῖ νὰ περιβάλῃ τοὺς ὑποψηφίους διὰ τοῦ τρισσοῦ κληρικοῦ ἀξιώματος, τοῦ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἰδρυθέντος, δεικνύει ἐν πρώτοις ἐμφανῶς αὐτὸ τὸ προοίμιον τῆς ἐπὶ χειροτονία τάξεως τὸ προτασσόμενον ἐν τῷ Εὐχολογίῳ. Ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων, εἴρηται ἐνταῦθα, ὑπῆρξαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αἱ τρεῖς τάξεις τῶν ἐπισκόπων, ἱερέων καὶ διακόνων, οὐδεὶς δὲ δύναται νὰ ἀνέλθῃ εἰς τινὰ τούτων πρὶν ἢ κληθῆ καὶ δοκιμασθεῖς, ὅτι ἔχει τὰ ἀπαιτούμενα προσόντα, περιβληθῆ τὸ κληρικὸν ὑπόργημα διὰ δημοσίου εὐχῆς καὶ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ ἐπισκόπου⁴⁵. Ὁμοίως δὲ καὶ αἱ εὐχαὶ αἱ περὶ τὴν μνημονευθεῖσαν

45. πρὸβλ. καὶ ἄρθρ. Ἀγγλ. 23. Ὁ ρώστος Ἰάνυσεφ ὑπολαμβάνει τὸ ἄρθρον τοῦτο ὡς προτεσταντικόν, διότι τὴν ἐξουσίαν τοῦ κηρύττειν καὶ τὰ μυστήρια τελεῖν ἀνάγει εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἔχοντας τὴν φροντίδα τοῦ καλεῖν καὶ ἀποστέλλειν. Ἀναγράφων δὲ ταῦτα ὁ ρώστος Μάλτσεφ προτιθέτην ἀπορῶν ἐν παρενθέσει καὶ οὐχὶ τῷ Θεῷ; (Die sacrament. G I). Ἀλλ' ἡ παρατήρησις αὕτη τοῦ Ἰάνυσεφ εἶνε ἡμαρτημένη καθ' ἡμέρας. Βεβαίως ἐν Ἀγγλίᾳ ἐρρήθη πολλάκις ὅτι ὁ βασιλεὺς εἶνε κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, ὑπ' αὐτοῦ δὲ καθίστανται οἱ ἐπίσκοποι. Βέβαιον ὁμοίως εἶνε ὅτι τὸ 23 ἄρθρον, τὸ 14 ἄρθρον τῆς Αὐγουσταίας Ὁμολογίας ἔχον ὡς πηγὴν, τὸ ἀπονέμον τὸ κήρυγμα καὶ τὴν τοῦ μυστηρίου τέλεσιν μόνον εἰς τὸν rite vocatum, ἀπευθύνεται κατὰ τῶν ἀναβαπτιστῶν τῶν φρονούντων ὅτι πᾶς τις πιστεύων ἐκυτὸν κεκλημένον ὀφείλει νὰ ἀσκήσῃ τὰς ἱερτικὰς λειτουργίας· ἀλλ' ἀφ' οὗ τὰ τῆς βασιλείας καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας ἔχονται ἄλλης, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἰδέας, οἱ δ' ἐπίσκοποι, δι' ὧν κατὰ τὴν ὀρθόδοξον διδασκαλίαν ἐνεργεῖ ὁ Κύριος, ὁ τῶν μυστηρίων τελετάρχης, εἶνε οἱ καθιεροῦντες εἰς τὸν κληρὸν, δὲν βλέπομεν διὰ τί ἐκ τῶν λέξεων τοῦ 23 ἄρθρου καθ' ἑαυτὰς νὰ ἐξάγῃται κακοδοξία προτεσταντικά.

εὐχὴν τῆς καθιερώσεως « λάβε Πνεῦμα . . . » χωροῦσαι, δι' ὧν παρακαλεῖται ὁ Θεὸς, « ὅπως καταπέμψῃ τὴν χάριν . . . ἐπὶ τὸν τανῦν κληθέντα εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπισκόπου ἢ ἱερέως », καὶ αἱ ἄλλαι πράξεις καὶ ἐρωτήσεις, δι' ὧν ἐρευνᾶται ἡ κλήσις τοῦ χειροτονουμένου καὶ ἐξαίρεται τὸ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἔργον, αὐτοῦ καὶ ἡ εὐθύνη, ἣν ὑπέχει πρὸ τοῦ Θεοῦ, ἐμφαίνουσιν ὁμοίως τὴν ἐν τῇ χειροτονίᾳ πρόθεσιν τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας, Ἀλλ' ὅ,τι αὐθεντικῶς ἐρμηνεύει τοὺς τελετουργικοὺς τύπους καὶ ἐν τοῖς μάλιστα ἐκφαίνει τὴν πρόθεσιν τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας, δεομένης ὑπὲρ τῆς καθόδου τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπὶ τῶν ὑποψηφίων, εἶνε, ὡς εἶπομεν, ἡ περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερωσύνης ἐπίσημος αὐτῆς διδασκαλία ἢ αὐθεντικὴ τῆς προθέσεως φωνή. Πρὸς τὴν ἐπίσημον ταύτην διδασκαλίαν ἐὰν ἀντιβάλωμεν τὸν χειροτονικὸν τύπον, προσπίπτει ἡμῖν ἐν πρώτοις τὸ τῆς ἱερωσύνης ὡς μυστηρίου δόγμα τῶν 39 ἄρθρων τῆς αὐθεντικῆς τῶν Ἀγγλῶν ὁμολογίας. Κατὰ τὸ 25 ἄρθρον, « τὰ πέντε κοινῶς καλούμενα μυστήρια, ἡ ἱερωσύνη, ὁ γάμος καὶ τὸ εὐχέλαιον, δὲν πρέπει νὰ ὑπολαμβάνωνται ὡς εὐαγγελικὰ μυστήρια, ἅτε προελθόντα ἐν μέρει μὲν ἐκ τῆς παρεφθαρμένης ἀπομιμνήσεως (of the corrupt following) τῶν Ἀποστόλων, ἐν μέρει δὲ ὄντα καταστάσεις βίου ἀποδεδειγμένα ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ (states of life allowed in the scriptures)· πλὴν δὲν ἔχουσιν ὁμοίαν φύσιν πρὸς τὰ μυστήρια τοῦ βαπτίσματος καὶ τοῦ Κυριακοῦ δείπνου, ἅτε μὴ ἔχοντα ὁρατὸν τι σημεῖον ἢ τελετὴν διατεταγμένην ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ». Προφανῶς τὸ ἄρθρον τοῦτο οὐδαμῶς μὲν εὐτελίζει τὸ ὑπόργημα τῆς ἱερωσύνης, ἐκδέχεται ὅμως αὐτὸ ὡς μὴ ὑπὸ τοῦ Κυρίου συσταθὲν καθ' ὄν τὸ βάπτισμα καὶ ἡ εὐχαριστία τρόπον, ἀλλ' ὀψιαίτερον ἰδρυθὲν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ἡ ἐν Ὀλλανδίᾳ

πρὸς βάσσανον τῶν Ἀγγλικῶν χειροτονιῶν ἐκ παλαιοκαθολικῶν συστᾶσα τῷ 1894 ἐπιτροπεία, ἡ ἀπορρίψασα αὐτὰς ἐκ δογματικῶν ἢ θεολογικῶν λόγων οὐχὶ δὲ καὶ ἱστορικῶν⁴⁶. Ὁ παλαιοκαθολικὸς Friedrich ἠξίωσεν ὅτι τὸ 25 ἄρθρον διδάσκει ὅτι ἡ ἱερωσύνη δὲν εἶνε μυστήριον, ἀλλ' ὅτι αὕτη **κατὰ τὴν τελετουργικὴν αὐτῆς μορφήν** δὲν περιέχεται ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Κυρίου οὐδαμῶς καθορίσαντος τὸ ὄρατόν σημεῖον ἢ τὴν τελετουργίαν, ὡς ἔπραξεν ἐν τῷ βαπτίσματι καὶ τῇ εὐχαριστίᾳ. Οὕτω δὲ, ἐπάγεται, τὸ ἄρθρον ἐρμηνευόμενον, ἐρείδεται ἐπὶ τῶν συναφῶν γνωματευμάτων τῆς μεσαιωνικῆς θεολογίας καὶ διὸ καὶ μάλιστα τοῦ Ἀγγλοῦ Ἀλεξάνδρου Ἀλεσίου, ἀποφνημαμένου ὅτι τοῦ μὲν βαπτίσματος καὶ τῆς εὐχαριστίας ὡς κυριωδεστάτων μυστηρίων τὴν μορφήν διέταξεν αὐτὸς ὁ Κύριος, τῶν δὲ λοιπῶν ἡ μορφήν πύδωκεν ὅπως διαταχθῆ⁴⁷ ὑπὸ τῶν λειτουργῶν τῆς Ἐκκλησίας⁴⁸. Ἀλλ' ἡ ἐρμηνεία αὕτη εἶνε προφανῶς βεβιασμένη, οἱ δὲ συντάκται τῶν 39 ἄρθρων οὐδὲν ἕτερον λέγουσιν ἢ ὅ,τι περίπου περὶ τῶν πέντε μυστηρίων ἐφρόνησαν καὶ φρονοῦσι καθόλου οἱ Διαμαρτυρόμενοι. Πάντα τὰ ἐπίσημα πράγματα τοῦ προτεσταντισμοῦ σύμβολα⁴⁹ ἀποδέχονται δύο μυστήρια συσταθέντα ὑπὸ τοῦ Κυρίου, τὸ βάπτισμα καὶ τὴν εὐχαριστίαν, περὶ δὲ τῶν ἄλλων πέντε ἢ παντάπασι σιγῶσι μὴ ἀποκλείοντα αὐτὰ ρητῶς ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μυστηρίων, ὡς ἡ Κατήχησις τοῦ Λουθήρου καὶ ἡ Αὐγουσταία Ὁμολογία, ἡ

46. «En soi cet article prouve seulement qu'on ne reconnait pas dans la prétrise un sacrement institué par le Christ, non pas qu'on déprécie ainsi l'office». (παρὰ Michaud Revue 1895, 12).

47. «Formam vere in aliis, quæ non ita videntur esse principalia, per ministros Ecclesiæ voluit ordinari».

48. Revue de theologie 1897 σελ. 12 εἰς.

49. Οὕτω καὶ ἐν τῇ καθολικῇ ὁμολογίᾳ τοῦ Λουκᾶ: «πιστεύομεν τὰ εὐαγγελικὰ μυστήρια ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἶναι ἅπερ ὁ Κύριος παρέδωκεν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, κάκεῖνα δύο εἶναι». Kimmell 34.

ἀναγνωρίζουσι τινα ἐξ αὐτῶν ὡς instituta Dei utilia, ὡς ἡ Β' Ἑλβετικὴ Ὁμολογία (Κ. 19). Ἡ Κατήχησις μάλιστα τοῦ Λουθήρου θεσπίζει τὴν μετάνοιαν, τὸ exercitium τοῦ βαπτίσματος, ὡς τρίτον μυστήριον, ἴσον κατὰ τὴν σημασίαν καὶ τὴν ἰσχὺν τοῖς ἄλλοις δύο. Ἡ μόνη διαφορὰ τοῦ 25 ἄρθρου ἀπὸ τῶν λοιπῶν προτεσταντικῶν κειμένων εἶνε ὅτι κατ' αὐτὸ τὰ πέντε ἀπολειπόμενα μυστήρια δὲν εἶνε μυστήρια εὐαγγελικὰ, οὐδὲ τῆς αὐτῆς φύσεως πρὸς τὸ βάπτισμα καὶ τὸ Κυριακὸν δεῖπνον, ὡς στερούμενα ὑλῆς ἅμα καὶ θείας συστάσεως. Ἀλλ' ἡ διαφορὰ αὕτη εἰς τὴν ἡλιωτέραν ἐκφρασιν ἀναφερομένη, δὲν σημαίνει πολὺ, τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ τὸ αὐτὸ ἄρθρον ἐκδέχεται τὰ αὐτὰ μυστήρια προελθόντα ἐν μέρει ἐκ τῆς παρεφθαρμένης ἀπομιμήσεως τῶν Ἀποστόλων, ὅπερ ὁ Pusey ὁ ἡγέτης τῆς ἀγγλοκαθολικῆς μερίδος ἀναφέρει εἰς τὴν παρὰ Λατίνοις μεταποίησιν τοῦ εὐχελαίου εἰς **ἐσχάτην χορίαν**⁵⁰. Ἀλλὰ παρὰ τὴν μὴ ἀναγνώρισιν ταύτην τῆς ἱερωσύνης ὡς εὐαγγελικοῦ μυστηρίου ὑπὸ τοῦ Κυρίου διαταχθέντος, ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀγγλίας καὶ ἄλλως καὶ ἐν τῇ τῷ 1537 ἢ 1538 συνελθούσῃ συνόδῳ ἀπεφάνητο, ὅτι «τὸ τῆς ἱερωσύνης μυστήριον **δύναται κατὰ γράμμα νὰ κληθῆ μυστήριον**, διότι εἶνε ἁγία τελετὴ (rite), διαταχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ»⁵¹. Ἐν δὲ τῇ κατηχητικῇ δοκιμασίᾳ τῇ γινομένῃ ἐν τῇ βεβαιώσει (Confirmation) εἶρηται ὅτι τὰ μυστήρια τὰ **καθόλου** πρὸς σωτηρίαν ἀναγκαῖα (generally necessary to salvation) εἶνε δύο⁵². Ὁμοίως δὲ οἱ Βρεττανοὶ ἐπίσκοποι πρὸς τοὺς πατριάρχας τῆς Ἀνατολῆς γράφοντες τῷ 1716 ἀποφαίνονται: «Συμφωνοῦμεν ὅτι βάπτισμα καὶ εὐχαριστία εἶνε καθόλου ἀναγκαῖα πρὸς σω-

50. Eirenikon σελ. 219 εἰς.

51. Παρὰ Friedrich ἐν τῇ Revue de theol. 1895, σελ. 13.

52. ὅρ. Common Prayer τύπος Bagster London σελ. 21.

τηρίαν πᾶσι τοῖς πιστοῖς, ὅτι δὲ τὰ ἄλλα ἅγια μυστήρια τὰ ὑπὸ τοῦ Κυρίου κατασταθέντα ἢ ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων διαταχθέντα, τὰ μὴ ὄντα πᾶσιν ἀναγκαῖα, πρέπει νὰ λαμβάνωνται καὶ νὰ τελῶνται μετὰ τῆς προσηκούσης εὐλαβείας». Εἰς τὸ ἄρθρον τοῦτο ἀπαντῶντες οἱ πατριάρχαι ἀποφαίνονται: «εἶνε ἀληθὲς καὶ ἐκφράζει τὴν ἔννοιαν ἡμῶν ὅθεν καὶ δεχόμεθα αὐτὸ καθ' ἣν κρίνομεν ἔννοιαν, ὅτι πρέπει νὰ ἐκλαμβάνηται . . . », ἥτοι ὅτι ἐκ τῶν ἐπτὰ μυστηρίων «δύο μόνον ὑπερτεροῦσι κατὰ τὴν ἀνάγκην, ὧν ἄνευ οὐδεὶς δύναται σωθῆναι . . . τὸ τῆς ἱερωσύνης εἶνε ἐν τῶν ἀναγκαιοτάτων, διότι ἄνευ αὐτοῦ πῶς δύναται νὰ τελεσθῇ τὸ μυστήριον τῆς εὐχαριστίας . . . τὰ δὲ λοιπὰ τέσσαρα καὶ μάλιστα τὸ τοῦ ἁγίου μύρου καὶ τῆς μετανοίας εἶνε ἐπωφελέστατα πρὸς σωτηρίαν». Εἰς πάντα ταῦτα ἀπαντῶντες οἱ Βρεττανοὶ ἐπίσκοποι ἐδήλωσαν πλήρη συναίνεσιν⁵³. Συνεπινεύουσι δὲ εἰς τὴν διδασκαλίαν ταύτην καὶ πολλοὶ τῶν Ἀγγλῶν θεολόγων καὶ ἐπισκόπων⁵⁴, ὅπως ἄλλως καὶ ἐπιφανεῖς ἐκ τῶν ἄλλων Διαμαρτυρομένων συγγραφεῖς, οἵτινες ἀντιμαχόμενοι πρὸς τὴν ἐν τοῖς συμβολικοῖς βιβλίοις περὶ μυστηρίων διδασκαλίαν καθ' ἣν ταῦτα ὡς στερούμενα τοῦ οὐσιώδους γνωρίσματος, τῆς ὑπὸ τοῦ Κυρίου συστάσεως αὐτῶν, ὑποβιβάζονται εἰς ψιλλὰς τελετὰς, ἐκδέχονται τὴν βεβαίωσιν, τὴν ἐξομολόγησιν,

53. Παρὰ Πάλμερ Ἀρμονία τῆς Ἀγγλ. Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν σελ. 127—8 ἐξ.

54. Παρὰ Πάλμερ ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 127 καὶ ἐξ. Ὁμοίως καὶ ὁ Σαλιθουρίας Ἰωάννης τῇ ἐπινεύσει τοῦ Καντουαρίας ἀπαντῶν εἰς ἐρωτήματα ἐξ Ἀνατολῆς προβληθέντα ἀποφαίνεται «πάσας τὰς ἱεροτελεστίας ταύτας (τὰ πέντε μυστήρια) θεωρεῖ (ἡ Ἀγγλικὴ Ἐκκλησία) οὐσιώδεις εἰς προσόψκονδαν οἰκονομίαν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ καὶ κανονικὰ μέσα χάριτος κατέχοντα σταθερὰν καὶ μόνιμον θέσιν ἐν τῷ βίῳ τῆς Ἀγγλίας». (Ἡ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησ. τῆς Ἀγγλίας 19).

τὸν γάμον καὶ τὴν ἱερωσύνην ὡς θείας εὐλογίας φορὰ, ἄξια νὰ ὀνομάζωνται μυστήρια (μέσα χάριτος). ὡς μέσσην θέσιν ἐπέχοντα μεταξὺ τῶν δύο κυριακῶν μυστηρίων καὶ τῶν ψιλλῶν τελετῶν⁵⁵.

Ἀφ' οὗ λοιπὸν διδασκαλία καὶ προᾶξις τῆς Ἐκκλησίας συναντῶνται ἀναντιρρήτως ἐν τῇ δόξῃ, ὅτι διὰ τῆς ἱερωσύνης χορηγεῖται ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡ καθιερούσα εἰς τὸ τρισσὸν τῆς Ἐκκλησίας λειτούργημα, ὃν τρόπον καὶ διὰ τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς εὐχαριστίας τῶν δύο κατ' ἐξοχὴν μυστηρίων, τὸ 25 ἄρθρον, ἀπομονούμενον οὕτω τῆς ὅλης πίστεως τῆς Ἐκκλησίας, μᾶλλον δὲ καθορώμενον ἐν τῷ φωτὶ, ὅπερ ἐπιχέει ἐπ' αὐτοῦ ἢ ἐν Κατηχήσεσι καὶ ἐπισήμοις κειμένοις περὶ ἱερωσύνης διδασκαλία, δὲν δύναται νὰ παρεμβάλη σοβαρόν τι κατὰ τῆς Ἀγγλικῆς ἱερωσύνης κώλυμα, εἰ καὶ ἐπιθυμητὸν ὅπως ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀγγλίας ἀποφύνηται ἐπισήμως, ὅτι ἐπτὰ εἶνε τὰ μυστήρια. Τοσοῦτω δὲ μᾶλλον δὲν δύναται νὰ παρεμβάλη κώλυμα, ὅσῳ ἢ μὲν λέξις μυστήριον κατὰ τὴν φύσιν αὐτῆς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ πολλὰ καὶ ποικίλα ἐδήλου, ἐν εὐρυτέρῳ ἢ στενωτέρῳ σημασίᾳ λαμβανομένη, ἢ δὲ κατὰ τὸν ἱερὸν Χρυσόστομον, τὸν Αὐγουστῖνον καὶ τὸν Δαμασκηνὸν⁵⁶ ἔξαρσις τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς εὐχαριστίας, τῶν ἀπολύτως πρὸς σωτηρίαν ἀναγκαίων, «ὡς τῶν κυριωτάτων καὶ ἐξαιρέτων μυστηρίων τῆς Καινῆς Διαθήκης»⁵⁷, εἶνε δόξα ὑγιῆς καὶ κατὰ πάντα λόγον ἀποδεκτὴ.

55. πρβλ. Maztensen Dogmatik 395.

56. «Ἐξ ἀμφοτέρων (βαπτίσματος καὶ εὐχαριστίας) ἡ Ἐκκλησία συνέστηκε, καὶ ἴσμεν οἱ μυσταγωγούμενοι δι' ἕδατος μὲν ἀναγεννώμενοι, δι' αἵματος δὲ τρεφόμενοι». (Χρυσ. στ. ὁμιλ. 84 εἰς Ἰωάν. ην. πρβλ. καὶ Δαμασκηνοῦ ἐκθ. ὁρθ. πίστεως 4, 13).

57. Πλάτωνος Κατήχ. Μέρος Β'. Κατ' αὐτὸν καὶ ὁ μέγας Οἰκονόμος ἐν Κατηχ. σελ. 51. πρβλ. καὶ Ζήκου Ρώσση περὶ ἐνώσ. τῶν Ἐκκλησ. σελ. 45.

Ἐτέραν ἔνστασιν κατὰ τῆς ἱερωσύνης τῶν Ἀγγλῶν ἠδύνατο νὰ παράσχη καὶ παρέσχε πολλάκις ἡ ἰδιάζουσα σχέσις τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν πολιτείαν τὴν καταπιέζουσαν τὴν Ἐκκλησίαν, ἡ ὑποφαινομένη ἐν τοῖς 39 ἄρθροις. Καὶ ἄλλοτε καὶ ἰδίως ἐπὶ Ἐρρίκου τοῦ Η' ἡ βασιλικὴ ἐξουσία, ἡ δημιουργήσασα τὴν ἐν Ἀγγλίᾳ ἐκκλησιαστικὴν μεταρρύθμισιν, ὑπελήφθη ὡς κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, φορεὺς οὐ μόνον τῆς χάριτος τῶν μυστηρίων καὶ δὴ καὶ τῆς ἱερωσύνης, ἀλλὰ καὶ τῆς πίστεως διδάσκαλος αὐθεντικὸς καὶ ἐν τοῖς ἀμφισβητούμενοις ὑψιστος κριτής, ἀποφαινόμενος τί τὸ ὀρθόδοξον καὶ τί τὸ αἰρετικόν. Τὸ δὲ 21 ἄρθρον θεσπίζον ὅτι «γενικαὶ σύνοδοι δὲν δύνανται νὰ συνέλθωσιν ἄνευ τῆς διαταγῆς καὶ θελήσεως τῶν ἡγεμόνων», ὑποτίθησι προδήλως ἐπίσημον βᾶσιν εἰς τὰς περὶ βασιλείας ὡς κεφαλῆς τῆς Ἐκκλησίας ἰδέξας, ἄγει δὲ φυσικῶς εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ βασιλεὺς μετὰ τῶν περιστοιχούντων αὐτὸν εἶνε ἡ ὑπερτάτη ἐκκλησιαστικὴ ἀρχή, ἡ δικαιουμένη νὰ μὴ ἀναγνωρίῃ πᾶσαν ἄνευ ἀδείας αὐτῆς γενομένην ἐρμηνείαν ἢ διατύπωσιν τῶν δογμάτων. Πράγματι δὲ ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ περὶ αὐτὸν λαϊκοῦ συμβουλίου διορίζονται οἱ ἱεράρχαι τῆς Ἀγγλίας, διὰ κυρώσεως δὲ τῆς κοσμικῆς ἀρχῆς λαμβάνουσιν ἰσχὺν νόμου αἱ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συνόδων ἀποφάσεις. Μόνοι αἱ ἐν Σκωτία καὶ Ἀμερικῇ ἐπισκοπικαὶ Ἐκκλησίαι εἶνε ἀπλάγαμῆναι τῆς τοιαύτης πολιτικῆς δεσποτείας, οὐ μόνον μὴ τελοῦσαι ὑπὸ τὴν βίαν καὶ αὐθαιρεσίαν ταύτην τοῦ κράτους, ἀλλὰ καὶ παντάλασιν ἄσχετοι πρὸς τὴν πολιτείαν διατελοῦσαι. Ὁ ζυγὸς οὗτος, ὑφ' ὃν διατελεῖ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀγγλίας, καὶ δι' ὃν πολλοὶ ἱερεῖς προσέφυγον εἰς τὰς τάξεις τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, φαίνεται βεβηλῶν μὲν τὴν πνευματικὴν ἐξουσίαν, περι-
διαστέλλοντος μυστήρια κατὰ τὴν μερικωτέραν σημασίαν, οἷα τὸ βάπτισμα καὶ ἡ εὐχαριστία, καὶ κατὰ τὴν γενικωτέραν τὰ λοιπὰ πέντε. καὶ ἡμ. Συμβ. 26?.

αιρούμενος δὲ τὸν ἀποστολικὸν τῆς Ἐκκλησίας τύπον, καὶ καιρίαν κατὰ τοῦ κύρους τῆς ἱερωσύνης καταφέρων πληγὴν. Πλὴν ἡ τοιαύτη ἀνάμιξις τοῦ κράτους εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ δύναται νὰ ὑποληφθῇ ὡς βιαία ἐπέμβασις καὶ καταπάτησις τῶν ἱεραρχικῶν δικαιωμάτων μὴ ἐλλείπουσα καὶ ἐν ἄλλαις Ἐκκλησίαις, διδασκούσαις θεωρητικῶς τὸ ἐν τοῖς πνευματικοῖς αὐτοτελὲς καὶ ἀνεξάρτητον τῆς Ἐκκλησίας. Οὐδεμίαν ἀνάγκην νὰ μνημονεύσωμεν ἐνταῦθα τῶν παλαιῶν χριστιανῶν αὐτοκρατόρων τῶν ἐν Ρώμῃ καὶ τῶν ἐν Βυζαντίῳ, οἵτινες μνημονες τῶν παλαιῶν τοῦ ὑπερτάτου ποντίφικος τῆς Ρώμης δικαιωμάτων, τὴν πνευματικὴν ἐξουσίαν σφετεριζόμενοι, καθήρουν μὲν αὐθαιρέτως ἐπισκόπους καὶ νύνόουν τὰς αἰρέσεις ἢ καὶ ἀνεκέρυττον τὴν αἵρεσιν ὡς θρησκείαν τοῦ κράτους, ὡς ὁ Βασιλίσκος τὸν μονοφυσιτισμὸν ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ, πολυειδῶς δὲ ἄλλως ἤσκουν τὸ περιβόητον *jus circa sacra*. Ὁμοίως δὲ δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ μνημονεύσωμεν ἐνταῦθα τὰ μικρολόγα καὶ ἀχάρिता δικαιολογήματα, δι' ὧν οἱ θεολόγοι τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς περὶ οὐδενὸς ἄλλου μεριμνῶντος ἢ περὶ τοῦ ἰδίου συμφέροντος ἐδικαίουν ἀναιδῶς τὰς τοιαύτας αὐθαιρεσίας τῶν αὐτοκρατόρων, νῦν μὲν καλοῦντες τὸν αὐτοκράτορα «κοινὸν τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπιστημονάρχην», νῦν δὲ τὸν ἱερατικὸν χαρακτῆρα τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος προβαλλόμενοι οὐ πρότυπον ὑπῆρξεν ὁ Μελχισεδέκ. Ὅτι ἔξαι ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπεμβάσεις τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας οὐδέποτε ὑπελαμβάνοντο ὡς νόμιμα αὐτῆς δίκαια, ἐμφαίνουσιν αἱ παρὰ τῆς Ἀγγλικῆς ἱεραρχίας διαμαρτυρήσεις κατὰ τοῦ τοιούτου τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαίων σφετερισμοῦ, καὶ ἡ συνοδικὴ περὶ βασιλείας ἀπόφανσις, ὅτι αὕτη εἶνε κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τὸν γνωστὸν περιορισμὸν, «*quatenus per Christi legem fieri liceat*» ἢτοι ἐφ' ὅσον ἐπιτρέπεται ὑπὸ τοῦ νόμου τοῦ Χριστοῦ. Ἄλλως δὲ καὶ τὰ 39 ἄρθρα δὲν προσποιοῦσι τῷ βασιλεῖ τὴν ἀπόλυτον

ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀρχὴν, ἐξαιροῦντα τὴν διακονίαν τοῦ θείου λόγου καὶ τὴν τῶν μυστηρίων. «Ἀπονέμοντες, λέγει, τὸ 37 ἄρθρον, τῇ βασιλικῇ Μεγαλειότητι τὴν ὑπερτάτην διοίκησιν, ἐξ ὧν τίτλων μανθάνομεν ὅτι τὰ πνεύματα συκοφαντῶν τινων σκανδαλίζονται, οὐδαμῶς ἀποδίδομεν τοῖς βασιλεῦσι τὴν διακονίαν οὔτε τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, οὔτε τῶν μυστηρίων».

Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἐξουσίαν, ἣν χορηγεῖ τὸ χάρισμα τῆς ἱερωσύνης, τὸ κήρυγμα τοῦ θείου λόγου καὶ ἡ οἰκονομία τῶν μυστηρίων, συνυπονοουμένης καὶ τῆς δυνάμεως τῶν κλειδῶν, ἥτοι τῆς ἐξουσίας τοῦ λύειν καὶ δεσμεῖν τὰς ἀμαρτίας, ἣν οἱ νεώτεροι ὑπάγουσιν εἰς τὸ ἕτερον τῶν ἱερατικῶν καθηκόντων (ὄρ. ἡμετέρ. Συμβ. 68), ὁμολογοῦνται ὁμοφώνως ὡς ἀποκλειστικὰ ἔργα τῶν νομίμως κληθέντων καὶ κατασταθέντων λειτουργῶν τοῦ Κυρίου. (πρὸς. ἄρθρ. Ἀγγλ. 23). Ἐκ τούτων τὸ μὲν κήρυγμα τοῦ θείου λόγου, ὡς ἀπαραίτητον τοῦ κλήρου καθῆκον ὑπολαμβάνομενον, ἀκούεται τοσοῦτον συνεχῶς ἐν Ἀγγλίᾳ, ὡς ἐν γένει ἐν τῷ ὅλῳ προτεσταντισμῷ, ὥστε οἱ πολλοὶ τῶν Ἀγγλῶν ὑπολαμβάνουσι τοὺς κληρικούς μόνον ὡς κήρυκας καὶ ὑπηρετάς τοῦ θείου λόγου, οὐχὶ δὲ καὶ ὡς ἱερουργούς ἢ λειτουργούς. Ἄλλ' εἰ καὶ τὸ θεῖον κήρυγμα ἀσκεῖται οὕτως ἐπιμελῶς ἐν Ἀγγλίᾳ, οὐδὲν ἥττόν τινες τῶν παλικῶν θεολόγων, ἀπὸ τῆς φύσεως τοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ κηρύγματος τοῦ θείου λόγου ὀρμώμενοι, προσέβαλον τὴν ἱερωσύνην τῶν Ἀγγλῶν. Ὁ ἀποκεκαλυμμένος λόγος τοῦ Θεοῦ, λέγουσι, μεταδίδεται ἀνόθευτος καὶ ἀσινῆς διὰ τοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διηνεκῶς παραμένοντος ἁγίου Πνεύματος, τοῦ ὀδηγοῦντος εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, οὔτινος φορεῖς εἶνε κατὰ μὲν τοὺς ὑπεραλπείους ὁ πάπας, κατὰ δὲ τοὺς ὀρθοδόξους τὸ σύνολον τῶν ἐπισκόπων, τὸ τὴν καθόλου Ἐκκλησίαν ἐκπροσωποῦν. Ἀλλὰ μὴν ἡ τῆς Ἀγγλίας Ἐκκλησία θεσπίζει ἐν τοῖς 39 ἄρθροις ἀνώτατον κριτὴν καὶ ἐρμηνέα τῆς χριστιανικῆς γνώσεως τὴν

Γραφὴν, ἀποδέχεται δὲ ὡς ὑποκειμένας εἰς πλάνην καὶ αὐτὰς τὰς οἰκουμενικὰς Συνόδους (ἄρθρ. 21· πρὸς. καὶ 19 καὶ 20)· εἶνε λοιπὸν φανερὸν, ἐπάγουσιν, ὅτι τοιαῦτα θεσπίσουσα αὕτη, ἀφαιρεῖται τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα ἐν τῶν οὐσιωδῶν αὐτοῦ συστατικῶν, τὴν ἀλάθητον φυλακὴν ἅμα καὶ μετάδοσιν τῆς παρακαταθήκης τῆς πίστεως, οὕτω δὲ ἀποφαίνουσα αὕτη τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα οὐχὶ γνήσιον κληρονόμον τοῦ ἀποστολικοῦ προσβάλλει ἅμα μὲν τὴν θείαν τοῦ κηρύγματος φύσιν, ἅμα δὲ τὸ κύρος τῆς ἱερωσύνης. Εἰς ταῦτα συνεπινεύων καὶ ὁ μακαρίτης Δαμαλᾶς παρατηρεῖ ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀγγλίας δυοῖν θέατρον ὀφείλει νὰ ἐκλέξη ἢ νὰ ὑποταχθῆ εἰς τὰς ἀποφάνσεις τῆς καθόλου Ἐκκλησίας, ἀποδεχομένη τὰς ἐν τοῖς 39 ἄρθροις δόξας ὡς γνώμας τοπικῆς συνόδου ἰσχυούσας ἐφ' ὅσον συμφωνοῦσι πρὸς ἐκείνας, ἢ νὰ ἀποδεχθῆ ὅτι ἡ ἐν αὐτῇ ἐπισκοπικὴ διαδοχὴ εἶνε μάταιόν τι καὶ κενόν, ἀφ' οὔ οἱ ἐπίσκοποι διδάσκουσι τὰς ἰδίας αὐτῶν δόξας, οὐχὶ δὲ τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας ὡς τοιαῦτα. (Περὶ τῆς σχέσεως τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον σελ. 72 κ. ἐ. πρὸς. καὶ Hardan σελ. 304 κ. ἐξ.). Ἄλλ' ἡ ἀξίωσις αὕτη δὲν φαίνεται ὀρθὴ καὶ ἀποδεκτὴ. Βεβαίως, ὅπως πορισθῆ τις πεποίθισιν ἀσφαλῆ, ὅτι κατέχει ἀνόθευτον καὶ ἀγνήν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου, ἀνάγκη νὰ ἀποδεχθῆ τὴν ὀρθόδοξον διδασκαλίαν, ὅτι αὐθεντικὸς κριτῆς καὶ φρουρὸς τῆς χριστιανικῆς γνώσεως εἶνε ἡ ἐν τῷ συνόλῳ τῶν ἐπισκόπων ἐκπροσωπούμενη ἀλάθητος Ἐκκλησία, τὰ δὲ θεσπίσματα τῶν οἰκουμενικῶν Συνόδων, τῶν ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ φωταγωγουμένων, οὐδεμιᾶς παρ' οὐδενὸς ἀμφισβητήσεως εἶνε δεκτικά. Ἄλλως δὲ εἰς τὴν ὀρθὴν ταύτην περὶ Ἐκκλησίας δόξαν προσήγγισαν ἱκανῶς οἱ ἐν Ἀγγλίᾳ, διδάξαντες καὶ πάλαι καὶ νῦν ἀνεπισήμως, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἐν τοῖς οὐσιώδεσι δὲν δύναται νὰ πλανηθῆ (Hardan σελ. 307), ἢ καὶ ἀπολύτως

ὁμολογήσαντες τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας καθόλου καὶ τῶν οἰκουμενικῶν Συνόδων. Εἰς τὰς ἀναρίθμους δὲ περὶ τούτου μαρτυρίας τὰς ὑπὸ Πάλλμερ συλλεγεῖσας προσβλέπων τις εἶνε δυνατόν νὰ συμβιβάσῃ πρὸς αὐτὰς τὴν ἐν τοῖς 39 ἄρθροις περὶ Ἐκκλησίας διδασκαλίαν ἐρμηνεύων τὸ 21 ἄρθρον ὡς καὶ τὸ 19 κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν μαρτυριῶν τούτων⁵⁸. Ἄλλ' ἐάν τις φρονῆ ἡμαρτημένως, ὡς οἱ Ἄγγλοι κατὰ τὰ 39 ἄρθρα, ὅτι τὰ ὑπ' αὐτοῦ πιστευόμενα εἶνε ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, οἷος ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ στόματος τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων, καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τούτου προβάλλεται οὐχὶ τὴν αὐθεντίαν τῆς ἀλαθίτου Ἐκκλησίας, ἀλλὰ μόνην τὴν Γραφήν, διὰ τῆς ἡμαρτημένης ταύτης δόξης οὐδαμῶς προσβάλλει οὔτε τὴν θείαν τοῦ κηρύγματος φύσιν αὐτὴν, οὔτε τὸν ἀποστολικὸν χαρακτῆρα τῆς ἱεραρχίας. Τόσον μόνον δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ὁ μὲν μὴ ἀποδεχόμενος τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ἀπόλυτον βεβαιότητα περὶ τῆς ταυτότητος τῆς πίστεως αὐτοῦ πρὸς τὸν θεῖον λόγον, εὐχερῶς δὲ δύναται τις νὰ ἐξελέγξῃ τὴν ἀνωτάτην καὶ ἀνέλεγκτον αὐτοῦ ἀρχὴν, ἐφ' ἧς ἐρείδεται. Ἐφ' ὅσον ὅμως δοξάζῃ ἢ κηρύττῃ ὅτι τὰ ὑπ' αὐτοῦ πρεσβευόμενα ἢ διδασκόμενα δόγματα εἶνε ἢ ἀλάθητος διδασκαλία τοῦ Κυρίου, οὐδαμῶς ἐπιδευομένη πρὸς ἀσφαλῆ μετάδοσιν καὶ **ἀνεπιόφαλους** ὀργάνου, μόνον τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πεποίθησιν περὶ τῆς γνησιότητος ᾧ πιστεύει ἐξασθενίζει, οὐδαμῶς ὅμως ἄλλοιοῖ καὶ τὴν αὐθεντίαν τοῦ κηρύγματος αὐτοῦ ἢ τὴν ἀποστολικὴν διαδοχὴν⁵⁹.

Ἐν δὲ τῇ οἰκονομίᾳ τῶν μυστηρίων, τῷ ἑτέρῳ ἔργῳ τοῦ κλήρου, ἢ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν ἐν τῇ ἐξομολογήσει καὶ κυ-

58. Pusey σελ. 33, καθ' ὃν τὸ 19 ἄρθρον δὲν ἀναφέρεται εἰς τὰ εἰδικὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας ἢ τὰς παρούσας πλάνας.

59. πρὸς καὶ Haidan σελ. 31.

ρίως ἢ ἱερουργία τῆς θείας κοινωνίας χρήζουσι ἰδίας ἐρεύνης. Ἡ πρώτη ἀναφέρεται ἐν τῇ χειροτονίᾳ ὡς εἰδικὸν τοῦ ἱερέως καθῆκον μνημονευομένων τῶν περὶ τούτων λόγων τοῦ Κυρίου, «Ἄν τινων ἀφῆτε . . . » ἐν δὲ τῷ Εὐχολογίῳ φέρεται καὶ εἰδικὴ τῆς ἀφέσεως εὐχὴ ἔχουσα ἐπὶ λέξει ὡδε: «Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ καταλιπὼν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ τὴν δύναμιν τοῦ ἀπολύσαι πάντας τοὺς ἁμαρτωλοὺς τοὺς ἀληθῶς μετανοοῦντας καὶ πιστεύοντας αὐτῷ συγχωρήσαι σοι τὰ παραπτώματά σου κατὰ τὸ μέγα αὐτοῦ ἔλεος. Καὶ διὰ τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ τῆς δοθείσης ἐμοὶ (I absolve thee from all thy sins), σὲ ἀπολύω πασῶν τῶν ἁμαρτιῶν σου, ἐπ' ὀνόματι τοῦ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος. Ἀμήν» (Common Prayer 218). Ἄλλ' εἰ καὶ ἐν τῇ εὐχῇ ταύτῃ ἢ τῶν ἁμαρτιῶν ἄφεσις χορηγεῖται ὑπὸ τοῦ ἱερέως, ὡς δικαστοῦ περιβεβλημένου τὴν ἐξουσίαν ταύτην παρὰ τοῦ Κυρίου, καὶ συγχωροῦντος, καθ' ὃν παρ' Ὁρθοδόξοις καὶ Λατίνοις τρόπον, οὐχὶ δὲ ἐν ὀνόματι τῆς κοινότητος, θεωρητικῶς ὅμως καὶ πρακτικῶς οὐδὲν εὐρίσκομεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀγγλίας συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς διδασκαλίας ταύτης τῆς ἀποφαινούσης τὸν συγχωροῦντα ἱερέα ὄργανον τοῦ Θεοῦ ἐνεργοῦν ἀφ' ἑαυτοῦ, δι' ἧς ἔλαχεν ἐν τῇ χειροτονίᾳ ἐξουσίας, οὐχὶ δὲ ἐν ὀνόματι τῆς κοινότητος, ὡς ἐκδέχονται πάντες οἱ Διαμαρτυρόμενοι. Πρακτικῶς μὲν οἱ Ἄγγλοι οὐδαμῶς ἐν γένει συναισθάνονται τὴν ἀνάγκην τῆς ἐξομολογήσεως, οἱ δὲ ὑποπίπτοντες εἰς θανάσιμα ἁμαρτήματα προτρέπονται ἀδιακρίτως, ὅπως δι' ἐνδομύχου ἐξετάσεως καὶ αὐτοκατακρίσεως καὶ ἰδίου ἐλέγχου διαλλαγῶσι πρὸς τὸν Θεόν· μόνον δὲ ὁ μὴ δυνάμενος «νὰ καθησυχάσῃ τὴν συνείδησιν αὐτοῦ, ἀλλ' ἔχων ἀνάγκην καὶ ἄλλης παρηγορίας καὶ συμβουλῆς», καλεῖται νὰ προσέλθῃ εἰς ἐξομολογήσιν παρὰ τῷ ἱερεῖ (Palmer 142. πρὸς καὶ 80. Θεωρητικῶς δὲ οὐδὲν εὐρίσκομεν ὑπὲρ τῆς μυστηριακῆς ἐξομολογή-

σεως δίδαγμα· διότι τὰ μὲν ἄρθρα ὁμιλοῦσι γενικῶς ὅτι οἱ μετὰ τὸ βάπτισμα ἁμαρτάνοντες θανασίμως «δύνανται διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ νὰ ἀναστῶσι καὶ πάλιν» (16 ἄρθρ.), «τὸν δὲ κανόνα ἢ τὸ ἔθος τὸ ἐπιβάλλον τὴν ἐξομολόγησιν πρὸς τῆς κοινωνίας εἰς πάντας ἀνεξαιρέτως κατήργησεν ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀγγλίας» (Palmer 142)· οἱ δὲ Ἀγγλοὶ θεολόγοι ἐξαίρουσιν ὁμοφώνως μὲν ἐν γένει τὴν μετάνοιαν ὡς ἀναγκαῖον μέσον διαλλαγῆς πρὸς τὸν Θεὸν μετὰ τὸ βάπτισμα καὶ ὡς ἰσχυρὸν ὄργανον θρησκευτικῆς οἰκοδομήσεως, ὅπως ἐν γένει καὶ οἱ Διαμαρτυρόμενοι, ἀλλὰ περὶ τῆς κατ' ἰδίαν ἐξαγορεύσεως παρὰ τῷ ἱερεῖ τῶν ἁμαρτιῶν ὡς τοῦ ἐτέρου οὐσιώδους συστατικοῦ τῆς μετανοίας, καὶ περὶ τῆς **πηγῆς** τῆς ἐξουσίας τοῦ λύειν καὶ δεσμεῖν ποικίλα καὶ ἐναντία ἀποφαίνονται. Ἰκανοὶ λ. χ. ἐπίσκοποι, παρὰ τῷ Palmer μνημονευόμενοι, ἀνομολογοῦσιν οὕτως ἢ ἄλλως ὅτι οἱ συγχωρητικοὶ λόγοι τοῦ ἱερέως ἐκφωνοῦνται «κατὰ τὴν αὐτῷ δοθεῖσαν παρὰ τοῦ Χριστοῦ ἐξουσίαν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ», ἀλλ' ἐν τῷ ἐγχειριδίῳ τῆς καθολικῆς θρησκείας τῷ ὠρισμένῳ διὰ τὰ μέλη τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας φέρονται τάδε· «**τὸ ἀπολύειν κυρίως εἶπεν δὲν εἶνε καὶ συγχωρεῖν· ὁ Θεὸς μόνον συγχωρεῖ· ἀπολύειν σημαίνει λύειν τοὺς δεσμούς, οὓς ἡ ἁμαρτία ἔθηκεν ἐπὶ τῆς ψυχῆς καὶ μετακινεῖν τὸν μοχλὸν εἰς ὑποδοχὴν τῆς χάριτος.**» Ὁ Κύριος ἡμῶν ἀναστήσας τὸν Λάζαρον ἐκ τοῦ θανάτου ἐξεφώνησε «λύσατε αὐτὸν καὶ ἀφετε ὑπάγειν» (Ἰωάν. 11, 44) **Οὕτω καὶ ὁ Θεὸς συγχωρῶν τῷ μετανοοῦντι ἐπιτάσσει τὸν ἱερέα ἐν τῇ ἀφέσει ὅπως λύσῃ αὐτὸν καὶ ἀφῆ αὐτὸν ὑπάγειν.**» Ὅπως ὅμως ποτ' ἂν ἦ, ἡ ἐξουσία τῆς τῶν ἁμαρτιῶν ἀφέσεως, ἡ ἐν τῇ χειροτονίᾳ τοῦ ἱερέως χορηγουμένη, καὶ ὑπὸ τοῦ Εὐχολογίου κυρουμένη, καίπερ μὴ προσδιορισθεῖσα ἐπισήμως, ἐφ' ὅσον οὐδὲν κατ' αὐτῆς αὐθεντικῶς ἐθεσπίσθη, δὲν δύναται νὰ διαμφισβητηθῇ

κατ' ἀρχὴν, χρήζει δὲ μόνον σαφοῦς καὶ ἐπισήμου διατυπώσεως, ὅπως ἄλλως καὶ ἐν γένει ἡ διδασκαλία τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας, ἔνεκα τῆς ἀοριστίας αὐτῆς ἐν πλείστοις οὐσιώδεσι τῆς πίστεως ἄρθροις. (Palmer 76).

Ἄλλ' ὅ,τι κυρίως ἐν τῷ περὶ προθέσεως κεφαλαίῳ χρήζει ἐρεύνης, εἶνε ἡ περὶ θείας εὐχαριστίας διδασκαλία τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας, ὁ δὲ λόγος προφανής. Ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια, ἡ δι' Ἰησοῦ Χριστοῦ γενομένη, διεπιστεύθη τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἥτις εἶνε ἅμα μὲν ὁ ἀνεπισημῆς τῆς χριστιανικῆς γνώσεως φρουρὸς καὶ ἐρμηνεὺς, ἅμα δὲ ὁ τῆς ἀγιαζούσης χάριτος ταμιουχὸς, τὸ πλήρωμα τῶν τοῦ **Ἁγίου Πνεύματος χαρισμάτων**. Τίς ἡ σχέσις τῶν δύο τούτων δυνάμεων, δι' ὧν περιβάλλεται ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, τοῦτο δὲν λέγεται μὲν ἐν τοῖς ἐπισήμοις τῆς πίστεως κειμένοις, συνάγεται ὅμως εὐχερῶς ἐκ τῶν ἀξιωμάτων τοῦ Κυρίου, πρὸς ἃ ἀμεσώτατα συνδέεται. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ὡς ἡ ἐπὶ γῆς διαρκῆς ἐμφάνισις τοῦ θεανθρώπου Λυτρωτοῦ, τοῦ διὰ τοῦ κηρύγματος καὶ τῶν μυστηρίων τὴν σωτηρίαν τῆς ἀνθρωπότητος ἀπεργαζομένου, εἶνε πλήρωμα ἅμα μὲν τοῦ προφητικοῦ ἅμα δὲ τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἀξιώματος τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλὰ μὴν τὸ ἀρχιερατικὸν τοῦ Κυρίου ἔργον, δι' οὗ καταλλάξας Θεὸν καὶ ἄνθρωπον ἀπειργάσατο τὴν σωτηρίαν τῆς ἀνθρωπότητος, εἶνε ἡ τελείωσις τῆς προφητικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας, δι' ἧς ἐφάνερωσε τὴν εἰς σωτηρίαν ὁδὸν καὶ ἑαυτὸν ὡς σωτῆρα⁶¹. Εἶνε πρόδηλον ὅτι ἡ οἰκονομία τῶν μυστηρίων, τῶν μέσων, δι' ὧν μετοχετεύεται ἡ τοῦ Σταυροῦ ἀπολυτρωτικὴ δύναμις ἐπὶ τῶν πιστῶν, εἶνε τῶν ἱερατικῶν λειτουργιῶν ἡ κορωνὶς καὶ τὸ πλήρωμα, τὸ ἀποφαῖνον τὸν λειτουργὸν **ιερέα** ἀληθῆ, οὐχὶ δ' ἀπλῶς ποιμένα τῆς κοινότητος ἢ κήρυκα τοῦ θείου λόγου

60. Ἐρ. Μακαρίου Dogmatique Orthodoxe 11, 125.

ὡς παρὰ ταῖς Διαμαρτυρομένοις. Καθόσον δὲ ἡ θεία εὐχαριστία, ὁ δεῖπνος, ἐν ᾧ «καταγγέλλομεν τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ», υπερβάλλει τῶν ἄλλων μυστηρίων κατὰ τὸ μυστηριῶδες αὐτῆς ὕψος, καὶ κατὰ τὸν ἀμήχανον τῆς θείας δωρεᾶς πλοῦτον, καὶ ὡς θυσία ἰλαστικὴ, εἶνε φανερόν ὅτι ἡ ἱερουργία αὐτῆς εἶνε ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐμφάνισις τῆς ἱερατικῆς δυνάμεως, ἡ κορωνὶς τῶν μυστηριακῶν λειτουργιῶν, τὸ ὀρμητήριον ἅμα καὶ κέντρον τῆς χριστιανικῆς λατρείας. Τοῦτο ὑποδηλοῖ ἰκανῶς ἡ τε ὁμολογία τοῦ Δοσιθέου καὶ ἡ Μητροφάνους τοῦ Κριτοπούλου· ἡ μὲν πρώτη παρατηρεῖ ὅτι ὁ λαβὼν τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα τελεῖ τὰ μυστήρια ἕκαστα, **«ἐξαιρέτως δὲ (εὐχεται) ὑπὲρ τῆς τῶν εὐσεβῶν ζώντων καὶ τεθνεώτων ἀφέσεως καὶ συγχωρήσεως τῶν ἁμαρτιῶν (ἐν τῇ προσφορᾷ δὴ τῆς ἀναιμάκτου θυσίας). Εἰ δὲ καὶ δοκιμῇ καὶ ἀρετῇ διαφέρῃ, λαβὼν ἐξουσίαν παρὰ τοῦ ἐπισκόπου . . . κῆρυξ τοῦ ἱεροῦ προχειρίζεται Εὐαγγελίου»⁶¹**. Ὁ δὲ Κριτόπουλος, τὸ ἀναγκαῖον τῆς ἱερωσύνης ἀκριβῶν, ἀποφαίεται ὅτι ὅσα ἀναγκαῖα εἶνε ἡ οἰκοδομὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, δι' ἣν ὁ Κύριος «ἔθετο ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ποιμένας καὶ διδασκάλους . . . τοσοῦτον ἀναγκαιοτέρα ἐστὶν ἡ ἀρχιερωσύνη, δι' ἧς ἡ οἰκοδομὴ καταρτίζεται. Καὶ τὸ εἶναι τὸν Χριστὸν ἀρχιερέα εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ οὐκ ἄλλως ἐνεργεῖται εἰς τὸν αἰῶνα, εἰμὴ διὰ τῶν ἐξ αὐτοῦ ἱερέων, ὧν μέσων αὐτὸς διηνεκῶς ἱεουργεῖ καὶ ἱεουργεῖται εἰς τοὺς αἰῶνας» (Kimmel, II 220). Περὶ πλέον τὴν ἐσωτερικὴν ταύτην τῆς εὐχαριστίας πρὸς τὴν ἱερωσύνην σύνδεσιν ἐκφράζει ὁ ἀπαράβατος ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ κανὼν, ὅπως ἡ χειροτονία τελῆται ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ, καὶ δὴ ἐν-

61. Kimmel 441.

τὸς τοῦ βήματος παρὰ τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν, τοῦ μὲν ἐπισκόπου χειροτονουμένου μετὰ τὸν Τρισάγιον ὕμνον, τοῦ ἱερέως μετὰ τὸν χειρουδικόν, καὶ τοῦ διακόνου μετὰ τὸν καθαγιασμὸν τῶν θείων δώρων, ὡς τούτου ὄντος λειτουργοῦ ἀπλῶς, ἐκείνων δὲ ἱεουργῶν τῆς ἀναιμάκτου θυσίας. Τοῦ κανόνος τούτου ἀυστηρῶς ἔχονται οὐ μόνον οἱ Δυτικοὶ ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀγγλικὴ Ἐκκλησία, ἐν ἧ ὁ μὲν διάκονοι, ὡς ἐρρήθη, χειροτονοῦνται πρὸ τοῦ Εὐαγγελίου, οἱ πρεσβύτεροι μετ' αὐτό, καὶ οἱ ἐπίσκοποι μετὰ τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως καὶ τὴν ὁμιλίαν, οἱ πάντες δὲ ἐν τῷ ἱερῷ βήματι⁶².

Ἡ διάταξις αὕτη ἐμφαίνει ἀριδύλως τὸ φρόνημα τῆς Ἐκκλησίας ὅτι ἡ ἐξαιρετος καὶ διαφέρουσα λειτουργία τοῦ ἱεροῦ κλήρου εἶνε ἡ τέλεσις τῆς ἀναιμάκτου θυσίας, ὅπερ ἐπιβεβαιοῦσι καὶ οἱ λόγοι, **«λάβε τὴν παρακαταθήκην ταύτην καὶ φύλαξον αὐτὴν ἕως τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτε παρ' αὐτοῦ μέλλεις ἀπαιτεῖσθαι αὐτὴν»**, οὗς ὁ ὀρθόδοξος ἀρχιερεὺς λέγει ἐπιδιδούς μετὰ τὴν καθιέρωσιν τὸν ἅγιον ἄρτον τῷ χειροτονηθέντι, παριοτῶν οὕτω τὴν ἱερουργίαν τῶν φρικτῶν μυστηρίων ὡς διαφέρουσαν ἅμα καὶ πλήρη εὐθύνης λειτουργίαν τοῦ ἱερέως. Οὕτω δὲ ἐν ᾧ τὸ βάπτισμα τελεῖται ἐν ἀνάγκῃ καὶ ὑπὸ κοσμικοῦ, ἡ ἱερουργία τῆς θείας εὐχαριστίας, κατὰ ὁμόφωνον δίδαγμα τῆς Ὀρθοδόξου, τῆς Δυτικῆς καὶ τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας, οὐδὲ αὐτοῖς τοῖς διακόνοις συγχωρεῖται, ἀλλὰ εἶνε ἔργον τῶν ἱερέων, μηδεμιᾶς ἐπιτρεπομένης παραβάσεως· «Μὴ γίνεσθαι ὑπὸ τινος ἄλλου τὸ τῆς ἱερᾶς εὐχαριστίας τοῦτο μυστήριον, εἰ μὴ μόνον ὑπὸ ἱερέως», ἀποφαίνεται ἡ ἐν Ἱεροσολύμοις τῷ 1672 συνελθοῦσα σύνοδος⁶³. «Ἄνευ ἱερέως, παρατη-

62. Palmer 159

63. Kimmel 462.

ροῦσιν οἱ πατριάρχαι τῆς Ἀνατολῆς πρὸς τοὺς Βρεττανοὺς ἐπισκόπους, ἅπαντες οἱ ἡγεμόνες καὶ βασιλεῖς ὑμῶν τῆς γῆς δὲν δύνανται νὰ ἐπιτελέσωσι τὸ ὑπερφυῆς τοῦτο μυστήριον καὶ νὰ διανέμωσιν αὐτὸ εἰς τοὺς πιστοὺς.⁶⁴ Ἱερωσύνη λοιπὸν καὶ εὐχαριστία κατὰ τὸν λόγον τοῦτον εἶνε μυστήρια προϋποτιθέντα ἄλληλα, ἢ δὲ κολόβωσις τοῦ ἑνὸς συνεπάγεται τὴν τοῦ ἑτέρου· ὅπου δὲ οὕτως ἢ ἄλλως «ἐκενώθη τὸ τῆς φρικτῆς θείας ἱερουργίας μυστήριον⁶⁵» ἐκεῖ συγκαταπνέχθη καιρία πληγὴ κατὰ τῆς μυστηριακῆς τοῦ ἱερέως ἐνεργείας, ἥς ἀποτελεῖ τὸ κατ' ἐξοχὴν ὑποκείμενον, τὸ δὲ χάρισμα τῆς ἱερωσύνης ὑφαιρεθὲν οὕτω τὴν κυριωτάτην αὐτοῦ δύναμιν ἀποδείκνυται πάσης ζωοποιῦ ἐνεργείας ἀμέτοχον καὶ κενόν. Τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἰδρυθὲν ἱερατεῖον ἀναντιρρήτως δὲν συνέστη ἐπὶ μόνῳ τῷ σκόπῳ τοῦ προσφέρειν θυσίαν **ἀνεξάρτητον** τῆς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ προσενεχθείσης, καὶ ἐνέχουσιν **ἐν ἑαυτῇ ἀσχέτως** πρὸς ἐκείνην δύναμιν ἰλαστικὴν, εἰς ἣν θεωρίαν ἤγαγε πολλάκις ἢ πρᾶξις τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας πολλὰς μὲν θυσίας καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀγίας τραπέζης καθ' ἐκάστην τελοῦσα· ἀλλ' οἱ ἀρνούμενοι πάντα τῆς ἀναιμάκτου θυσίας χαρακτῆρα ἀφαιροῦσι τὴν κατ' ἐξοχὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνεργειαν τῶν ἱερέων, περὶ ὧν ἢ ἐν Τρούλλῳ Σύνοδος γράφει: «ὥστε τοὺς ἐν κλήρῳ καταλεγόμενους . . . καθαρούς ἀποφῆναι καὶ λειτουργοὺς ἀμώμους καὶ τῆς νοερᾶς τοῦ **μεγάλου Θεοῦ καὶ θύματος καὶ ἀρχιερέως ἀξίους**».⁶⁶

Καὶ ἠξίωσαν μὲν πολλοὶ ὅτι ἢ τῆς ἀναιμάκτου θυσίας ἔλλειψις δὲν δύναται νὰ εἶνε λόγος ἀθετήσεως τῆς χειροτονίας,

64. παρὰ Palmer σελ. 128. πρβλ. καὶ σελ. 155 καὶ ἐξ.

65. Σύν. Ἱεροσολ. Kimmell 388.

66. καν. 3 «Ἀληθῶς (ἢ ἱερωσύνη) ἀποβαίνει περιττὴ ὅλως μετὰ τριαύτην, φρικτῶδη καινοτομίαν (τὴν ἀπόρριψιν τῆς ἀναιμάκτου θυσίας) ἀνατρέψασαν αὐτὰ τὰ θεμέλια τῆς χριστιανικῆς λατρείας». (Βερναρδάκη Κατήχ. σελ. 161).

ὄν τρόπον καὶ τὸ βάπτισμα τῶν Ἀρειανῶν καίπερ περὶ τὸ δόγμα τῆς Ἀγ. Τριάδος πλανωμένων, ὑπελήφθη ἔγκυρον ὑπὸ τῆς Β' οἰκουμενικῆς Συνόδου, τῆς ἀθετησάσης τούναντίον τὸ τῶν Εὐνομιανῶν, τὸ νοσοῦν περὶ τὴν ἐξωτερικὴν πρᾶξιν, ἀλλ' ἢ ἀξίωσις αὐτῆ δὲν φαίνεται ἡμῖν ἀποδεκτὴ. Ἐν πρώτοις ἡμαρτημένως κατ' ἀρχὴν συγκρίνεται τὸ βάπτισμα πρὸς τὴν ἱερωσύνην, διότι εἰ καὶ ἐν γένει ἀμφοτέρα, ὡς εἶπομεν ἐν ἀρχῇ, χωροῦσιν ἐκ παραλλήλου, καὶ ἢ ἀναγνώρισις τοῦ μὲν ἐπάγεται ὡς τὰ πολλὰ τὴν τοῦ ἑτέρου⁶⁷ ἀκριβῶς ὅμως εἶπειν ἢ παραλληλία αὐτῆ ἀληθεύει μόνον διὰ τὸ βάπτισμα, οὐχὶ δὲ καὶ τὴν ἱερωσύνην· ὧν δηλαδὴ ἀναγνωρίζεται, ἢ ἱερωσύνη eo ipso ἀναγνωρίζεται ἤδη τὸ βάπτισμα, οὐχὶ ὅμως καὶ ἀντιστρόφως, κατ' ἀνάγκην, διότι τὸ μὲν βάπτισμα ἔχει χαρακτῆρα προσωπικόν, ἐν ᾧ ἢ ἱερωσύνη ὡς ἢ θύρα. δι' ἥς οἱ πιστοὶ κοινωνοῦσι τῶν μυστηρίων, συνδέεται πρὸς τὴν θρησκευτικὴν τῆς ὅλης Ἐκκλησίας κατάστασιν. Ἀντὶ παντὸς ἄλλου μαρτυρεῖ περὶ τούτου ἢ μνημονευθεῖσα διάκρισις τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου, καθ' ἣν οἱ μὲν πλανηθέντες ἐν τῇ πίστει ἐγένοντο δεκτοὶ ἐν τῷ βαθμῷ αὐτῶν, οἱ δὲ πρωταίτιοι οὐδαμῶς, ἀλλ' ὡς κοσμικοὶ ἄνευ ἀναβαπτίσεως. Ἐπειτα δὲ καὶ ἀπολύτως ὑποτιθεμένης τῆς παραλληλίας τῆς ἱερωσύνης πρὸς τὸ βάπτισμα, πάλιν ἢ ὑπὸ τῆς Β' οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀποδοχὴ τοῦ τῶν Ἀρειανῶν βαπτίσματος ἠκιστα συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἱερωσύνης τῶν μὴ ἀποδεχομένων κατ' ἀρχὴν τὴν ἀναίμακτον θυσίαν. Ἡ σύνοδος ἀποδέχεται τὸ βάπτισμα τῶν Ἀρειανῶν τῶν νοσοῦντων περὶ τὸ δόγμα τῆς Ἀγίας Τριάδος, ἀθετεῖ δὲ τὸ τῶν Εὐνομιανῶν τῶν συμφρονοῦντων αὐτοῖς καὶ ἐπὶ μᾶλλον ἐντεινόντων τὴν Ἀρειανὴν κακοδοξίαν, ἄτε νοσοῦν περὶ τὴν ἐξωτερικὴν τῆς κατα-

67. Ἡμετ. Συμβ. 329, πρβλ. καὶ Ἀποστολ. Καν. 68.

δύσεως *πραξίν*⁶⁸. Ἄλλ' ἐκ τῆς περὶ τοὺς Ἀρειανούς καὶ Εὐνομιανούς συνοδικῆς ταύτης πράξεως δύναται τις νὰ συναγάγῃ τόσον μόνον, ὅτι ἡ ἐξωτερικὴ *πραξις* παρὰ τὴν ἐν τῷ δόγματι πλάνην εἶνε ἡ οὐσιώδης βᾶσις τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ μυστηρίου. Ἦκιστα ὅμως δύναται τις νὰ συναγάγῃ καὶ ὅτι ἡ περὶ τὴν *πρόθεσιν* ἔλλειψις, (ἔλλειψις δὲ περὶ τὴν πρόθεσιν εἶνε ἡ ἀπορριψις τῆς ἀναιμάκτου θυσίας), τῆς Ἐκκλησίας, ἐν ἧ τελεῖται, φρονούσης ὅτι ὁ χειροτονούμενος ἦκιστα

68. πρβλ. καὶ ἡμετ. Συμβ. 277. Ἐὰν ἐνταῦθα τὴν ὑπὸ τῆς Β' Συνόδου ἀθέτησιν τοῦ βαπτίσματος τῶν Εὐνομιανῶν ἀπεδώκαμεν εἰς τὰς ἀντιτριαδικὰς τοῦ Εὐνομίου δόξας, οὐχὶ δ' ἀπλῶς εἰς τὸ «βαπτίζειν εἰς μίαν κατάδυσιν», τοῦτο ἐπράξαμεν ἀκολουθήσαντες τὴν παρὰ τισι κρατοῦσαν δόξαν τὴν ἐπὶ τοῦ Τερτυλλιανοῦ στηριζομένην (adv. Praxeam 26), ὅτι δῖλα δὴ τὴν τριττὴν κατάδυσιν τὴν καὶ οἴκοθεν μὴ δυναμένην νὰ ἐμφιλοχωρήσῃ εἰς τὸ ἀντιτριαδικὸν αὐτῶν σύστημα ἐλυμήναντο ἐκ λόγων δογματικῶν πρὸ τοῦ Εὐνομίου ἤδη οἱ Μοναρχιανοί, οἱ Πραξαενοὶ καὶ ἄλλοι πλεῖστοι ἀντιτριαδικοί, μίαν κατάδυσιν εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου τελοῦντες, ὅπερ καταδικάζει ὁ 50 τῶν Ἀποστόλων κανὼν (ὄρα Beveridge's Συνοδικὴν παρὰ Chrystal History of the modes of christian Baptism σελ. 91). Ἀκριβεστέρα τανῦν τοῦ πράγματος μελέτη πείθει ἡμᾶς ὅτι ἡ τριττὴ κατάδυσις εἶνε ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ ἡ κανονικὴ καὶ ἀναγκαία τοῦ βαπτίσματος συνθήκη, μόνον δι' ἀνάγκην, ὡς παρὰ τοῖς κληνικοῖς, δυναμένη νὰ ἐλλίπῃ· ὅτι δὲ φυσικῶς ἡ Β' Σύνοδος ἀθετεῖ τὸ βάπτισμα τῶν Εὐνομιανῶν δι' αὐτὴν τὴν παραχάραξιν τῆς τριττῆς καταδύσεως, ἣν οὐδαμῶς πρότερον ἀπαντῶσαν πρῶτοι ἐκαινοτόμησαν οἱ Εὐνομιανοὶ (πρβλ. καὶ Σωκρ. Ἐκκλ. Ἰστ. βιβλ. 6, κ. 26). Καὶ πιθανὸν μὲν ἡ Σύνοδος ἀθετοῦσα τὸ βάπτισμα τοῦτο νὰ ἀπέβλεπε καὶ εἰς τὸ εἶδος τῶν λογίων, ὅπερ συνδιέφθειραν οἱ Εὐνομιανοί, ἀντὶ τῆς ἐπικλήσεως τῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος μίαν κατάδυσιν εἰς τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ τελοῦντες, ὡς μαρτυροῦσιν ὁ Θεοδώρητος (Αἵρετ. Καχομ. βιβλ. 4, κ. 3), καὶ ὁ Σωζομενὸς (βιβλ. 6 κ. 26)· ἀλλὰ τὸ πιθανὸν δὲν εἶνε καὶ βέβαιον· τὸ δὲ μόνον ἐνταῦθα ἐκ τοῦ γράμματος βέβαιον εἶνε ὅτι ἡ Σύνοδος ὠρισμένως κηρυττά τὴν ὑπὸ τῶν Εὐνομιανῶν καινοτομηθεῖσαν μίαν κατάδυσιν, τὴν τριττὴν κατάδυσιν νοοῦσα ὡς τὴν μόνην κανονικὴν τοῦ βαπτίσματος μαρφήν, ὡς ἄλλως μαρτυρεῖ σύνολος μὲν ἡ χορεία τῶν Πατέρων, πᾶσαι δὲ αἱ ἀπὸ τῶν οἰκουμενικῶν Συνόδων μαρτυρίαι.

λαμβάνει τὴν δύναμιν τοῦ προσφέρειν τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου, εἶνέ τι ἀδιάφορον καὶ πάρεργον· τοῦτο δὲ τοσοῦτω μᾶλλον, ὅσῳ ἡ μὲν πρόθεσις εἶνε, ὡς ἀνεπτύξαμεν, ἡ ζωὴ τῆς ἐξωτερικῆς πράξεως, τὸ δὲ βάπτισμα τῶν Ἀρειανῶν ἐπλήρου καὶ τοὺς δύο μνημονευθέντας τῆς οἰκονομικῆς ἀναγνωρίσεως ὄρους, φυλάττον μὲν ἀλύμαντον τὴν ἐξωτερικὴν τῆς καταδύσεως *πραξίν* σὺν τῇ ἐπικλήσει τῶν τριῶν τῆς Ἁγίας Τριάδος προσώπων, φυλάττιον δὲ καὶ τὴν πρόθεσιν, ἥτοι τελούμενον κατὰ τὸ ἱερὸν σύμβολον «εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν», ὅπερ εἶνε ὁ ἀληθὴς καὶ κύριος αὐτοῦ σκοπός. Ἀλλὰ μὴν οἱ ἀπορρίπτοντες μὲν τὴν ἀναιμάκτον θυσίαν, χειροθετοῦντες δὲ οὐδὲν ἤττον **εἰς ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς**, οὐδαμῶς προτίθενται νὰ ἀναδείξωσιν ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς κατὰ τὴν πραγματικὴν τῶν λέξεων ἔννοιαν, ἥτοι θύτας τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου, τελοῦντας τὴν κατ' ἐξοχὴν λειτουργίαν τοῦ μυστηριακοῦ αὐτῶν ἀξιώματος, ἐν ἧ ἐκφαίνεται ἡ χάρις καὶ ἡ δύναμις τῆς ἱερωσύνης. Εἶνε πρόδηλον ὅτι τὴν οὐσιώδη ταύτην λειτουργίαν ὑφαιρούμενοι, καὶ «τὸ τῆς φρικτῆς καὶ θείας ἱερουργίας μυστήριον κενοῦντες» οἱ πολέμοι τῆς ἀναιμάκτου θυσίας, οὐδαμῶς προτίθενται νὰ ποιήσωσιν ὅτι διέταξεν ὁ Κύριος, ἀποφαίνουσι δὲ τὰ μὲν ὀνόματι **ἱερεῖς** καὶ **ἀρχιερεῖς** ψιλοῦς τίτλους, τὸ δὲ ἱερατικὸν ἀξίωμα κενὸν ἐννοίας καὶ πνεύματος· ὅτι δὲ ἡ τοιαύτη ἱερωσύνη δὲν δύναται νὰ ἦ τὸ γνήσιον τοῦ ἱερέως ἀξίωμα τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου συσταθὲν καὶ κατ' ἀκολουθίαν νὰ τύχῃ ἀποδοχῆς ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, δὲν χρήζει νομιζομένης μακροτέρας αἰτιολογίας. Μή τις δὲ προβάληται ἐνιστάμενος τὰ τοῦ Βελλαργίνου καὶ τῆς ἐν Μεδιολάνῳ τῷ 1576 συνελθούσης συνόδου, ἀποφαινομένων ὅτι ἡ περὶ τὸ μυστήριον καθόλου ἢ περὶ τινὰς τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ πλάνη τοῦ τελοῦντος δὲν παραβλάπτει τὸ μυστήριον, ἀρκεῖ δὲ μόνη ἡ πρόθεσις αὐτοῦ εἰς τὸ ποιῆσαι ὅ,τι διέ-

ταξεν ὁ Κύριος. ἢ ὅ,τι ποιεῖ ἡ ἀληθὴς Ἐκκλησία, ἥς μέρος ὑποτίθην οὗτος ἡμαρτημένως τὴν ἑαυτοῦ Ἐκκλησίαν. Ἡ ἄρνησις τῆς ἀναιμάκτου θυσίας δὲν εἶνε πλάνη περί τινα τῶν ἐνεργειῶν τοῦ μυστηρίου, ἀλλὰ περὶ τὴν κατ' ἐξοχὴν ἱερατικὴν λειτουργίαν, ἥς ἄνευ δὲν δύνανται νὰ ὑπάρξωσι ἱερεῖς ἐν ἀληθεῖ σημασίᾳ, ὅθεν καὶ οἱ Πουριτιανοὶ ἀπορρίψαντες τὴν ἀναιμάκτον θυσίαν, καὶ μίαν καὶ μόνην ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ θυσίαν ἀποδεχόμενοι ἀποκρούουσι καὶ τὸ ὄνομα ἱερεῖς⁶⁹. Τηλικαύτης λοιπὸν οὔσης τῆς σημασίας τῆς ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ θυσίας, καὶ οὕτω στενῶς πρὸς τὸ χάρισμα τῆς ἱερωσύνης συνδεομένης, φέρε ἴδωμεν τανῦν τί διδάσκει περὶ αὐτῆς ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀγγλίας.

Περὶ μὲν τοῦ ἁγιασμοῦ τῶν τιμίων δώρων ὁμολογεῖται ὁμοφώνως, ὅτι οὗτος εἶνε δικαίωμα τοῦ ἱερέως ὡς οἰκονόμου τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ χορηγηθὲν ἐν τῇ χειροτονίᾳ, οὐχὶ δὲ ἐν ὀνόματι ἢ κατ' ἐντολὴν τῆς κοινότητος ἀσκούμενον. Οἱ διάκονοι ὑπηρετοῦσι μόνον ἐν τῇ ἱεουργίᾳ μὴ δυνάμενοι νὰ τελέσωσιν εὐχαριστίαν, ὡς τελοῦσι παρὰ τοῖς ἄλλοις Διαμαρτυρομένοις⁷⁰. Ὑποκειμένου ὅμως λόγου περὶ τοῦ τρόπου τοῦ ἁγιασμοῦ, σοβαρὰ ἀναφαίνεται διαφωνία μεταξὺ τῶν Ἀγγλικῶν ἄρθρων καὶ τῆς ἄλλης διδασκαλίας τῆς Ἀγγλίας. Τὰ μὲν 39 ἄρθρα διδάσκουσιν, ὅτι «**Τὸ Κυριακὸν δεῖπνον δὲν εἶνε μόνον σπ-**

69. Τοῦτο ὁμολογεῖται πολλαχῶς καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀγγλίας· ὁ ἱερεὺς λ. χ. Staley ἐν the catholic Religion, ἐγχειρίδιῳ συγγραφέντι, ὡς ἐρρήθη, διὰ τὰ μέλη τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας, παρατηρεῖ· «ἡ θυσία τῆς εὐχαριστίας ἐννοουμένη ἐν τῇ ἀρχαίᾳ αὐτῆς καὶ καθολικῇ σημασίᾳ ὡς ἡ συνεχὴς ἀνάμνησις τῆς θυσίας τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου, οὐδέποτε διημφισβητήθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀγγλίας. Αὕτη δὲν δύναται νὰ ἀρνηθῇ αὐτὴν χωρὶς νὰ ἀφανίσῃ τὴν ἰδίαν ἀξίωσιν (Withon forfeiting her claim), ὅτι ἀποτελεῖ μέρος τῆς ὅλης καθολικῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ» (σελ. 253).

70. Palmer σελ. 155 ἑ.

μεῖον τῆς ἀγάπης, ἣν πρέπει νὰ ἔχωσιν οἱ χριστιανοὶ πρὸς ἀλλήλους· ἀλλὰ μᾶλλον εἶνε μυστήριον τῆς ἀπολυτρόσεως ἡμῶν διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ· ὥστε εἰς τοὺς λαμβάνοντας αὐτὸ ὀρθῶς, ἀξίως καὶ μετὰ πίστεως, ὁ ἄρτος, τὸν ὁποῖον κλῶμεν, εἶνε κοινωνία τοῦ σώματος Χριστοῦ· ὁμοίως καὶ τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας εἶνε κοινωνία τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ. Ἡ μετουσίωσις τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου εἰς τὸ δεῖπνον τοῦ Κυρίου δὲν δύναται νὰ ἀποδειχθῇ ἐκ τῆς ἀγίας Γραφῆς, ἀλλ' ἀντιφάσκει πρὸς τοὺς ἐναργεῖς λόγους τῆς Γραφῆς, ἀνατρέπει τὴν φύσιν τοῦ μυστηρίου, καὶ ἔδωκεν αἰτίαν εἰς πολλὰς δεισιδαιμονίας. Τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ δίδεται, λαμβάνεται καὶ τρώγεται εἰς τὸ δεῖπνον μόνον κατὰ τινα οὐράνιον καὶ πνευματικὸν τρόπον. Μέσον δέ, δι' οὗ λαμβάνεται καὶ τρώγεται τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ δείπνῳ, εἶνε ἡ πίστις. Τὸ μυστήριον τοῦ Κυριακοῦ δείπνου, ἐκ διαταγῆς τοῦ Χριστοῦ, δὲν ἐφυλάττετο, οὐδὲ περιεφέρετο, οὐδὲ ὑψοῦτο, οὐδ' ἐλατρεύετο»⁷¹. «Οἱ ἀσεβεῖς καὶ οἱ μὴ ἔχοντες ζωσαν πίστιν καίπερ στυπιέζοντες σωματικῶς καὶ ὁρατῶς διὰ τῶν ὀδόντων (ὡς λέγει ὁ ἅγιος Αὐγουστίνος) τὸ μυστήριον τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, ἐν τούτοις κατ' οὐδένα τρόπον γίνονται κοινωνοὶ τοῦ Χριστοῦ· ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς καταδίκην ἑαυτῶν τρώγουσι καὶ πίνουσι τὸ σπυμεῖον ἢ τὸ μυστήριον τόσον ὑψηλοῦ πράγματος»⁷². Ἡ περὶ εὐχαριστίας διδασκαλία αὕτη τῶν Ἀγγλικῶν ἄρθρων, ὅτι οὐδεμία μὲν τελεῖται μεταβολὴ ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ, ἀλλὰ μόνον οἱ πιστοὶ κοινωνοῦσι πνευμα-

71. ἄρθρ. 28.

72. ἄρθρ. 29.

τικῶς τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου, ἐν τῇ χρήσει δὲ τοῦ μυστηρίου καὶ τῷ τρώγειν εἶνε παρὸν τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, οὔσα τὸ καλβινικὸν περὶ Κυριακοῦ δείπνου δόγμα, γυμνοῖ μὲν τὴν ιερωτάτην τῶν τελετῶν τῆς διαφερούσης αὐτῆς φύσεως, γυμνοῖ δὲ καὶ τὴν ιερατικὴν ἐξουσίαν τῆς ἰδίας αὐτῆς δυνάμεως, διότι τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου δὲν τάττει ἐν τῇ δυνάμει τῆς παρὰ τοῦ ιερέως εὐλογίας, ἀλλ' ἐξαρτᾶ ἐκ τῆς πίστεως μόνον. Κατὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον ἀποροῦμεν, πῶς ποτε δὲν δύναται νὰ τελεσθῇ τὸ Κυριακὸν δεῖπνον καὶ ὑπὸ διακόνου καὶ ὑπὸ λαϊκοῦ, ἀφ' οὗ κατὰ τοὺς Ἀγγλους, τὸ πᾶν εἶνε ἢ πίστις, οὐδὲν δὲ δύναται οὐσιωδῶς ἢ εὐλογία τοῦ ιερέως. Ἐὰν μόνοι οἱ πιστοὶ κοινωνοῦσιν οὐρανίως τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου, οἱ δὲ λοιποὶ ἀπλοῦ ἄρτου καὶ οἴνου, πρὸς τί ἢ θεία κοινωνία, οὔσα ἀντικειμενικῶς ἄρτος ἀπλοῦς, νὰ ιερουργῆται ὑπὸ προσώπων ιερῶν, κεχωρισμένων τοῦ λαοῦ, καθιερούντων ὑπηρετικῶς τὰ δῶρα εἰς τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου, οὐχὶ δὲ καὶ ὑπὸ διακόνου καὶ παντὸς ἀνθρώπου, ὡς δοξάζουσιν ἐν γένει οἱ Διαμαρτυρόμενοι; Ἐν ἀντιθέσει ὅμως πρὸς τὴν διδασκαλίαν ταύτην, ἢ Ἀγγλικὴ Ἐκκλησία ἐν μὲν τῇ λειτουργίᾳ αὐτῆς δέεται ὀρθοδόξως, λέγουσα: «**Χάρισον λοιπὸν ἡμῖν, εὐμενέστατε Κύριε, οὕτω νὰ τρώγωμεν τὴν σάρκα τοῦ ἀγαπητοῦ σου Υἱοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ νὰ πίνωμεν τὸ αἷμα αὐτοῦ, ὥστε τὰ ἁμαρτωλὰ ἡμῶν σώματα νὰ καθαρισθῶσι διὰ τοῦ σώματος αὐτοῦ, καὶ αἱ ψυχαὶ ἡμῶν νὰ λουθῶσι διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, καὶ νὰ μένωμεν πάντοτε ἡμεῖς ἐν αὐτῷ καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν. Ἀμήν**». Ἐν δὲ τῇ ἐπισήμῳ Κατηχήσει τῇ κατὰ τὴν Βεβαίωσιν χρησιμοποιουμένῃ λέγονται τάδε: «**Ἐρώτ. Ποῖον εἶνε τὸ ἐσωτερικὸν μέρος, ἢ τὸ σημαινόμενον πράγμα;—Ἀπόκρ. Τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ἅτινα ἀληθῶς καὶ ὄντως λαμβάνουσι καὶ δέχονται οἱ πιστοὶ**

ἐν τῷ δείπνῳ τοῦ Κυρίου». Συνεπινεύουσι δὲ εἰς τὴν Λουθήρειον ταύτην περὶ πραγματικῆς παρουσίας δόξαν οἱ πλείονες τῶν Ἀγγλῶν θεολόγων ἢ ιεραρχῶν, τινὲς μάλιστα χρώμενοι καὶ ὀρθοδόξοις κατὰ πάντα ἐκφράσεσι καὶ λέγοντες: «πιστεύομεν τέλειον μυστήριον ἐν τῇ ἀγίᾳ εὐχαριστίᾳ διὰ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐπὶ τὰ δῶρα, δι' οὗ οἱ πιστοὶ **ἀληθῶς καὶ ὄντως** λαμβάνουσι τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ»⁷³. Οὕτω φαίνεται ἐγκαταλειφθεῖσα παντάπασι ἢ ἐν τοῖς Ἀγγλικοῖς ἄρθροις καλβινικὴ περὶ εὐχαριστίας γνώμη καὶ εἰς ὑγιεστέρως ὑποχωρήσασα δόξας. Καθ' ὅσον δὲ ἡ λέξις **μετουσίωσις**, ἢν βαρέως πάντοτε ἤκουσαν οἱ ἐν Ἀγγλίᾳ, δὲν καθορίζεται τὸν **τρόπον**, καθ' ὃν ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος μεταβάλλονται εἰς τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου⁷⁴, ἀλλὰ σημαίνει ὅ,τι καὶ τὸ παρὰ τοῖς Πατράσι **μεταβολή, μεταποίησις**, εἶνε δυνατὸν τὸ χάσμα τὸ χωρίζον Ὀρθοδόξους καὶ Ἀγγλους ἐν τῷ Κυριακῷ δείπνῳ νὰ σμικρυνθῇ, καὶ βαθμυδὸν δι' ἀμοιβαίων ἐξηγήσεων νὰ ἐκλείψῃ· πρὸ παντὸς ὅμως ἀνάγκη πᾶσα ἢ Ἐκκλησία τῆς Ἀγγλίας νὰ ὀρίσῃ διὰ τῶν κανονικῶν αὐτῆς ὀργάνων σαφῶς καὶ εὐκρινῶς τὴν περὶ τῆς ιερωτάτης τῶν τελετῶν πίστιν αὐτῆς.

Ἡ δὲ περὶ θυσίας διδασκαλία τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας φέρεται ἐν τῷ 31 ἄρθρῳ τῆς ἐπισήμου αὐτῆς Ὁμολογίας ἔχοντι οὕτω· Ἡ προσφορὰ τοῦ Χριστοῦ, ἅπαξ γενομένη εἶνε ἢ

73. Πρότασις Δ' τῶν Βρετταν. ἐπισκόπων πρὸς τοὺς ἀνατολικοὺς πατριάρχας παρὰ Palmer Ἀρμον. 145 καὶ ἐξ.

74. «Τῇ μετουσίωσις λέξει οὐ τὸν τρόπον πιστεύομεν δηλοῦσθαι, καθ' ὃν ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος μεταποιῶνται εἰς τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου, (τοῦτο γὰρ ἀληπτον πάντῃ καὶ ἀδύνατον πλὴν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ . . .), ἀλλ' ὅτι ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος . . . ἀληθῶς καὶ πραγματικῶς γίνεται, ὁ μὲν ἄρτος αὐτὸ τὸ ἀληθές τοῦ Κυρίου σῶμα, ὁ δ' οἶνος αὐτὸ τὸ κύριον αἷμα» (Ὁμολ. Δοσιθέου παρὰ Kimmel σελ. 461 καὶ ἐξ.).

τελεία λύτρωσις, ἐξιλέωσις καὶ ικανοποίησις διὰ πάσας τὰς ἁμαρτίας ὅλου τοῦ κόσμου προπατορικὰς τε καὶ προσωπικὰς, οὐδεμία δὲ ἄλλη ὑπάρχει ικανοποίησις πλὴν ταύτης καὶ μόνης. Ὅθεν αἱ τῶν λειτουργιῶν θυσίαι (περὶ ὧν ἐλέγετο κοινῶς, ὅτι ὁ ἱερεὺς ἔθουε τὸν Χριστὸν ὑπὲρ ζώντων καὶ τεθνεώτων, ἵνα λάβωσι τὴν ἄφεσιν τῆς ποιῆς ἢ τῆς ἐνοχῆς), ἦσαν βλάσφημοι μῦθοι καὶ ἐπικίνδυνοι ἀπάται». Ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται ἐνταῦθα ἀπορριπτομένη ἡ θυσία τῆς εὐχαριστίας ἀπολύτως· ἀλλ' ἡ ἀναφορὰ πρὸς τὴν ἄπαξ ἐν Γολγοθᾷ γενομένην θυσίαν καὶ τὸ 28 ἄρθρον δεικνύουσιν ικανῶς ὅτι ἀπερρίφθη ἡ θυσία **οἰκειῶς**, ἥτοι καθ' ὅσον ὑπελήφθη ἡ ἀναίμακτος θυσία ὡς ἐπανάληψις τῆς θυσίας τοῦ σταυροῦ, οὔσης κατὰ τὸν λόγον τοῦτον ἀτελοῦς καὶ ἐπιδεομένης συμπληρώσεως δι' ἀνανεώσεως. Δὲν ἀποκλείεται λοιπὸν κατ' ἀρχὴν ἐνταῦθα ἡ ἀποδοχὴ τῆς ἀναιμάκτου θυσίας κατὰ τὴν ὀρθὴν ἐννοίαν, ἥτοι ὡς πραγματικῆς **παραστάσεως** καὶ **παρουσίας** τῆς ἄπαξ γενομένης θυσίας τοῦ σταυροῦ. Ἀλλ' ὅ,τι κυρίως δυσχεραίνει τὸ πρᾶγμα εἶνε ὁ περαιτέρω προσδιορισμὸς, **ὑπὲρ ζώντων καὶ τεθνεώτων** ὅστις ἀποτελῶν τὸ ὑποκείμενον, εἰς ὃ ἀναφέρονται τὰ τῆς ἀναιμάκτου θυσίας ἀγαθὰ, ὑπολαμβάνεται ὑπὸ τοῦ ἄρθρου ὡς **βλάσφημος μῦθος καὶ ἐπικίνδυνος ἀπάτη**. Ἡ ἀναίμακτος θυσία ὡς ἡ προσωπικὴ οἰκείωσις τῶν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ἀγαθῶν δὲν δύναται νὰ βοηθῆ ἄλλως, ἢ ὡς ἱλαστήριος θυσία, ὑπὲρ ζώντων καὶ τεθνεώτων προσφερομένη. Ὁ μνημονευθεὶς Friedrich ἐνίσταται ἀξιῶν, ὅτι τὸ «ὑπὲρ ζώντων καὶ τεθνεώτων» δὲν εἶνε ἀναγκαῖον περιεχόμενον τῆς ἀναιμάκτου θυσίας, εἶνε δὲ δυνατὸν νὰ βοηθῶσι καὶ νὰ τελεσθῶσι λειτουργίαι ἐν γένει ἄνευ τοιαύτης ἀναφορᾶς, ὡς ἀποδεικνύει ἀντὶ παντὸς ἄλλου τὸ ἐπὶ Παύλου τοῦ Γ' ἐκδοθὲν Pontificale τὸ λέγον· «Accipe potestatem offerre sacrificium Deo, mis-

sasque celebrare tam pro vivis quam pro defunctis», ἐνθα τὸ offerre sacrificium Deo εἶνε διάφορον τοῦ missas celebrare. Οὕτω δέ, ἐπάγεται, ἐκλαμβανόμενον τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ 31 ἄρθρου παρέχει νοῦν ὑγιᾶ καὶ ὀρθόδοξον ὡς ἀπορρίπτου οὐχὶ καθόλου τὴν ἀναίμακτον θυσίαν, ἀλλὰ τὰς ὑπὲρ ζώντων καὶ τεθνεώτων λειτουργίας⁷⁵. Ἀλλ' εἰ καὶ ἐν γένει δύναται νὰ γείνη διάκρισις μεταξὺ τῆς **προσφορᾶς** τῆς ἀναιμάκτου θυσίας καθόλου καὶ τῶν ὑπὲρ ζώντων καὶ τεθνεώτων λειτουργιῶν, ἀναντιρρήτως ὅμως ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία **προσφέρουσα** τῷ Θεῷ τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου, πρὶν ἢ κοινωνήσωσιν οἱ πιστοί, συνῆπτε κατὰ τὰς ἀρχαίας λειτουργίας τὰς δεήσεις αὐτῆς ὑπὲρ τοῦ ὅλου τῆς Ἐκκλησίας σώματος καὶ δὴ ὑπὲρ τῶν ζώντων καὶ τῶν εὐσεβῶς ἐπ' ἐλπίδι ἀναστάσεως κεκοιμημένων. Ἐντεῦθεν καὶ ἐν τῇ Ὁμολογίᾳ τοῦ Δοσιθεοῦ ὑποκειμένου λόγου περὶ χαρακτῆρος τῆς ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ θυσίας εἶρηται ὅτι αὕτη εἶνε «ἀληθῆς καὶ **ἱλαστικὴ** προσφερομένη ὑπὲρ πάντων τῶν εὐσεβῶν ζώντων καὶ τεθνεώτων»⁷⁶.

Κατὰ τὴν ἐπίσημον λοιπὸν διδασκαλίαν τῶν 39 ἄρθρων ἀποκρούεται ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ ἱλαστικὴ θυσία ὡς βλάσφημος ἄμα καὶ κινδυνώδης μῦθος. Τῆς αὐτῆς δ' ἐχόμενον ἰδέας καὶ τὸ χειροτονικὸν Ἐδουάρδου τοῦ ΣΤ' ἀπῆλειψεν ἐκ τοῦ Λατινικοῦ χειροτονικοῦ, ἐξ οὗ ἐμορφώθη, τὴν ἐξουσίαν τοῦ προσφέρειν θυσίαν ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ, ἀπονεῖμαν τοῖς ἱερεῦσι μόνην τὴν δύναμιν τοῦ ἀφιέναι ἁμαρτίας, οἰκονομεῖν τὰ μυστήρια ἐν γένει, καὶ κηρύττειν τὸν θεῖον λόγον. **Ἡ βεβουλευμένη** αὕτη ἀπὸ τοῦ χειροτονικοῦ ἀπάλειψις τῆς ἐξουσίας τοῦ προσφέρειν τὴν ἀναίμακτον θυσίαν, ἐξ ἧς κατὰ τὰ

75. Rev. d. Theol. 1895, 11 ἐξ.

76. Kimmel 461.

εἰρημένα ἤρτηται ἢ ἀποδοχὴ ἢ μὴ τῆς χειροτονίας, διαφόρως ἐκρίθη καὶ πάλαι καὶ νῦν ὑπὸ μὲν Λέοντος τοῦ ΙΓ' ὑπελήφθη ὡς σκόπιμος ἀπογύμνωσις «τῆς ἀξιοπρελείας καὶ τῶν καθκόντων τῆς ἱερωσύνης», καὶ λόγος ἰσχυρὸς τῆς ἀθετήσεως τῶν Ἀγγλικῶν χειροτονιῶν⁷⁷, ὑπὸ δὲ τῆς μνημονευθείσης ἐπιτροπείας τῶν παλαιοκαθολικῶν ὡς **εὐτελισμὸς** (deprecation) τῆς ἱερωσύνης, καὶ ὑπὸ τοῦ Friedrich ὡς **περιορισμὸς** μόνον τῆς ἱερατικῆς ἐξουσίας⁷⁸.

Οἱ δὲ τῶν Ἀγγλικῶν χειροτονιῶν ὑπέρμαχοι ἐμμένουσιν ἀξιοῦντες ὅτι τὰ 39 ἄρθρα, τὰ ἄλλως ἥκιστα ἐκφέροντα τὴν πλήρη καὶ θετικὴν διδασκαλίαν τῆς ἐπισκοπικῆς Ἐκκλησίας, δὲν ἀποκρούουσι πᾶσαν ἔννοιαν θυσίας ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ, ἀλλὰ μίαν αὐτῆς ὄψιν, τὴν ἰλαστικὴν⁷⁹. Ἦχθησαν δὲ, λέγουσιν, εἰς τὴν ἀπόρριψιν τοῦ διδάγματος τούτου ἐν γένει οἱ Ἀγγλοι, διότι ἐκυκλοῦντο μὲν ἐν τοῖς χρόνοις τῆς Μεταρρυθμίσεως αἱ καὶ σήμερον ἔτι μὴ ἐλλείπουσαι περὶ **δευτερώσεως** καὶ διηνεκοῦς ἐπαναλήψεως τῆς θυσίας τοῦ Γολγοθᾶ δόξαι, καὶ οἴκοθεν δὲ ἡ ἐξαγωγή τοιούτου περὶ ἐπαναλήψεως συμπεράσματος ἦτο πρόχειρος καὶ ἐνδεδειγμένη. Ἀφ' οὗ τῷ ὄντι, λέγουσιν, ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος μεταποιοῦνται εἰς τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου, ἡ δὲ θυσία τῆς εὐχαριστίας εἶνε ἀληθὴς καὶ κυρία θυσία, ἄλλως τε καὶ ἀποχωριζομένη τῆς μυστηριακῆς πράξεως, ὡς συμβαίνει ἐν ταῖς ἰδιωτικαῖς λεγομέναις λειτουργίαις (Privatmessen) ἔπεται κατὰ λογικὴν ἀνάγκην ἡ ἀξίωσις, ὅτι ἡ ἰλαστήριος τῆς εὐχαριστίας θυσία εἶνε καὶ ἐπανάληψις τῆς σταυρικῆς θυσίας, περὶ ἧς ἡ Γραφή λέγει: **μίαν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν προσενέγκας θυσίαν εἰς τὸ διηνεκὲς ἐκάθησεν ἐν δε-**

77. ὄρ. Apostol. Curas.

78. Revue ἔνθ' ἄνωτ. σελ. 18.

79. ὄρ. Hardan σελ. 273.

ξιᾷ τοῦ Θεοῦ». ⁸¹ Τοῦτο δὲ ἀποδεικνύει αὐτὸ τὸ πρῶτον μέρος τοῦ 31 ἄρθρου, ἐν ᾧ λέγεται ὅτι «ἡ θυσία τοῦ Χριστοῦ ἅπαξ γενομένη εἶνε ἡ τελεία λύτρωσις, ἐξιλέωσις καὶ ἱκανοποίησις πασῶν τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ κόσμου . . . οὐδεμία δὲ ἄλλη ἱκανοποίησις ὑπάρχει παρ' αὐτήν». Ἡ ἄλλη ὄψις τῆς ἀναίμακτου θυσίας ὡς θυσίας αἰνέσεως, ὡς ἀναμνήσεως τῆς σταυρικῆς θυσίας, ὡς ἐπιρρηπτούσης ἐφ' ἡμᾶς τὰ ἀπὸ τοῦ Γολγοθᾶ εὐεργετήματα, εἶνε, ἐπάγονται, δίδαγμα σταθερὸν τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἀποδεικνύουσιν αἱ κατηχήσεις καὶ ἀναρίθμων θεολόγων καὶ ἱεραρχῶν ὁ χορὸς. Ἐκ τοιαύτης δὲ ἐπόψεως κρινόμενος ὁ χειροτονικὸς τύπος πρέπει νὰ ὑποτεθῆ, συμπεραίνουσιν, ὡς οὐχὶ παραλιπὼν, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς περιλαβὼν κατ' οὐσίαν ὑπὸ τὸν γενικὸν ὄρον, «οἰκονομία τῶν μυστηρίων», καὶ τὴν κατὰ τοιαύτην ἔννοιαν θυσίαν, ἧς ἡ ἐν γένει μνεία ἐν τῇ χειροτονίᾳ ἦγε κατ' ἀνάγκην εἰς τὰς εἰρημένας ἐπικινδύνους καὶ βλαβεράς περὶ θυσίας προλήψεις. Ἄλλως δὲ ἡ ἐν τῷ χειροτονικῷ τύπῳ διατήρησις τῶν τίτλων «ἱερεὺς» καὶ «ἀρχιερεὺς», ἡ ἀναχειροτόνησις τῶν ἐκ τοῦ προτεσταντισμοῦ εἰς τὰς Ἀγγλικὰς τάξεις προσιόντων, ἡ μὴ ἐπάνοδος τῶν κληρικῶν εἰς τὰς λαϊκὰς τάξεις, ἐμφαίνουσιν ἅμα μὲν ὅτι δὲν προτίθετο ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀγγλίας νὰ ἀθετήσῃ καθόλου τὸν ἱερατικὸν τῶν λειτουργῶν τοῦ Κυρίου χαρακτῆρα, ἅμα δὲ τὴν οὐχὶ μὲν πάντοτε τορῶς ἐξαγγελθεῖσαν, ἀλλ' ἐν τῇ συνειδήσει τῆς ὑψηλῆς Ἐκκλησίας ἐνυπάρχουσαν ἀείποτε πίστιν περὶ τὴν ἱερωσύνην ὡς μυστηρίου, καὶ τῶν κληρικῶν ὡς ἰδίας τάξεως. Τοιαῦτα ἐν κεφαλαίῳ τὰ προσαγόμενα ἐπιχειρήματα εἰς δικαίωσιν τῆς περὶ θυσίας διδασκαλίας τῶν 39 ἄρθρων καὶ τῆς ἐν τῷ χειροτονικῷ παραλείψεως τῆς ἐξουσίας τοῦ προσφέρειν τὴν ἀναίμακτον θυσίαν.

80. Ἐβρ. 10. 14.

Ἄλλ' οἱ δισχυρισμοὶ οὗτοι τῶν ὑπερμάχων τῆς ἱερωσύνης τῶν Ἀγγλων δὲν φαίνονται ἡμῖν ἐν πᾶσιν ἀκριβεῖς.

Ὅτι ἐν πρώτοις τὰ 39 ἄρθρα συνταχθέντα πρὸς διαλλαγὴν τῶν ἀντιθέτων μερίδων τοῦ Λουθήρου καὶ τοῦ Ζβιγγλίου, ἥκιστα ἐκφέρουσι τὴν πλήρη διδασκαλίαν τῆς Ἀγγλίας, ἀποκρούοντα μόνον ἀρνητικῶς διδασκαλίας παπικᾶς, οὐχὶ δὲ ἐν πᾶσιν ὑποκαθιστῶντα θετικὰ καὶ ἄρτια τὰ Ἀγγλικὰ διδάγματα, τοῦτο εἶνε ἀναντίρρητον. Ἡ Ἐπισκοπικὴ μάλιστα Ἐκκλησία τῆς Σκωτίας ἀπεδέξατο τὰ 39 ἄρθρα «κατ' ἔννοιαν συνάδουσιν πρὸς τὴν οὐσιώδη ἐνότητά τῆς πίστεως κατὰ πάντα αἰῶνα, καὶ ἐφ' ὅσον συμφωνοῦσι πρὸς τὸ Ἀγγλικὸν εὐχολόγιον», τῇ ἀπαιτήσει δὲ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Laud ἐπισυνήφθη τοῖς 39 ἄρθροις δὴλωσις ἀπαιτοῦσα νὰ ὑπογράφωνται ταῦτα μόνον «**κατὰ τὴν ἀπλῆν καὶ γραμματικὴν αὐτῶν ἔννοιαν**». Εἶνε δὲ ἐν γένει γνωστὸν ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀγγλίας, ἐνοῦσα ἐν ἑαυτῇ δύο ἀντικείμενα καὶ ἀσυμβίβαστα στοιχεῖα, δὲν δύναται νὰ ἔχη πίστιν συνάδουσιν παντελῶς πρὸς τὴν λατρείαν, καὶ λατρείαν ἀποτελοῦσαν τὴν ζῶσαν τῆς πίστεως ἔκφρασιν. Ὁ δὲ ὑποδηλωθεὶς ἐν τοῖς ὀπισθεν (σελ., 39) γενικὸς κανὼν, ὅτι ὑπάρχει ἐσωτερικὴ σχέσις μεταξὺ πίστεως ἢ δόγματος καὶ τελετῶν ἢ λατρείας, ὡς δὲ αὕτη εἶνε ἔκφρασις καὶ παράστασις τοῦ δόγματος, οὕτω καὶ τὸ δόγμα συμβάλλεται εἰς κατανόησιν τῆς λατρείας, ὑποκειμένου λόγου περὶ Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας, δεῖται περιορισμοῦ τινος. Ἄλλ' ἐφ' ὅσον ἀπὸ τοῦ 1571 τὰ ἄρθρα ταῦτα ὑποχρεοῦται νὰ ὑπογράφη πᾶς ἱερούμενος, οὐδεμία δ' ἀνωτέρα ὑπάρχει παρ' Ἀγγλοῖς ἐπίσημος ὁμολογία ἀπηλλαγμένη τῶν οὕτως ἢ ἄλλως παρεισκωμᾶσθαι ἐν τοῖς ἄρθροις ἑτεροδοξιῶν, ἀπομένουσι πάντοτε αὐθεντικὴ πηγὴ τῆς Ἀγγλικῆς διδασκαλίας, καὶ ἅμα impedimentum dirimens πρὸς πᾶσαν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν. Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἀναίμακτον θυσίαν, αὐ-

τη καὶ πάλαι καὶ τανῦν ἔτι ἀπομένει ἀπρόσιτος εἰς τοὺς Διαμαρτυρομένους ἕνεκα τῶν ἡμαρτημένων περὶ αὐτῆς προλήψεων. Ἐὰν οὗτοι ἔνθεν μὲν ἐλάμβανον πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ πραγματικὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου, ἔνθεν δὲ ἐνέκυπτον εἰς τὴν ἀληθῆ σημασίαν τοῦ ρήματος **θύειν** καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ταυτότητα τῆς ἀναιμάκτου θυσίας πρὸς τὴν τοῦ Γολγοθᾶ, ἥτις κατὰ τὴν πρὸς Ἑβραίους (9. 11, 12) ἐπιστολὴν διηνεκῶς προσφέρεται ἐν τῷ οὐρανῷ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, ἐμφανιζομένου τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν (9, 42), οὐδαμῶς θὰ ὠνειδίζον τὴν θυσίαν τῆς εὐχαριστίας ὡς ἐξασθενίζουσιν ἅμα καὶ προσβάλλουσιν τὴν ἅπαξ γενομένην ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θυσίαν. Ἄφ' οὗ τῷ ὄντι ἄρτος καὶ οἶνος μεταβάλλονται **πράγματι** εἰς τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ὁ δὲ Χριστὸς εἶνε καθόλου ὁ διὰ τοῦ ἱερέως τὰ μυστήρια ἀπεργαζόμενος, ἢ περαιτέρω ἀξίωσις ὅτι ὁ Κύριος παρὼν ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ μετὰ τῆς ἀχωρίστου αὐτοῦ ἀρχιερατικῆς ἐνεργείας προσφέρει ἑαυτὸν διὰ τοῦ ἱερέως τῷ Θεῷ, ἢ «ἐπαφίησι τῇ κοινότητι καὶ τῷ ἐκπροσωποῦντι αὐτὴν ἱερεῖ νὰ προσφέρῃ τὴν σάρκα αὐτοῦ καὶ τὸ αἷμα τῇ θείᾳ μεγαλειότητι», (Thalhofer Kathol. Liturgik 293), ὅπως ἰδιοποιηθῶσιν οἱ πιστοὶ τὰ ἀπὸ τῶν παθημάτων αὐτοῦ ἀγαθὰ, ἥκιστα εἶνέ τι ἀπρόσιτον εἰς τὸν κοινὸν νοῦν. Καθ' ὅσον δὲ ἡ προσφορὰ αὕτη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ γίνεται οὐχὶ καθόλου πρὸς καταλλαγὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον, τὴν ἅπαξ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ γενομένην, ἀλλὰ πρὸς τὴν προσωπικὴν οἰκειώσιν τῶν σταυρικῶν δώρων, οὔσα ἐφαρμογὴ τῆς ἀπολυτρωτικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας, εἶνε πρόδηλος ὁ νοῦς τῶν λέξεων **ἀνανέωσις** καὶ **ἐπανάληψις**, αἷς πολλάκις χρῶνται Ὁρθόδοξοι καὶ Δυτικοὶ θεολόγοι, τὴν σχέσιν τῆς θυσίας ταύτης πρὸς τὴν τοῦ Γολγοθᾶ σημαίνοντες. Δὲν πρόκειται δὴλα δὴ περὶ **ἐπανάληψως δευτεροῦσης** ἢ **διπλασιαζούσης**, ὡς ἀντὶ μᾶς νὰ ἔχωμεν δύο θυσίας **ἀσχε-**

τους, ἀλλὰ περὶ πραγματικῆς παρουσίας ἅμα καὶ παραστάσεως τῆς μιᾶς θυσίας, τῆς ἐν τῷ οὐρανῷ διηνεκῶς προσφερομένης⁸¹, ἀφ' οὗ τὸ θῦμα τοῦ Γολγοθᾶ καὶ τῆς εὐχαριστίας εἶνε ἐν καὶ τὸ αὐτό, μόνον κατὰ τὴν μορφήν τῆς θυσίας καὶ τὰς σωτηρίου ἐνεργείας διαφέρουν. Ὅτι δὲ κατὰ τὸν λόγον τοῦτον ἡ θυσία τῆς εὐχαριστίας ἤκιστα παραβλάπτει οὐδὲ ἐξασθενίζει τὴν σταυρικὴν, εἶνε περιττὸν καὶ νὰ παρατηρήσωμεν. Ὡς ἡ ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ ὑπὸ τὰ εἶδη τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου παρουσία τοῦ Κυρίου οὐδαμῶς παραβλάπτει τὴν ἐνσάρκωσιν καὶ ἐπίγειον αὐτοῦ ἀναστροφὴν, οὕτω καὶ ἡ ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ θυσία αὐτοῦ οὐδαμῶς παραβλάπτει τὴν ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ προσενηχθεῖσαν θυσίαν. Ὁμοίως δὲ ὡς ἡ ἀρχιερατικὴ τοῦ Κυρίου ἐντευξις ἐν τῷ ἁγίῳ, ὑπερουρανίῳ καὶ νοερῷ θυσιαστηρίῳ, οὔσα πραγματικὴ παράστασις τοῦ ἐν

81. πρβλ. Πρακτ. τῆς ἐν Βιέννῃ τῷ 1874 συνελθούσης συνόδου τῶν παλαιοκαθολικῶν, ἧς ἐν τῇ πέμπτῃ συνεδριάσει ὁ Doellinger διετύπωσε τὴν περὶ ἀναιμάκτου θυσίας διδασκαλίαν ὡδε: «Ἡ τελετὴ τῆς θείας εὐχαριστίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δὲν εἶνε μὲν διηνεκῆς ἐπανάληψις ἢ ἀνανέωσις τῆς ἱλαστηρίου θυσίας, ἣν ὁ Χριστὸς ἐφάπαξ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ προσήνεγκεν, ἀλλ' ὁ τῆς θυσίας ταύτης χαρακτήρ συνίσταται ἐν τούτῳ, ὅτι εἶνε ἡ διηνεκῆς ἀνάμνησις αὐτῆς καὶ ἐπὶ γῆς παράστασις καὶ παρουσία ἐκείνης τῆς μιᾶς προσφορᾶς τοῦ Χριστοῦ διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ἀπολυτρωθείσης ἀνθρωπότητος, ἣτις κατὰ τὴν πρὸς Ἑβρ. 9, 11, 12 διηνεκῶς προσφέρεται ἐν τῷ οὐρανῷ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἐμφανιζομένου τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν. . . » Τοῦ Doellinger παρατηρήσαντος ὅτι ἡ διατύπωσις αὕτη . . . οὐδόλως διαφωνεῖ πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὁ καθηγητῆς Ζῆκος Ρώσης εἶπεν ὅτι «ἡ περὶ εὐχαριστίας θέσις δὲν ἀντίκειται εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐὰν διὰ τῶν λέξεων παράστασις καὶ παρουσία δὲν σημαίνεται οἰσθητὴ καὶ ἐναργῆς παράστασις, ἀλλ' ἀναγνωρίζεται ἐσωτερικὴ συνάφεια τῆς ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ θυσίας μετὰ τῆς ἐν τῷ οὐρανῷ θυσίας καὶ πραγματικὴ σχέσις πρὸς ταύτην». Τούτου ἀναγνωρισθέντος παρεδέξαντο ἅπαντες (καὶ οἱ ἀνατελιχοὶ) τὴν θέσιν ἄνευ μεταβολῆς τινος». (Ἔκθεσιν Ζ Ρώση 1874, σελ. 23).

Γολγοθᾶ τελεσθέντος κοσμοσωτηρίου ἔργου, οὐδαμῶς μειοῖ τὴν σταυρικὴν θυσίαν, οὕτω καὶ ἡ ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ παρουσία τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως ἡμῶν ἐν τῇ ἀρχιερατικῇ αὐτοῦ ἐνεργείᾳ δὲν ἀντιβαίνει εἰς τὴν μίαν τοῦ σταυροῦ θυσίαν· ὃν δὲ τρόπον, ὡς παρατηρεῖ ὁ Probst⁸², ὁ θεῖος λόγος κηρυσσόμενος σήμερον οὐδαμῶς ἐξασθενίζει τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου γινόμενον κήρυγμα, ἀλλὰ μεταλαμπαδεύει αὐτὸ τοῖς πιστοῖς, οὕτω καὶ ἡ τῆς εὐχαριστίας θυσία διανέμει τοῖς πιστοῖς τοὺς καρπούς τῆς μιᾶς τοῦ Γολγοθᾶ θυσίας.

Ἄλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ προτεσταντισμοῦ, τοῦ ἐν οὐδεμίᾳ μὲν ἐννοίᾳ ἀποδεχομένου τὴν εὐχαριστίαν ὡς θυσίαν, πᾶσαν δὲ αὐτῆς ὡς τοιαύτης, ἐνδειξιν ἐκ τῆς λειτουργίας καὶ τῶν δογματικῶν ἀφανίσαντος, ἐν ἀκαθέκτῳ ὀρμῇ πνεῦσαν τὸ πρῶτον ἐν ταῖς Βρεττανικαῖς χώραις, ἤρξατο νὰ συμπαρασύρῃ μετὰ πολλῶν ἄλλων τῆς Ρώμης διδαγμάτων καὶ τὸν μεγαλοπρεπῆ τῆς χριστιανικῆς λειτουργίας χαρακτῆρα, μεταβαλὼν τοὺς ναοὺς ἀντὶ θυσιαστηρίων εἰς οἴκους μᾶλλον κηρύγματος καὶ τοὺς ἱερεῖς εἰς διδασκάλους τοῦ θείου λόγου. Τοῦτο ἐμφαίνει πρὸ παντὸς ἡ λειτουργία τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας, ἡ στερουμένη παντάπασι πάσης ἐννοίας τῆς θυσίας τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου καὶ οὐδεμίαν **ρητὴν** δέσιν ἀπευθύουσα ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει ἀναπαυσάμενων, τὰ δὲ ἀγαθὰ τῆς θείας κοινωνίας ἐκτείνουσα ἐπὶ μόνους τοὺς παρόντας. Ἐκ περισσοῦ δὲ δῆλον ποιεῖ καὶ τὸ κοινὸν τῶν Ἀγγλῶν τὸ οὐδεμίαν ἐννοίαν θυσιαστηρίου ἔχον, ἀντιλαμβανόμενον δὲ τοῦ ναοῦ ὡς οἴκου κηρύγματος καὶ τῶν ἱερέων ὡς κηρύκων μᾶλλον καὶ λειτουργῶν (ministri) ἢ ἱερέων θυόντων⁸³. Βεβαίως ἡ ἔλλειψις ὠρισμένων τῆς ἀναιμάκτου θυσίας λέξεων

82. Liturgie der drei ersten chr. Jahrhundert 396.

83. πρβλ. Πάλμερ 76.

ἐν τῇ Ἀγγλικῇ λειτουργίᾳ δὲν πρέπει νὰ ὑποληφθῇ κατ' ἀρχὴν ὡς εἰσηγουμένη τὴν περὶ θυσίας ἐσωτερικὴν τῆς Ἐκκλησίας πεποίτησιν ἀπορριπτύσεως τὴν θυσίαν τῆς εὐχαριστίας, διότι καὶ ἐν ἄλλαις λειτουργίαις, εἰ καὶ τὸ ὅλον ἀναφέρεται εἰς τὴν θυσίαν, καὶ προϋποτίθην ὅτι ὁ προσφερόμενος εἶνε ὁ Ἰησοῦς Χριστός, δὲν ὑπάρχει ὁμοίως **ρητὴ** ἐκφρασις περὶ **«θυσίας τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου»**, ἢ δὲ ἐν αὐτοῖς προσφορὰ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου ἀπὸ γε τῶν λέξεων αὐτῶν εἶνε μᾶλλον προσφορὰ τῶν μὴ καθηγιασμένων εἰσέτι δώρων. Ἐν τῇ Λατινικῇ λ. χ. λειτουργίᾳ, ἐξ ἧς προῆλθεν ἡ Ἀγγλική, καίτοι ἡ προσφορὰ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου, γινομένη μετὰ τὴν ἐκφώνησιν τῶν καθηγιαστικῶν λόγων «Λάβετε, φάγετε...», εἶνε προσφορὰ τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου, ἐν τούτοις ὠρισμένη ἐκφρασις τῆς **«θυσίας τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου»** δὲν ὑπάρχει, αἱ δὲ ὑπάρχουσαι ἀναφέρονται μᾶλλον εἰς τὸν μὴ καθηγιασθέντα ἔτι ἄρτον καὶ οἶνον.⁸⁴ Ὁμοίως δὲ ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ λειτουργίᾳ δὲν πρέπει νὰ ἀναζητῇ τις λέξεις ὠρισμένας περὶ θυσίας τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου, διότι ἡ προσφορὰ ἢ θυσία γινομένη πρὸ τῆς καθαγιάσεως εἶνε προδιόως προσφορὰ ἄρτου καὶ οἴνου· μόνον δὲ αἱ λέξεις, **«ἔτι προσφέρομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει ἀναπαυσαμένων»**, αἱ μετὰ τὴν καθαγίασιν λεγόμεναι, ἐκφαίνουσι τὴν θυσίαν ὡς θυσίαν τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου. Τὸ ὀρθὸν καὶ ἀκριβὲς εἶνε ἐν ταῖς Ἀνατολικαῖς καὶ Δυτικάῖς λειτουργίαις νὰ παρατηρῇ τις τὸ ὅλον πνεῦμα, νὰ μὴ γίνηται δὲ διάκρισις τῆς θυσίας εἰς προσφορὰν ἄρτου καὶ οἴνου, τῶν ἀντιτύπων τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου, καὶ εἰς προσφορὰν αὐτῶν

84. πρβλ. Friedrich ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 9 καὶ ἐξ.

ἡγιασμένων, τὴν ἀναίμακτον θυσίαν. Ἀμφότεραι αἱ λειτουργίαι ἰδίᾳ δὲ ἡ Ὁρθόδοξος θεωρεῖ τὴν ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ θυσίαν ὡς ἐνιαῖόν τι ὅλον, ὡς μίαν πράξιν, προπαρασκευαζομένην μὲν ἐν τῇ προσκομιδῇ (θύεται ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἰρων...) καὶ ἐξῆς, τελειουμένην δὲ διὰ τῆς μετουσιώσεως. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ ἱερεὺς καὶ μετὰ τὴν καθαγίασιν ἐξακολουθεῖ ἔτι προσφέρων **τὴν αὐτὴν** προσφορὰν, τὴν διὰ τῆς μεταβολῆς διάφορον ὅλως δύναμιν προσλαβοῦσαν⁸⁵.

Ἄλλ' ἡ Ἀγγλικὴ λειτουργία ἐξ ἀποστροφῆς πρὸς τὴν ἀναίμακτον θυσίαν ὡς ἀνανέωσιν καὶ ἐπανάληψιν τῆς σταυρικῆς θυσίας ἀπέφυγεν ἐπιμελῶς πᾶσαν ἐκφρασιν ὑπαινισσομένην ἢ ἄγουσαν εἰς τὴν τοιαύτην θεωρίαν, ἐν συνόλῳ δὲ οὔσα **«συμπίλημα Γραφικῶν περικοπῶν, ἰσμάτων, εὐχῶν, ἀνευ ψυχολογικῆς τινος προόδου»**⁸⁶, ἐμφαίνει πολλαχοῦ τὴν Καλβινικὴν αὐτῆς ἀνάχρωσιν. Ἀντὶ λειτουργίας τῷ ὄντι ἔχουσιν οἱ Ἄγγλοι μᾶλλον **«ἀκολουθίαν τῆς κοινωνίας»**. Οὐ μόνον δὲ ἡ θεία κοινωνία τελεῖται κανονικῶς μόνον τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων καὶ κατὰ τινὰς κυριακάς διὰ τοὺς κοινωνήσοντας, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς ἐνάρξεως αὐτῆς οἱ χριστιανοὶ ἀπέρχονται, ἀπομένουσι δὲ κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῆς μεταλήψεως μόνον οἱ μέλλοντες κοινωνῆσαι. Ἡ πρὸ τῆς κοινωνίας ἀπόλυσις αὕτη δεικνύει περιφανῶς, ὅτι ἡ εὐχαριστία δὲν ἱεουργεῖται ὡς θυσία ὑπὲρ πάντων, ἀλλὰ μόνον ὡς μυστήριον διὰ τοὺς κοινωνήσοντας κατὰ τρόπον καὶ ἔννοιαν Καλβινικὴν, τοῦθ' ὅπερ ἄλλως ἐμφαίνουσι καὶ οἱ Ἀγγλικοὶ ναοί, καὶ ὁ ὅλος χαρακτὴρ καὶ ἡ παράστασις τῆς Ἀγγλικῆς λειτουργίας, οὐδεμίαν ἔννοιαν ἢ ἐντύπωσιν θυσίας ἢ προσφορᾶς δυναμέ-

85. πρβλ. καὶ Palmer Dissertations on the orthod. Communion 121 καὶ ἐξ.

86. Achelis Praktisch. Theolog. II, 219.

νης νὰ ἐμποίησιν τοῖς παρισταμένοις. Ἄλλ' εἰ καὶ ἡ ἰδέα τῆς λειτουργίας καθόλου ἐξέλιπε παρὰ τοῖς Ἑγγλοῖς, οὐδὲν ἦτον ἡ Ἑγγλικὴ λειτουργία διαστέλλεται τῆς προτεσταντικῆς ἀκολουθίας τῆς μεταλήψεως, καὶ ἄλλως καὶ ὡς διασώζουσα ἐν τισιν εὐχαῖς πλήρεσιν ἐκφράσεων ὀρθοδόξων ἐννοιῶν τινὰ θυσίας παρηλλαγμένης. Ἡ δὲ Ἀμερικανικὴ λειτουργία ἔχει ἤδη εἰσαγάγει καὶ τὴν ἐπίκλησιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν τῷ ἁγιασμῷ τῶν τιμίων δώρων. Ἐν τινι εὐχῇ ἐν πρώτοις πρὸ τῆς μεταλήψεως εἶρηται: «Δεόμεθά σου ταπεινῶς, πρόσδεξαι εὐμενῶς ours aims and oblations (τὰς ἐλεημοσύνας καὶ προσφορὰς ἡμῶν) καὶ ours prayers which we offer (τὰς εὐχὰς ἃς προσφέρουμεν)». Μετὰ δὲ τὴν μετάληψιν ἀναγινώσκειται ἡ ἐξῆς εὐχή: «Κύριε, Πάτερ ἐπουράνιε, ἡμεῖς οἱ ταπεινοὶ σου δοῦλοι ὀλοψύχως δεόμεθα τῆς σῆς πατρικῆς ἀγαθότητος, ὅπως ἐν ἐλέει δεχθῆς τὴν θυσίαν ἡμῶν ταύτην, **Θυσίαν αἰνέσεως καὶ εὐχαριστίας**. Χάρισαι, ταπεινῶς ἰκετεύομέν Σε, ὅπως διὰ τῆς ἀξίας καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Σοῦ Υἱοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τῆς εἰς τὸ αἷμα αὐτοῦ πίστεως, τύχωμεν ἡμεῖς τε καὶ σύμπασα ἡ Ἐκκλησία Σου, ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν καὶ παντὰ τὰ ἐκ τοῦ πάθους Αὐτοῦ λοιπὰ εὐεργετήματα· ἐτι δὲ προσφέρουμεν καὶ παριστάνομέν Σοι, Κύριε, ἡμᾶς αὐτοὺς, τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα, εἰς τὸ γενέσθαι Σοι ταῦτα **λογικῆν, ἁγίαν καὶ ζῶσαν Θυσίαν**, ταπεινῶς ἰκετεύοντές Σε, ἵνα πάντες ἡμεῖς οἱ μεταλαβόντες τῆς ἁγίας ταύτης κοινωνίας ἐμπλησθῶμεν τῆς χάριτος καὶ τῆς ἐπουρανίου Σου εὐλογίας. Εἰ δὲ καὶ ἐσμὲν ἀνάξιοι διὰ τὰ παντοδαπὰ ἡμῶν ἁμαρτήματα προσενεγκεῖν Σοι θυσίαν οἰανδήποτε, ὅμως ἰκετεύομέν Σε δεχομένου τοῦτο **τὸ ὀφειλόμενον χρέος καὶ τὴν λατρείαν ἡμῶν ταύτην**, μὴ σταθμίσας τὴν ἀξίαν ἡμῶν, ἀλλὰ συγχωρήσας τὰ παραπτώματα ἡμῶν, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ ἐν τῇ ἐνότητι τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἶπεν Σοι,

Πάτερ παντοκράτορ, πᾶσα τιμὴ καὶ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν». Ὁμοίως δὲ καὶ ἡ Σκωτικὴ λειτουργία φυλάττει τὸν τοιοῦτον χαρακτῆρα τῆς θυσίας, δι' ὧν λέγει «Κύριε, Πάτερ οὐράνιε, κατὰ τὴν διάταξιν τοῦ ἀγαπητοῦ Υἱοῦ σου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡμεῖς οἱ ταπεινοὶ δοῦλοί Σου ἐπιτελοῦμεν καὶ ποιῶμεν ἐνταῦθα πρὸ τῆς θείας Σου μεγαλειότητος μετὰ τῶν ἁγίων τούτων δώρων Σου, **ἅτινα νῦν Σοὶ προσφέρουμεν**, τὴν ἀνάμνησιν, ἣν διέταξε νὰ ποιῶμεν ὁ Υἱός Σου, μεμνημένοι τῶν ἁγίων αὐτοῦ παθῶν, τοῦ πολυτιμίου θανάτου, τῆς κραταιᾶς αὐτοῦ ἀναστάσεως καὶ τῆς ἐνδόξου ἀναλήψεως».

Ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης ἢ ἐν τῇ Ἑγγλικῇ λειτουργίᾳ μνημονευομένη θυσία δὲν εἶνε θυσία τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ προσφορὰ ἐλεημοσυῶν, εὐχῶν, σωμάτων, ψυχῶν, ἄρτου καὶ οἴνου ἀπλοῦ, θυσία ἐνὶ λόγῳ αἰνέσεως καὶ εὐχαριστίας, ἣν προσφέρουσιν ἀναφερόμενοι εἰς τὴν ἀξιωμασίαν τοῦ σταυροῦ ἐν οἷς λέγουσι «χάρισαι ἡμῖν ὥστε διὰ τῆς ἀξιωμασίας καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ Σου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ διὰ τῆς εἰς τὸ αἷμα αὐτοῦ πίστεως ἡμεῖς τε καὶ πᾶσα ἡ Ἐκκλησία Σου νὰ λάβωμεν τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν καὶ πάντα τὰ ἄλλα τοῦ πάθους αὐτοῦ εὐεργετήματα». Τὸ δ' ἄξιον σημειώσεως εἶνε ἐνθεν μὲν ἡ ταυτότης τῆς λέξεως «**Θυσίας**» πρὸς τὴν «**λατρείαν**», ἢ ἐπὶ τοῦ Ρωμ. 12, 1 ἐρειδομένη καὶ ἐν ταῖς ἀρχαίαις λειτουργίαις καὶ δὴ καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐμφερομένη, ἐνθεν δὲ τὸ ὅτι ἡ θυσία τοῦ σώματος τῶν πιστῶν καλεῖται **ἁγία, λογικὴ, καὶ ζῶσα**, ἀφ' οὗ οἱ πιστοὶ ἔλαβον τὸν Χριστὸν ἐν ἑαυτοῖς καὶ ἠγιάσθησαν ἐν τῇ μυστικῇ μετ' αὐτοῦ ἐνώσει, ὅπερ ἐξαιρεῖ ὁ Londen⁹⁷. Ἡ καθόλου ὁμοίως ἐκδοχὴ

97. I, 416 ἐξ. Ὁ συγγραφεὺς οὗτος ὀρίζεται τὴν θυσίαν κατὰ τέσσαρας σημασίας. Θυσία κατ' αὐτὸν σημαίνει 1) τὸ καθιστάμενον ἅγιον διὰ τῆς εἰς Θεὸν προσφορᾶς αὐτοῦ, 2) ὑψίστην πράξιν συσσωματωμένης (corporate) τῆς

τῆς εὐχαριστίας ὡς οὐ μόνον θυσίας αἰνέσεως καὶ εὐχαριστίας, ἀλλὰ καὶ ἀναμνηστικῆς τελουμένης ἥτοι εἰς ἀνάμνησιν τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου, ἀναπαριστώσης ἀληθῶς τὴν μίαν θυσίαν τοῦ σταυροῦ, καὶ μετοχετευούσης τοῖς πιστοῖς τὰ ἀπ' αὐτοῦ ἀγαθά, εἰ καὶ μὴ καθορισθεῖσα αὐθεντικῶς, μαρτυρεῖται πολλαχῶς, ἀνάριθμοι δὲ θεολόγοι τῆς Ἀγγλίας ἐπένευσαν εἰς τὴν παράστασιν ταύτην τῆς λειτουργίας⁸⁸, τινὲς μάλιστα προχωρήσαντες μέχρι τῆς οἰκειώσεως τῆς Ὁρθοδόξου διδασκαλίας καὶ εἰπόντες· «ἡ εὐχαριστία εἶνε κυρίως θυσία ἢ προσφορά, ἐν ἣ ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος προσφέρονται κατὰ **κυρίαν** καὶ γραμματικὴν ἔννοιαν, καὶ ἐπομένως οἱ λειτουργοὶ αὐτῆς εἶνε κυρίως καὶ κατὰ γράμμα **ιερεῖς προσφέροντες**»· «τὸ μυστήριον τῆς εὐχαριστίας καθ' ὅσον εἶνε ἡ αὐτὴ θυσία τοῦ σταυροῦ . . . εἶνε προσέτι καὶ **ἰλαστικὸν** καὶ ἐπιτευκτικὸν θῦμα, δυνάμει τῆς καθιερώσεως, δι' ἧς **καθίσταται αὐ-**

Θεῶ λατρείας, 3) τὴν τελετουργικὴν προσφορὰν ἄρτου, οἴνου, καρπῶν καὶ τῶν τοιούτων, μεταλαμβανομένων εἶτα ὑπὸ τοῦ ἱερέως καὶ τῶν παρόντων, 4) τὴν τελετουργικὴν σφαγὴν καὶ προσφορὰν ζώντος θύματος συνόλου ἄνευ μεταλήψεως τῶν παρόντων, ὡς ἐν τῷ ὀλοκαυτώματι, καὶ 5) τὴν τελετουργικὴν σφαγὴν καὶ προσφορὰν ζώντος θύματος μετὰ μεταλήψεως. Ἐκ τῶν σημασιῶν δὲ τούτων μόνον τὰς τρεῖς πρώτας ἐκδέχεται ὡς δυναμένας νὰ ἰσχύωσιν ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ, ὑπὸ δὲ τὰς δύο τελευταίας ὑπάγει τὰς θυσίας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, καὶ κατ' ἐξοχὴν ὑπὸ τὴν τρίτην τὸν πασχάλιον ἀμνόν. Ἐλέγχει δὲ τοὺς Δυτικούς ὡς ἐν τῇ πράξει τείνοντας νὰ ἀποδεχθῶσι τὴν θυσίαν τῆς εὐχαριστίας ὡς θυσίαν ζώντος θύματος· παρὰ τὰ ἐν Τριδέντῳ περὶ ἀναμνηστικῆς θυσίας θεσπισθέντα, καὶ λοιπὸν ὡς ἐπανάληψιν τῆς θυσίας τοῦ Γολγοθᾶ (I, 388 ἐξ.). Περὶ δὲ τῶν Ὁρθοδόξων λειτουργιῶν, λέγει, ὅτι συνάδουσιν αὐταὶ παντάπασιν μετὰ τῆς Ἀγγλικῆς· πλὴν δὲ τοῦ «σιγησάτω πᾶσα σὰρξ . . . » τοῦ ἐν τῇ λειτουργίᾳ τοῦ Ἰακώβου φερομένου καὶ δὴ τῶν λέξεων «ἐρχεται σφαγιασθῆναι», πᾶς Ἀγγλος ἱερεὺς δύνηται ἐξ ἴσου νὰ μεταχειρισθῇ τὰς ἐννοίας καὶ φράσεις τῶν Ἀνατολικῶν λειτουργιῶν (I, 397 ἐξ.).

88. Ὅρα τὰς μαρτυρίας παρὰ Palmer Ἀρμονία τῆς ἀγγλικῆς καὶ Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας σελ. 152—172.

τὴ ἡ θυσία τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ»⁸⁹. Καίτοι δὲ αἱ μαρτυρίαι αὗται αἰ ὑπὸ τοῦ Πάλμερ συλλεγεῖσαι δὲν δύνανται ἀκριβῶς εἰπεῖν νὰ ὑποληφθῶσιν ὡς ἔκφρασις αὐθεντικῆ τῆς καθόλου Ἀγγλικανῆς πίστεως διὰ τὸ φύσει ἑτερογενὲς τῶν στοιχείων, ἐξ ὧν αὐτὴ ἀπετελέσθη, καὶ τὸν ἀνακόλουθον τῆς Ἀγγλικανῆς Ἐκκλησίας χαρακτῆρα, ἐν γένει ὅμως αἱ ἀνάριθμοι αὐτῶ ἀποφάνσεις ἱεραρχῶν καὶ συγγραφέων διαφόρων χρόνων καὶ τάσεων δεικνύουσιν ἱκανῶς ὅτι δὲν ἐξέλιπέ ποτε ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀγγλίας ἡ τῆς ἀναιμάκτου θυσίας ἔννοια. Πλείονα σημασίαν καὶ βαρύτητα ἐνέχει ἡ περὶ τῆς ἀναιμάκτου θυσίας γνώμη τῶν ἀρχιεπισκόπων τῆς Ἀγγλίας, ἀποφαινομένων ἐν τῇ τελευταίᾳ πρὸς τὸν πάπαν ἀπαντήσει· «Ἀνάμνησιν διηνεκῆ τοῦ τιμίου θανάτου τοῦ Χριστοῦ (ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Παράκλητος ἡμῶν πρὸς τὸν Πατέρα καὶ ἰλασμός περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν) ἐπιτελοῦμεν κατὰ τὴν ἐντολὴν Αὐτοῦ, ἄχρις οὔ ἔλθῃ, Ἐπειδὴ, **πρῶτον μὲν θυσίαν αἰνέσεως καὶ εὐχαριστίας προσφέρομεν· ἔπειτα δὲ τὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θυσίαν τῷ Πατρὶ προτίθεμεν καὶ παρουσιάζομεν, καὶ δι' αὐτῆς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ πάντα τὰ ἐκ τοῦ κυριακοῦ πάθους λοιπὰ εὐεργετήματα ὑπὲρ ἀπάσης τῆς καθόλου Ἐκκλησίας ἰκετεύομεν· ἐν τέλει δὲ τὴν θυσίαν ἡμῶν αὐτῶν τῷ τῶν ὅλων Κτίστη προσφέρομεν, ὃ δὴ καὶ ἐσημάναμεν ἥδη διὰ τῆς προσφορᾶς τῶν ἰδίων αὐτοῦ κτισμάτων.** Τὸ δὲ σύνολον τῆς πράξεως ταύτης, ἐν ἣ μετὰ τοῦ ἱερέως καὶ ὁ λαὸς ἐξ ἀνάγκης μετέχει κατὰ τὸ οἰκεῖον μέρος, θυσίαν εὐχαριστικὴν ὀνομάζομεν κατὰ συνήθειαν . . . ἐν γένει ὅμως φρονοῦμεν ὅτι **δεῖ ἀποφεύγειν μᾶλλον ἢ προάγειν ὀρισμοὺς περιέργους περὶ τοῦ τρόπου τῆς θυσίας καὶ περὶ τοῦ λόγου,**

89. παρὰ Palmer Ἀρμονία σελ. 163 καὶ 165.

καθ' ὃν συνέχονται ἢ τοῦ αἰωνίου ἱερέως **Θυσία** καὶ ἢ τῆς Ἐκκλησίας **Θυσία**, οἵτινες βεβαίως κατὰ τινὰ τρόπον **Θυσία** μία εἰσίν⁹¹».

Οὕτω πως πρέπει νὰ κριθῆ ἐν γένει καὶ τὸ συμπέρασμα τῶν ὑπερμάχων τῶν Ἀγγλικῶν χειροτονιῶν, ἀξιούντων ὅτι ἡ **Θυσία** ὡς ἀνάμνησις ἢ ἀναπαράστασις τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου περιλαμβάνεται ἐν τῇ «οἰκονομίᾳ τῶν μυστηρίων», ὡς ἄλλως δεικνύουσι καὶ οἱ τίτλοι «**ἱερεὺς**» καὶ «**ἀρχιερεὺς**». Ὅτι βεβαίως κατ' ἀρχὴν ἐν τῷ γενικωτάτῳ ὄρῳ **οἰκονομία τῶν μυστηρίων** δύναται νὰ περιληφθῆ ἡ **Θυσία** εἴτε κατ' Ὁρθόδοξους κυρίως ὡς **ἰλαστική**, εἴτε κατὰ τοὺς Ἀγγλους κυρίως ὡς **ἀναμνηστική**, τοῦτο καὶ οἰκοθεν ὃν φανερόν μαρτυρεῖ ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, ἥς τὸ χειροτονικὸν οὐδεμίαν, ὡς εἶπομεν, μνεῖαν ποιεῖται τῆς ἰλαστικῆς ταύτης **Θυσίας**, μνημονεῦον μόνον τὸν βαθμὸν, εἰς ὃν τις προχειρίζεται (ἢ τοῦ διακόνου λειτουργία, ὁ τοῦ πρεσβυτέρου βαθμὸς, ἢ ἀρχιερατικὴ ἀξία), καὶ ἐκ τῶν ἱερατικῶν καθηκόντων τὸ κήρυγμα τοῦ θείου λόγου, τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀνακαίνισιν, τὸ προσφέρειν **δῶρα καὶ Θυσίας πνευματικάς**, τὸ ἀναφέρειν τὸν ἀρχιερέα **Θυσίαν** καὶ προσφορὰν ὑπὲρ παντὸς τοῦ λαοῦ, καὶ τὸ κατὰ μίμησιν Χριστοῦ ποιμαίνειν τὸν λαόν. Ἄν ὅμως καὶ οἱ συντάκται τῶν Ἀγγλικῶν χειροτονικῶν τιθέμενοι τὴν ἱερατικὴν ἐξουσίαν ὡς «**οἰκονομίαν τῶν μυστηρίων**» ἐνόουν νὰ συμπεριλάβωσιν ὑπὸ τὸν γενικὸν τοῦτον ὄρον καὶ τὴν ἀναμνηστικὴν **Θυσίαν**, τὴν ἄλλως δυναμένην νὰ συμπεριληφθῆ, δὲν δυνάμεθα μετὰ θετικότητος νὰ εἴπωμεν. Ὅμοίως δὲ καὶ οἱ τίτλοι **ἱερεὺς** καὶ **ἀρχιερεὺς** δὲν συμβάλλονται πολὺ εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν Ἀγγλικῶν χειροτονιῶν συνηγορίαν. Τούναντίον μάλιστα

90. Ἀπάντησις εἰς τὰ ἀποστ. γράμματα Λέοντος τοῦ ΙΓ' σελ. 20 καὶ 22.

ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ ἐνιστάμενος, ὅτι οἱ Ἀγγλοι μεταφράζοντες πάντοτε σχεδὸν τὸ **πρεσβύτερος** διὰ τοῦ elder (ancien) καὶ τὸ **ἐπίσκοπος** διὰ τοῦ overseer (surintendant) δύνανται εὐκόλως νὰ δώσωσι λαβὴν κατὰ τῶν Ἀγγλικῶν χειροτονιῶν μᾶλλον ἢ ὑπὲρ αὐτῶν. Ἄλλ' ὡς παρατηρεῖ ὁ Friedrich, τὸ κύριον καὶ οὐσιῶδες ἐνταῦθα εἶνε οὐχὶ αἱ λέξεις τῶν τίτλων ἀλλὰ τί ἐννοεῖ τις χρώμενος αὐταῖς.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν διάκρισιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀγγλίας ἀπὸ τοῦ προτεσταντισμοῦ, ἦν προϋποτίθησι ἡ διατήρησις τοῦ ἱερατικοῦ χαρακτῆρος καὶ ἡ χειροτονία Λουθηρείων καὶ Καλβινικῶν ἱεροκλήρων, προσελθόντων εἰς τὴν Ἀγγλικὴν Ἐκκλησίαν, τὸ σημεῖον τοῦτο εἶνε τὸ δυσχερέστατον ἅμα καὶ ὀδυνηρότατον μέρος τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας. Ἐκπαλαὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀγγλίας ἐφάνη ἀποτελοῦσα μέρος τοῦ ὅλου προτεσταντικοῦ σώματος, οὐδαμῶς δὲ διακρινομένη ἀπὸ τῆς ἠπειρωτικῆς Μεταρρυθμίσεως· οὐ μόνον ἐν γένει προσωνυμεῖ ἔτι ἑαυτὴν **προτεσταντικὴν** ἢ **μετερρυθμισμένην**, ἀλλὰ καὶ πολυειδῶς ἄλλως δεικνύει τὴν μετὰ τοῦ προτεσταντισμοῦ συμφωνίαν, ἐπιτρέπουσα παντὶ Διαμαρτυρομένῳ χριστιανῷ νὰ κοινωνῆ ἐν Ἀγγλικῷ ναῷ, λαμβάνων, ὡς λέγουσι, **παθητικὴν** κοινωνίαν, οἶονεὶ ἐξ ἰδίου δικαιώματος. Ἐκ τοῦ προτεσταντικοῦ δὲ τούτου πνεύματος προῆλθεν ὁ ἐν Ἀγγλίᾳ μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμος τῶν κληρικῶν πάντων καὶ δὴ καὶ τῶν ἐπισκόπων, ὡσάκις θέλωσι. Καὶ ἠξίωσαν μὲν τινες τῶν Ἀγγλῶν θεολόγων ὅτι ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ γάμου εἰς τοὺς κληρικούς μετὰ τὴν χειροτονίαν εἶνε διάταξις τῶν συνόδων πειθαρχική, ὡς δὲ τοιαύτη δὲν κέκτηται ἀπόλυτον ἢ τὸ αὐτὸ καὶ οἱ δογματικοὶ κανόνες κῦρος· ἀλλ' ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ δευτέρου γάμου εἰς τὸν κληρὸν ἀντιβαίνει εἰς ρητὸν χωρίον τοῦ ἀποστόλου Παύλου, λέγοντος, «δεῖ τὸν ἐπίσκο-

πον **μῆς** γυναικὸς ἄνδρα εἶναι»⁹¹, ἔνθα τὸ **μῆς** γυναικὸς δὲν σημαίνει οὔτε τὴν ἐγκράτειαν οὔτε τὴν τῆς πορνείας ἀποφυγὴν, οὔτε τὴν ἀποχὴν τῆς ἐθιζομένης τότε πολυγαμίας, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ ἀπαγορεύεται ὁ δεύτερος γάμος ὡς ἠθικῶς ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν ἱερὰν τοῦ ποιμένος ἀποστολὴν. Καὶ καθ' ἑαυτὴν δὲ ἡ Ἀγγλικὴ Ἐκκλησία εἶνε παμποικιλὸν τι καὶ ψηφιδωτὸν χρῆμα, περιλαμβάνον πάσας τὰς δυνατὰς τῶν συμβόλων ἀποχρώσεις, οὔτινος ἢ ἐξερεύνησις ἐμποιεῖ κόρον καὶ ἀπογοήτευσιν. Ἐν αὐτῇ διακρίνονται, ὡς εἶπομεν, ἡ ἄνω ἢ ὑψηλὴ Ἐκκλησία, ἡ τοῦ Καλθινισμοῦ ἐχομένη κάτω ἢ χαμηλὴ Ἐκκλησία, καὶ αἱ πεφωτισμέναι Ἐκκλησίαι αἱ ἐκ τῆς μελέτης τῆς Γραφῆς προκύψασαι, αἱ λεγόμεναι Bright Kirchen, κοινονοῦσαι πᾶσαι μετ' ἀλλήλων. Ἀλλ' εἰ καὶ ὁ ἐξωτερικὸς δεσμός πρὸς τὸ σῶμα τοῦ προτεσταντισμοῦ διετηρήθη ἀνέκαθεν, ἐν τούτοις δὲν ἀπεσβέσθη ἐν τῇ Ἀγγλικῇ Ἐκκλησίᾳ οὔτε ἡ ἐσωτερικὴ εἰς τὰς ὑγιεῖς καὶ ὀρθοδόξους ἀρχὰς φορὰ, καὶ ἡ ἀπόκλισις ἀπὸ παντὸς ὅ,τι προτεσταντικόν, οὔτε τὸ συναίσθημα ὅτι διακρίνεται κατ' οὐσίαν τῆς ἠπειρωτικῆς Μεταρρυθμίσεως, χειροτονήσασα τοὺς ἐξ αὐτῆς προσελθόντας ἱεροκλήρυκας καὶ ἐκδεχομένη τὸν κληρὸν ὡς μὴ δυνάμενον νὰ ἀπεκδυθῇ τὸν ἱερατικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα· ἀνάριθμοι δὲ ἱεράρχαι ἠγωνίσθησαν, ὅπως ἀποκαθάρωσι τὴν Ἀγγλικὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τῶν μiasμάτων, ἅτινα κατέχρανεν αὐτήν, κατακλυσθεῖσαν ὑπὸ τῆς προτεσταντικῆς πλημμύρας. Τοιούτων φιλορθοδόξων τάσεων ἀπαύγασμα ἅμα καὶ παραστάτης εἶνε ἡ ἄνω Ἐκκλησία ἀποκρούουσα τὸ ὄνομα Διαμαρτυρομένη καὶ καλοῦσαν ἑαυτὴν Ἀγγλοκαθολικὴν, φρονοῦσα δὲ ὅτι τὰ 39 ἄρθρα δύνανται νὰ ἐρμηνευθῶσι κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαίας ἀδιαίρετου Ἐκκλησίας.

91. Α'. Τιμ. 3, 2. Τιτ. 1, 6.

Τί λοιπὸν τὸ γενικὸν πόρισμα ἐκ τῆς ἀνακρίσεως ταύτης τῆς ἀναιμάκτου θυσίας καὶ καθόλου ὡς πρὸς τὸ κύρος τῆς Ἀγγλικῆς ἱερωσύνης, δὲν εἶνε δύσκολον νὰ εἴπη τις. Ὡς πρὸς μὲν τὴν ἀναιμάκτον θυσίαν, καίτοι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀγγλίας ἀποκρούει ἐν τῷ Συμβολικῷ αὐτῆς κειμένῳ, τοῖς 39 ἄρθροις, τὴν ὑπὲρ ζώντων καὶ τεθνεώτων προσφορὰν τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου, καθ' ὅσον ὅμως καὶ πάλαι καὶ νῦν ἀποδέχεται **κατὰ τινα ἔννοιαν καὶ τρόπον** ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ θυσίαν, ἐπιφανεῖς δὲ αὐτῆς παραστάται προσήγγισαν ἥδη εἰς τὴν ὀρθόδοξον τῆς θυσίας ἔννοιαν, τὸ τῆς ἀναιμάκτου θυσίας δόγμα δὲν πρέπει νὰ ὑποτεθῇ ὡς impedimentum dirimens εἰς ἀποδοχὴν τῶν Ἀγγλικῶν χειροτονιῶν, ὑποκειμένου πάντοτε, ὡς εἶπομεν ἐν ἀρχῇ, λόγου περὶ προσελεύσεως εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν Ἀγγλῶν κληρικῶν. Ὡς πρὸς δὲ τὸ ὅλον ζήτημα ἐρρήθη καὶ πρότερον (σελ. 6) ὅτι τὸ περὶ τῆς Ἀγγλικῆς ἱερωσύνης θέμα δύναται νὰ ἐξετασθῇ δισσῶς, **κατ' ἀρχὴν** καὶ **ἐφ' ὅσον** προσέρχονται κληρικοὶ τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν ὡς τὴν μόνην ἀληθῆ Ἐκκλησίαν. Καὶ τὴν μὲν **κατ' ἀρχὴν** ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος ὡς προϋποτιθεῖσαν, ὅτι ἡ Ἀγγλικὴ Ἐκκλησία δυνατόν νὰ ἀποτελῇ μέρος ἰσόκυρον τῆς ἀληθοῦς Ἐκκλησίας, ὅτι δὲ ἡ ἀληθῆς Ἐκκλησία δὲν εἶνε μόνη ἡ Ἀνατολική, ἀπεκρούσαμεν ἐν τῷ προοιμίῳ, ἐφ' ὅσον ἡ προϋπόθεσις αὕτη προέρχεται ἐκ τῆς προτεσταντικῆς ἀρχῆς, ὅτι ἡ ἀληθῆς Ἐκκλησία ἀποτελεῖται ἐκ πασῶν τῶν ἐπὶ μέρους Ἐκκλησιῶν. Ἄλλος ὁ λόγος, ἐὰν ἡ Ἀγγλικὴ Ἐκκλησία φρονῇ, ὅτι εἶνε μέρος τῆς ἀληθοῦς Ἐκκλησίας, διότι ἔνθεν μὲν αἱ πλάναι, εἰς ἃς περιέπεσεν, εἶνε καὶ ἀκούσιοι καὶ δὲν αἴρουν τὴν σώζουσαν πίστιν καὶ τὸ τῆς ἐνώσεως δικαίωμα, ἔνθεν δὲ καὶ κυρίως διότι δὲν ἀνεθεματίσθη ἐπισήμως ὑπὸ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, καὶ ὡς τοιαύτη **ζητεῖ διαλλαγὴν** καὶ ἔνωσιν, ἐνδεχομένως μὲν διὰ τῆς ἀπο-

πτύσεως τῶν σὺν τῷ χρόνῳ εἰσχωμασασῶν πλανῶν, ἀναγκαίως δὲ διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἱερωσύνης αὐτῆς, διότι κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Μ. Βασιλείου παρατηρηθέντα, ἀποδεχθέντες κατ' ἀρχὴν αἰρετικῶν τινῶν τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα «οὐκέτι δυνάμεθα διακρίνειν (αὐτοὺς) ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας, οἷον κανόνα τινὰ τῆς πρὸς αὐτοὺς κοινωνίας ἐκθέμενοι διὰ τῆς τῶν ἐπισκόπων παραδοχῆς»⁹². Ἄλλ' ἢ βάσανος τῆς ἀξιώσεως ταύτης ἀναφερομένης εἰς τὸ ζήτημα τῆς προσελεύσεως τῆς καθόλου Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας, καὶ δὴ ἂν ἡ προσέλευσις αὕτη θὰ εἶνε ἐπιστροφὴ ἢ διαλλαγὴ, ἀπάγει ἀπὸ τοῦ προτεθειμένου ἡμῖν σκοποῦ, ὅστις εἶνε ἡ ἀνάκρισις τῆς ἱερωσύνης τῶν κληρικῶν τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὁποσδήποτε ἀποσχισθείσης ἀφ' ἡμῶν, ἐφ' ὅσον προσέρχονται εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν ὡς ἄτομα καὶ οὐδὲν πλέον. Καὶ κατὰ τὴν ἐποψὴν δὲ ταύτην οὐ μόνον ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία δὲν ἀπεφάνητο γνώμην τινὰ περὶ τῆς Ἀγγλικῆς χειροτονίας, ἀλλὰ καὶ οἱ θεολόγοι αὐτῆς, οἱ τε Ἕλληνες καὶ οἱ ἄλλοι, οὐδεμίαν, καθόσον ἡμῖν γνωστὸν καὶ προσιτόν, ἄχρι τοῦδε ἐξήνεγκον περὶ αὐτῆς γνώμην ἐπιστημονικῶς ἠτιολογημένην καὶ ἐκ θεολογικῆς ἐρεῦνης προῖοῦσαν.

Ὅτε οἱ παλαιοκαθολικοὶ Doellinger καὶ Reinkens τῷ 1874 ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Βόννης διετύπωσαν τὴν θέσιν, «παραδεχόμεθα ὅτι ἡ Ἀγγλικὴ Ἐκκλησία καὶ αἱ ἀπὸ ταύτης καταγόμεναι διετήρησαν τὴν ἐπισκοπικὴν διαδοχὴν», οἱ ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας παραστάντες οὐδεμίαν ἀπεφάνησαν γνώμην, εἰπόντες ὅτι τὸ ζήτημα οὐδαμῶς ἐξητάσθη οὔτε ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς οὔτε ὑπὸ τῆς Ρωσικῆς ἱεραρχίας, ὅτι δὲ θὰ χαρῶσιν, εἰ καὶ ἡ τῆς Ἀγγλίας ἐπισκοπικὴ διαδοχὴ

92. Ἐπιστ. Κανον, παρὰ Migne Τόμ. 32,671. Τοιαῦτα ἠξίωσεν ὁ Πάπμωρ ἐν τῇ ἀναφορᾷ αὐτοῦ εἰς τὴν Ρωσικὴν Σύνοδον.

γίνῃ ἀποδεκτὴ ὑπὸ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Περὶ δὲ τῶν ἐπιφανῶν Ρώσων θεολόγων Φιλάρετου καὶ Πλάτωνος τῶν Μόσχας ἐρρήθη ἐν τῇ αὐτῇ συνόδῳ, ὅτι ὁ μὲν Πλάτων ὑπελάμβανε τὴν ἀποστολικὴν διαδοχὴν τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας «ὡς μὴ ἀποδεδοειγμένην», ὁ δὲ Φιλάρετος δὲν εἶχε μελετήσει αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν τὸ ζήτημα, τὰς δὲ ἀμφιβολίας αὐτοῦ ὤφειλεν εἰς συγγράμματα τῶν ὑπεραλλεπίων. Ὁ τελευταῖος, λέγεται, ἀπεφάνητο καὶ ἴδιαν περὶ τούτου γνώμην, ἣν ἀγνοοῦμεν. Ἴδια δὲ ἐκ μὲν τῶν Ἑλλήνων ὁ Δαμαλάς ἀνευ ἐρεῦνης τινὸς ἀπεδέξατο κατ' ἀρχὴν τὴν ἀποστολικὴν διαδοχὴν τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας. Ἀνάγκη ὅμως, παρετήρησεν, ἡ Ἐκκλησία αὕτη ἐν γενικῇ συνόδῳ νὰ ἀναιρέσῃ τὸ 21 ἄρθρον αὐτῆς, κηρύττουσα τὴν Ἐκκλησίαν ἀλάνθαστον, διότι ἄλλως καταφέρει «αὐτὴ ἢ ἴδια θανάσιμον κατὰ τῆς γνησιότητος τῆς ἰδίας αὐτῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς κτύπημα»⁹³. Ὁμοίως δὲ ὁ Ἀμβράζης ἀναγνωρίζει ὡς ἐγκύρους τὰς χειροτονίας⁹⁴, εἰς ὃ κλίνει καὶ ὁ εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν προσελθὼν Γεττέ⁹⁵. Ἐκ δὲ τῶν Ρώσων ὁ μὲν Maltzew ὑπολαμβάνει τὴν ἱερωσύνην τῶν Ἀγγλῶν ὡς «τοιῦλάχιστον ἀμφίβολον»⁹⁶, ὁ δὲ Σοκολώφ ἐν τινι πραγματείᾳ ὡς ἐγκυρον, ἣν ἀναιρεῖ ὁ Rodestvenskii. Τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Σοκολώφ ἐσκιαγράφησεν ἐν τῇ «Ἐκκλησιᾷ. Ἀληθεία» τῷ 1900 ὁ «ὀρθόδοξος θεολόγος», αὐτὸς ὑπὲρ τοῦ ἰσοστασίου τῆς Ἀγγλικῆς ἱερωσύνης πρὸς τὴν Δυτικὴν κηρυσσόμενος. Τρεῖς δὲ τῶν θεολόγων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ὁ Δαμιλλάς, ὁ Βασιλειάδης καὶ ὁ ἐκ Μόσχας Stramuski ἐν κοινῷ ἐγγράφῳ ἀπε-

93. ἐνθ' ἀνωτέρω σελ. 67 ἐξῆς.

94. Περὶ ἐνώσεως τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου 90 ἐξ

95. ἐκθ. τῆς ὀρθοδ. διδασκαλίας 234.

96. Die sacramente CVIII.

φάνθησαν, ὅτι τὸ χειροτονικὸν τοῦ Ἐδουάρδου ἐπαρκεῖ εἰς κανονικὴν χειροτονίαν⁹⁷.

Τὸ καθ' ἡμᾶς ἡ μακρὰ αὕτη ἀνάκρισις, εἰς ἣν ὑπεβάλομεν τὴν Ἀγγλικὴν ἱερωσύνην, πείθει ἡμᾶς ὅτι, καθ' ὅσον ἡ ἄνω Ἐκκλησία ἀποδέχεται μὲν χάριν μεταδιδουμένην ἐν τῇ ἱερωσύνῃ, περὶ δὲ τῆς εὐχαριστίας δὲν φρονεῖ τὴν Καλδινικὴν διδασκαλίαν, οὐδαμῶς δὲ ἄλλως σκοπεῖ νὰ παραβλάψῃ τὸν ἱερατικὸν χαρακτῆρα, ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου αἰ δογματικαὶ δυσχερεῖαι τῆς Ἀγγλικῆς χειροτονίας, ἐν πραότητι καὶ χριστιανικῇ ἀγάπῃ μελετώμεναι, εἶνε δυνατόν νὰ τύχωσιν εὐμενεστέρας κρίσεως ἢ ὡς ἔτυχον παρὰ τῷ τανῦν πάπα καὶ τοῖς παλαιοκαθολικοῖς τῆς Ὀλλανδίας. Ἀλλὰ τὰς τοιαύτας δυσχερεῖας θὰ ἄρῃ ἀποτελεσματικῶς, καὶ πᾶσαν παρ' Ὀρθοδόξοις ἀμφιβολίαν θὰ διασκεδάσῃ αὐτὴ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀγγλίας, ἐν γένει μὲν ὑποτιθεμένη ἐν γενικῇ τῶν ἱεραρχῶν συνόδῳ⁹⁸ ὡς βᾶσιν καὶ ἀνέλεγκτον ἀρχὴν τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, καὶ διὰ τῆς τοιαύτης ἀρχῆς τὰ 39 ἄρθρα περιάγουσα εἰς ψηφίσματα τοπικῆς συνόδου ἰσχύοντα μόνον quatenus συμφωνοῦσι πρὸς τὴν ἀρχαίαν διδασκαλίαν, ὅπερ ἐφρόνησε καὶ ὁ Δαμαλᾶς⁹⁹. Ἰδίᾳ δὲ τοῦ τῆς ἱερωσύνης ζητήματος θὰ εὐκολύνῃ τὴν λύσιν, ἡ ἄνω Ἐκκλησία, ὀριζομένη ἣν πρεσβεύει πίστιν σαφῶς καὶ αὐθεντικῶς, καὶ δὴ τὴν περὶ τῶν δογμάτων διδασκαλίαν αὐτῆς, τῶν συνδεομένων πρὸς τὴν ἱερωσύνην καὶ ἐμφαινόντων τὸν θεοσύστατον χαρακτῆρα καὶ τὴν διαφέρουσαν αὐτῆς δύναμιν ἦτοι·

1) **περὶ τῶν μυστηρίων**, ἃν ἀποδέχεται **ἑπτὰ** τὰ μυστήρια.

97. Lée the validity of holy orders 522.

98. Τοιαῦται σύνοδοι δὲν εἶνε οὔτε ἀδύνατοι, οὔτε ἀσυνήθεις ἐν Ἀγγλίᾳ.

99. ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 67 ἐξ.

2) **περὶ ἐξομολογήσεως**, ἃν ὑπολαμβάνῃ αὐτὴν ἀναγκαίαν πρὸς ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν συνθήκην, καὶ τὸν ἱερέα ἀφιέντα τὰς ἁμαρτίας ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τῇ ὑπὸ τοῦ Κυρίου **αὐτῷ** χορηγηθείσῃ.

3) **περὶ εὐχαριστίας**, πῶς ἀποδέχεται τὴν πραγματικὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου, καὶ τίς ὁ χαρακτῆρ τῆς ἀναιμάκτου θυσίας.

4) **περὶ οἰκουμενικῶν συνόδων**, ἃν ἀποδέχεται αὐτὰς ὡς ὄργανα τῆς ἀληθοῦς Ἐκκλησίας ἀνεπισφαλῆ, ὧν αἱ ἀποφάσεις δεσμεύουσιν eo ipso πᾶσαν ἐπὶ μέρος Ἐκκλησίαν καὶ πάντα ἀληθῆ πιστόν.

Τὰ δόγματα ταῦτα ὀρθῶς καθοριζομένη, καὶ δι' αὐθεντικῆς συνόδου θεσπίζουσα ὅ,τι ἄλλως διδάσκει ὀρθοδόξως ἡ ἄνω Ἐκκλησία, ἅμα μὲν αἶρει πᾶσαν εἰς ἀποδοχὴν τῶν Ἀγγλικῶν χειροτονιῶν ἀμφιβολίαν, ἅμα δὲ συγκαταβάλλεται τὴν ἀδαμαντίνην κρηπίδα εἰς τὴν προσέγγισιν καὶ τὴν ἀληθῆ ἔνωσιν μετὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἔργον θεάρεστον καὶ ἐκ πάσης ἐπόψεως ὠφέλιμον, περὶ οὗ ὀλίγαι λέξεις ἐνταῦθα δὲν εἶνε περιτταί.

Ἐρρήθη πολλάκις ὅτι ἡ παροῦσα ἐποχὴ εἶνε ἥκιστα εὐμενῆς πρὸς ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν, ὁ δὲ μόνος δυνατός τρόπος τῆς ἐκκλησιαστικῆς προσεγγίσεως σήμερον εἶνε ἡ ἐκδόχη τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας ὡς τινος ἰδεώδους, εἰς ὃ τείνουσιν αἱ κατὰ τόπους Ἐκκλησῖαι, ὧν οὐδεμία μὲν ἔχει τὸ πλήρωμα τῆς ἀληθείας, πᾶσαι δὲ αὐτὴν μεμιγμένην κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον μετὰ τοῦ ψεύδους. Οὕτω δὲ αἱ ἐπὶ μέρος Ἐκκλησῖαι, κλάσματα μόνον τῆς ἀληθοῦς Ἐκκλησίας οὔσαι, δύνανται εὐχερῶς νὰ συναντηθῶσιν ἐπὶ ἐδάφους, ἐν ᾧ ἰσχύει οὐχὶ ἡ ταυτότης τῶν δογμάτων, ἀλλὰ μᾶλλον ἡ ἀγάπη, ἧς τὸ ζωοποιὸν πνεῦμα ἀντὶ διαφωνιῶν καὶ ἀντιτυπουμένων γνωμῶν ἀνευρίσκει τὴν ἐν τοῖς διαφόροις συμβόλοις λανθάνουσαν ἁρμονίαν. Ἀμφότεραι αἱ ἀξιώσεις αὗται εἶνε ἡμαρτημέ-

ναι. Ἡ μὲν τοιαύτη ἔνωσις, ὅσῳ καὶ ἂν φαίνεται δελεαστικὴ καὶ πρακτικὴ, ἀνατρέπει ἄρδην σύνολον τὸ οἰκοδόμημα τοῦ Χριστιανισμοῦ, αἶρουσα τὸν ὑπερφυᾶ αὐτοῦ χαρακτῆρα, ἀποφαίνουσα δὲ τὴν χριστιανικὴν Ἀποκάλυψιν κενὴν βεβαίου καὶ ἀλαθίτου περιεχομένου, ὡς βλέπομεν παρὰ τοῖς Διαμαρτυρομένοις, θρησκευτικὴ δὲ ἀδιαφορία καὶ ἀθεΐα θὰ εἶνε τὸ φυσικὸν αὐτῆς κατάντημα. Ἡ ἐξωτερικὴ ἔνωσις ἔχει σημασίαν οὐχὶ καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ κυρίως ὡς προπαρασκευὴ εἰς τὴν δογματικὴν ἔνωσιν. Μόνη δὲ ἢ κατ' ἀρχὴν ἀποδοχὴ τῆς ἀρχαίας ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας ὡς πληρώματος τῆς ἀληθείας καὶ τῶν θείων χαρισμάτων, ἢν συνεχίζουσα ἢ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἐκπροσωπεῖ τὸ τῆς ἀληθοῦς καὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας ἰδεῶδες, αἶρει βαθμυδὸν τὰ μεσότοιχα τοῦ φραγμοῦ τὰ ὑπὸ τῶν διαφόρων ὁμολογιῶν παρεμβαλλόμενα, προεξομαλίζουσα τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν πραγματικὴν ἔνωσιν.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν τάσιν τοῦ αἰῶνος, ἀληθὲς βεβαίως εἶνε ὅτι οὗτος, ἀδιάφορος περὶ τὰ θρησκευτικὰ ὦν καὶ ἐξ ἄλλων ἔτι λόγων, εἶνε ἥκιστα εὐμενὴς πρὸς τὴν ἀληθῆ ἔνωσιν. Πλὴν τῶν δογματικῶν διαφορῶν, αἵτινες καθ' ἑαυτὰς ἥκιστα ἀποτελοῦσιν ἐμπόδια ἀνυπέρβλητα πρὸς τὴν ἔνωσιν, οὐ μόνον ἢ τὰ πάντα διευθύνουσα πολιτικὴ ἀποφράττει τὴν πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν εἰρήνην ὁδόν, ἀλλὰ τὸ μὲν ἢ θρησκευτικὴ ἀδιαφορία καὶ ἢ λυμαινόμενα τὰ πλήθη δεισιδαιμονία, τὸ δὲ ἢ ἀπιστία καὶ ἢ ἀποστροφὴ πρὸς πᾶσαν θετικὴν θρησκείαν καὶ δὴ καὶ τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν, νέους ἀνεγείρουσι φραγμοὺς πρὸς τὴν ποθητὴν σύμπνοιαν καὶ τὴν τῶν Ἐκκλησιῶν ὁμοφροσύνην. Ἀλλ' ὅσῳδῆποτε δυσχερὲς καὶ ἀκατόρθωτον καὶ ἂν φαίνεται ἐντεῦθεν τὸ τῆς ἐνώσεως ἔργον, καθῆκον τῶν δυναμένων εἶνε νὰ μὴ ἀπορραθυμῶσι προβαλλόμενοι τὰς τῆς ἐνώσεως δυσχερείας, ἀλλὰ νὰ ἐργάζωνται τὸ καθ' ἑαυτοὺς, ὅπως προεξομαλισθῆ ἢ ὁδὸς τῆς συναδελφώσεως καὶ εἰρήνης

τῶν Ἐκκλησιῶν, αἵτινες ὀφείλουσι νὰ ἀποτελῶσιν ἠνωμένοι τὸ μυστικὸν σῶμα τὸ ἔχον κεφαλὴν τὸν Χριστόν. Ἰδίᾳ δὲ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν μέλημα οὐχὶ τὸ ἐλάχιστον ἀνάγκη νὰ ἦ οὐ μόνον τὸ εὐχεσθαι ὑπὲρ τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως, ἀλλὰ καὶ τὸ προεξάρχειν ἐν τῷ τῆς ἐνώσεως ἀγῶνι· ἐργάζεται δὲ τις τὸν τοιοῦτον ἀγῶνα οὐ μόνον θετικῶς τὴν ἐξωτερικὴν ἐπικοινωνίαν τῶν Ἐκκλησιῶν προβιβάζων καὶ τὸν ὑπὲρ ἐνώσεως ζῆλον ἀναζωπυρῶν, ἀλλὰ καὶ συντασσόμενος καὶ ἀναμορφούμενος θρησκευτικῶς, καὶ παρασκευάζων τὰ πράγματα ἄνευ βίας· διοικητικὴ συγκέντρωσις, προσοχὴ περὶ τὴν συγκρότησιν τοῦ κλήρου, καὶ δι' αὐτοῦ ἀναθέρμανσις τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος καὶ ἀναζωογόνησις τῆς πρὸς τὰ θεῖα εὐλαβείας, ἢν οἱ πολλοὶ ἀσκοῦσι τυπικῶς καὶ καθ' ἕξιν ὡς «**πάτριον παραδοχὴν**», ἐνδείκνυνται ὡς ἀναγκαῖαι παρασκευαὶ τοῦ ἡμετέρου οἴκου εἰς ὑποδοχὴν προσηλύτων. Τῶν δὲ ἡμετέρων θεολόγων ἰδίᾳ σύνθημα καθ' ἡμᾶς σήμερον πρέπει νὰ ἦ ἐν γένει μὲν ἢ ἀνάδειξις τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας εἰς νέαν φωτοδόλον ἐστίαν τῆς ἐπιστημονικῆς Ὀρθοδοξίας, ἰδίᾳ δὲ ἐν ταῖς πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους σχέσεσιν ὄχι ἢ πολεμικὴ, ἀλλ' ἢ εἰρηνικὴ, ὄχι ὁ ἄγριος ἔλεγχος καὶ ἢ ἀδυσώπητος τῶν ἀντιφρονούντων ἀνασκευή, ἀλλ' ἢ ἐν πνεύματι πραότητος καὶ ἀγάπης ἐνδελεχῆς σπουδὴ τῶν ἑτεροδοξιῶν καὶ ἢ ἐν ἀγίῳ ζήλω καὶ ἰσχυραῖς ἀποδείξεσι κατάδειξις τῆς πλάνης κατὰ τὰς ὑποδείξεις τοῦ Σωτῆρος καὶ τὴν ἀποστολὴν τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Σωτὴρ ἡμῶν νύχето πρὸς τὸν Πατέρα, ἵνα πάντες οἱ εἰς αὐτὸν πιστεύοντες ἐν ᾧσι, καθῆκον δὲ καὶ ἀποστολὴ τῶν φρονούντων ὅτι ἀποτελοῦσι τὴν ἀληθῆ Ἐκκλησίαν εἶνε, ὅπως ἐργάζωνται πρὸς σωτηρίαν τῶν ἀποπλανηθέντων, καὶ μετάδοσιν αὐτοῖς τῆς ἀληθοῦς παρακαταθήκης τῆς πίστεως· εὐχόμενοι δὲ οἱ Ὀρθόδοξοι ἐν Ἐκκλησίαις ὑπὲρ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν πλανηθέντων καὶ τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως ἀνάγκη πᾶσα

νὰ ἐκδηλώμεν καὶ ἔργῳ τὴν τοιαύτην ἡμῶν ἐν εὐχαῖς διαθέ-
σιν, ἐργαζόμενοι κατὰ δύναμιν ὑπὲρ τῆς τῶν Ἐκκλησιῶν κα-
ταλλαγῆς. Ὅσῳ δὲ καὶ ἂν φαίνονται δυσυπέροβλητα τὰ ἐπι-
προσθοῦντα ἐμπόδια, ἢ φωνὴ τῶν ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως ἐνθου-
σιῶντων θεολόγων θὰ χρησιμεύῃ ὡς διηνεκῆς διαμαρτύρησις
κατὰ τῶν οἰωνδήποτε πολεμίων τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνώσεως,
ἐμφαίνουσα ὅτι οὐδέποτε ἐσβέσθη τελείως ὁ πόθος πρὸς ἀμοι-
βαίαν συνεννόησιν καὶ τὴν διὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς συμπνοίας
καταπολέμησιν τοῦ φοβεροῦ τῆς Ἐκκλησίας ἐχθροῦ, τῆς θρη-
σκευτικῆς ἀδιαφορίας καὶ ἀπιστίας. Γνώμην περὶ τῆς Ἐκ-
κλησίας καὶ θεολογίας ἡμῶν δυσμενεστάτην ἀποφαίνονται
καθ' ἐκάστην τῶν ἀλλογενῶν θεολόγων οἱ κράτιστοι. Ἐν τῇ
Ἑλληνικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀξιοῦσιν, ἢ μὲν πίστις εἶνε τήρησις τὸ
πολὺ τῶν πατροπαραδότων τύπων, ἐν οἷς ἀποξηρανθὲν ἐναρ-
κώθη τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ, «ἢ θεολογία τελεμάτωσις
τῶν ιδεῶν, στέρησις πάσης ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος καὶ τῆς
ἐρεύνης, ἄνευ ζωντῆς καὶ πολυμεροῦς παρατηρήσεως τῶν
βαθέων λόγων τῆς πίστεως»¹⁰⁰, αὐτὴ δὲ ἡ Ἐκκλησία, συναι-
σθανομένη τὴν ἰδίαν ἀδυναμίαν, οὐδένα μὲν προτίθεται νὰ
ποιήσῃ προσήλυτον, ἀντὶ δὲ μερίμνης ὑπὲρ τῆς ἐπιστροφῆς
τῶν πεπλανημένων περιορίζεται νὰ μέμνηται τοὺς ἐτέρως
περὶ πίστεως φρονοῦντας ὡς κακοδόξους. Ἐὰν ἀλήθειά τις
ἐνυπάρχη ἐν ταῖς κατηγορίαις ταύταις, ἔργον ἀναντιρρήτως
τῶν ἡμετέρων θεολόγων εἶνε, ὅπως ἀποτρίψωσι ἔργῳ τὸν
καθ' ἡμῶν μῶμον, μοχθοῦντες ὑπὲρ τῆς ἐμψυχώσεως τοῦ θρη-
σκευτικοῦ συναισθήματος, ὑπὲρ τῆς πνευματικῆς ἀνακαινί-
σεως, ὑπὲρ τῆς ζωογονήσεως τῆς θεολογικῆς ἐρεύνης, ὑπὲρ
τῆς ἐπιστροφῆς τῶν πεπλανημένων καὶ τῶν περὶ τὴν πίστιν
νοσοῦντων. Ἐὰν δὲ ὑπάρχη Ἐκκλησία, ἥτις δύναται ἴσως νὰ

100, Marheinecke παρὰ Scheele Symbolik I, 190.

προσεγγίση πρὸς τὴν Ἀνατολικήν, καὶ ἐνουμένη νὰ περιάψῃ
ἡμῖν ἠθικὴν δύναμιν καὶ ἀκμίν, αὕτη, ἐπ' ἐμοὶ δικαστῇ, οὐ-
δεμία ἄλλη δύναται νὰ εἶνε ἢ ἡ ἄνω τῆς Ἀγγλίας Ἐκκλησία,
οἱ δὲ λόγοι προφανεῖς.

Ἡ μὲν Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία, εἰ καὶ ἐκ δογματικῆς ἐπό-
ψεως ἀφίσταται τῆς Ἀνατολικῆς ὀλιγώτερον τῶν προτεσταν-
τικῶν, τὴν ὑπερτάτην τῆς Ἐκκλησίας ἀρχὴν ἐν τῷ Πάπᾳ ἐμ-
βλέπουσα καὶ τὸ ἀναμάρτητον αὐτοῦ ἐσχάτως νομοθετήσασα,
ἠγειρε σινικὸν τεῖχος πρὸς πᾶσαν ἐν πνεύματι ἀγάπης προ-
σέγγισιν τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐτέρωθεν οἱ Διαμαρτυρόμενοι καί-
περ ἐνθουσιῶντες ὑπὲρ τοῦ εὐαγγελικοῦ πνεύματος, ἠθικῶς
δὲ καὶ κατὰ πάντα λόγον προτιμότεροι τῶν παπικῶν, οὐδὲν
ἤττον πᾶσαν ἐκκλησιαστικὴν αὐθεντίαν ἀποταξάμενοι, ἐν ἀχα-
λίνῳ δὲ θρησκευτικῇ ἐλευθερίᾳ ἐθισθέντες καὶ οὐδένα ἔχον-
τες συνεκτικὸν δεσμόν, ἀπίθανον παντάπασι εἶνε, ὅτι θὰ ὑπο-
κύψωσι ποτε ὑπὸ τὸν σωτήριον χαλινὸν τῆς παραδόσεως καὶ
τοῦ κύρους τῆς ἱεραρχίας. Οἱ δὲ ἐκ τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας
προελθόντες παλαιοκαθολικοί, ὑπελήφθησαν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς
δικαίως ὡς φερόμενοι πλησιίστιοι πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκ-
κλησίαν, τὴν ὁμοίως ἀποκηρύξασαν τὴν παπικὴν ἀπολυταρ-
χίαν. Ὑποθέντες τῷ ὄντι ὡς βᾶσιν τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρ-
χαίας Ἐκκλησίας, ὡς αὕτη μαρτυρεῖται ὑπὸ τῆς Γραφῆς καὶ
τῆς παραδόσεως, τῆς ἐν ταῖς οἰκουμενικαῖς συνόδοις καὶ τῇ
ὁμοφώνῳ γνώμῃ τῶν πατέρων ἐκφαινομένης, καὶ κατὰ τὴν
βᾶσιν ταύτην ἀπορρίψαντες ἐκ τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως καὶ
τῶν Κατηχήσεων τὸ Filioque, τὰ ὑπέροκτα ἔργα, τὸ καθαρ-
τήριο, τὰς παπικὰς ἀφέσεις, κηρύξαντες δ' ἐλευθέραν τὴν
Ἐκκλησίαν νὰ ἔχη κατὰ τόπους ἰδίαν γλῶσσαν λατρείας, νὰ
μεταχειρίζηται ἐνζυμον ἢ μὴ ἄρτον, τὸ ράντισμα ἢ τὴν κα-
τάδυσιν, τὴν κοινωνίαν ὑπὸ ἐν ἢ δύο εἶδη κτλ. ἐνεδεικνυντο
ὡς θᾶττον ἢ βραδύτερον μέλλοντες νὰ συναντηθῶσιν ἐν τῷ

πεδίῳ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Πλὴν ἡ θεμελιώδης βᾶσις τοῦ παλαιοκαθολικοῦ κινήματος. ἡ καὶ ἐν τῇ εἰς τὸν πάπαν ἀπαντήσῃ τοῦ πατριάρχου Ἀνθίμου τοῦ Ζ' ἀναγνωρισθεῖσα, παρέχεται μὲν ἀρνητικῶς τὰ μέσα τῆς ἐπιθέσεως κατὰ πολλῶν καινοτομιῶν, θετικῶς ὅμως ὡς ἐκ τῆς ἀοριστίας αὐτῆς οὐδαμῶς δύναται νὰ χρησιμεύσῃ καθ' ἑαυτὴν ὡς βᾶσις, ἐφ' ἧς θ' ἀνοικοδομηθῇ ὀρθόδοξος χριστιανικὴ κοινότης. Καὶ οἱ Διαμαρτυρόμενοι Κρούσιος καὶ Ἀνδρέας Ἰακώβου γράφοντες τῷ πατριάρχῃ Ἱερεμῖα καὶ τὴν ἔνωσιν ποθοῦντες ὁμολογοῦσι κατὰ τὴν ἀρχὴν ταύτην ὅτι ἀποδέχονται τὰ δόγματα, ὡς διεκπερῦχθησαν ὑπὸ τῶν ἐπτὰ οἰκουμενικῶν συνόδων. Ἀλλ' ἡ δογματικὴ διδασκαλία καὶ τούτων καὶ πάντων τῶν ἐκτὸς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τὴν ἀρχὴν ταύτην ἐπικαλεσθέντων μὴ πορισθεῖσα διὰ τῆς κανονικῆς τῆς αὐθεντίας ὁδοῦ διίσταται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον διδασκαλίαν. Τί ἀνίκη ἢ μὴ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν ὀκτὼ πρώτων αἰώνων, πειρῶνται οἱ παλαιοκαθολικοὶ νὰ ἀνεύρωσι δι' ιστορικῆς ἐρεῦνης. Ἀλλ' ἐξ ιστορικῆς ἐρεῦνης δὲν δύνανται νὰ προέλθωσι πάντα τὰ διδάγματα τῆς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας καὶ δὴ οὕτως, ὥστε **ὁμοφῶνως** νὰ ἀναγνωρίζωνται καὶ νὰ πιστεύωνται ὑπὸ πάντων. Γραφῆ δὲ καὶ παράδοσις ἐρευνῶνται καὶ ἐρμηνεύονται ἀσφαλῶς **διὰ τινος κύρους**. ὅπου δὲ τοῦτο ἐλλεῖπει, ἡ ιστορικὴ ἔρευνα ἀνοίγουσα τὴν ὁδὸν εἰς θεολογικὰς μελέτας καὶ ποικίλας θεολογικὰς διευθύνσεις καὶ ἀποχρώσεις, ἀναλόγους πρὸς τὰς προσωπικὰς ἐκάστου τάσεις καὶ προϋποθέσεις, προάγει μὲν ἴσως τὴν θεολογικὴν ἐπιστήμην, οὐδαμῶς ὅμως πορίζει τροφὴν θρησκευτικὴν τοῖς πιστοῖς τοῖς ἀποδεχομένοις τὴν ἱεραρχίαν ὡς θεῖον θεσμὸν καὶ φορέα τῆς ἀναμαρτησίας, ἕομένοις δὲ διδασκαλίας σταθερᾶς ὑπὸ ἀνωτέρου ἢ κατ' ἀνθρώπον κύρους ἠγγυημένης. Ὅτι δ' ἐντεῦθεν αἱ παλαιοκαθολικαὶ κοινότητες, μὴ δυνάμεναι νὰ κα-

ταβάλωσι τὰ θεμέλια μονίμου ἐκκλησιαστικοῦ ὀργανισμοῦ, θὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν, ἢ μᾶλλον θὰ παρασυρθῶσιν ὑπὸ τοῦ προτεσταντικοῦ ρεύματος, φαίνεται ἡμῖν ἀνεπίδεκτον συζητήσεως. Ἡ μόνη σωτήριος ἄγκυρα τοῦ παλαιοκαθολικισμοῦ εἶνε ἡ μετὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἔνωσις. Καὶ δυνατὸν μὲν, ἂν ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἐμερίμνα ἐγκαίρως ἅμα τῇ πρώτῃ ἐμφανίσῃ τοῦ παλαιοκαθολικοῦ κινήματος, οἱ παλαιοκαθολικοὶ νὰ ἦσαν ἤδη Ὁρθόδοξοι, ὡς ἐφρόνησαν καὶ οἱ σύγχρονοι¹⁰¹. Τανῦν ὅμως ἀποφαίνουσι τὴν ἔνωσιν ἀδύνατον οὐχὶ τόσον αἱ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἢ τῆς εὐχαριστίας θεολογικαὶ γνῶμαι, ὅσον αἱ περὶ Ἐκκλησίας θεωρίαι, ἃς ἐμόρφωσαν οἱ παλαιοκαθολικοὶ καὶ ἄλλως, καὶ ὅπως διασώσωσι τὴν αὐτοτελῆ αὐτῶν καὶ ἰσόκυρον μερίδα ἐν τῇ ἀληθεῖ Ἐκκλησίᾳ. Ἐὰν οὐδεμία ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν ἐπὶ μέρος Ἐκκλησιῶν εἶνε ἡ ἀληθὴς Ἐκκλησία, ἀλλ' αὕτη εἶνε ἀόρατος ἐντὸς τῶν διαφόρων ἐπὶ μέρος τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως Ἐκκλησιῶν εὐρισκομένη, εἰς τὴν ἀόρατον δὲ ταύτην Ἐκκλησίαν δύναται τις νὰ ἀνήκῃ, χωρὶς νὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν ὀρατὴν¹⁰², ὡς διδάσκει σήμερον ὁ παλαιοκαθολικισμὸς, εἶνε προφανὲς ὅτι οἱ παλαιοκαθολικοὶ ἀπορρίπτουσιν οὕτω πᾶσαν εἰς ἔνωσιν μετὰ τῆς ἀληθοῦς Ἐκκλησίας ἀπόπειραν, ἥτις τῇ ἀληθείᾳ εἶνε ὅλως περιττή, ἀφ' οὗ κατὰ τὸν ὀρισμὸν τοῦτον τῆς Ἐκκλησίας, ὑπερπηδῶντες οἱ παλαιοκαθολικοὶ τὸ ἀπὸ τοῦ σχίσματος μέχρι τοῦ 1870 χάσμα ἀποτελοῦσι καὶ οὗτοι εἰς ἴψο μέρος τῆς ἀληθοῦς Ἐκκλησίας. Τὸ ἔργον λοιπὸν τῆς ποθουμένης μετὰ τῶν παλαιοκαθολικῶν ἐνώσεως προσκόπτει ἤδη εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς Ἐκκλησίας, ἧς ἀποτελοῦντες ἴψο jure μέρος οἱ παλαιοκαθολικοὶ, καλοῦσι τὴν Ἀνατολικὴν

101. Ὁρα Λιβζδξ ἐν «Κλειοῖ» ἀρ. 640 ἔτ. 1873.

102. Kathech. Fr. 162—7.

Ἐκκλησίαν, ὅπως ἐνουμένη μετ' αὐτῶν ἐπὶ τῆ βάσει τῆς διδασκαλίας τῆς ἀρχαίας ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας ἀποτελέσῃ τὴν ἀπὸ τοῦ σχίσματος διεσπασμένην ἀληθῆ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν. Πρὶν δὲ πεισθῶσιν οὗτοι, ὧν τὴν εἰλικρίνειαν καὶ εὐσυνειδησίαν οὐδαμῶς ἀρνούμεθα, ὅτι ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία συνεχίζουσα μόνῃ τὴν ἀρχαίαν ἀδιαιρέτον Ἐκκλησίαν διασώζει μὲν ἀλώβητον τὴν παρακαταθήκην τῆς πίστεως, πᾶν δέ, ὅ,τι μετὰ τὸ σχίσμα διδάσκει, εἶνε κατ' οὐσίαν τὸ αὐτὸ καὶ ἡ διδασκαλία τῆς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας, ἢ τῶν παλαιοκαθολικῶν βαθμιαία εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν προσέγγις **πρέπει νὰ ὑποτεθῇ σταματήσασα**, ὁ δὲ δίκαιος ἄλλως ἀγῶν αὐτῶν θὰ ἀποπλανηθῇ ἀπὸ τῆς τῶν Ἐκκλησιῶν ἐνώσεως, τοῦ ἀληθοῦς τέρατος, εἰς ὃ ἀνέβλεψαν ἀπ' ἀρχῆς οἱ κατὰ τοῦ ἀλαθῆτος τοῦ πάπα ἀντεπελθόντες σοφοὶ τῆς Δύσεως θεολόγοι.

Ἡ δὲ Ἐκκλησία τῆς Ἀγγλίας, μέσῃν μεταξὺ τοῦ παπισμοῦ καὶ προτεσταντισμοῦ ἐπέχουσα θέσιν, ἐνδείκνυται ἐν τῷ παρόντι πολλαχῶς ὡς ἡ μόνῃ δυναμένη νὰ προσεγγίσῃ εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. «Νομίζω, εἶπεν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σύρου Λυκοῦργος, ὅτι τὸ εὐκταϊότατον εἰς πάντα τῆς ἀληθοῦς ἀγάπης ἐμφορούμενον χριστιανὸν κατόρθωμα τοῦτο (ἡ ἐνωσις) δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ πρὸ παντὸς ἄλλου μεταξὺ τῶν περὶ οὗ ὁ λόγος δύο Ἐκκλησιῶν τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Ἀγγλίας¹⁰³». Ἄριστος τούτου οἰωνὸς εἶνε πρῶτιστα ὅτι αἱ Ἐκκλησίαι αὗται παρὰ τὴν δογματικὴν ἀντίθεσιν, οὐ μόνον οὐδαμῶς ἀντιπαθοῦσιν, ἀλλὰ μᾶλλον θερμῶς πρὸς ἀλλήλους συναισθάνονται συμπάθειαν, ἀνομολογοῦσαι τὴν ἀνάγκην τῆς ἐνώσεως. Καὶ δὲν ἐλλείπουσι μὲν παρ' ἡμῖν οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ φύσει καὶ ἔξει μισόκαλοι, οἵτινες τὴν περὶ

τὰ τοιαῦτα ἄγνοιαν τῶν πολλῶν ἐκμεταλλευόμενοι ἢ καὶ πλανώμενοι δηλητηριάζουσι τὸ καλὸν καὶ θεάρεστον ἔργον τῆς τῶν Ἐκκλησιῶν προσεγγίσεως, μὴ δυνάμενοι νὰ χωρίσωσι τὰ πράγματα, αἰεποτε δ' ἐμβλέποντες δολίους σκοποὺς ἐν πάσῃ τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας πρὸς ἡμᾶς συμπαθείᾳ. Ἀλλ' ἡ ὑγιεστερα μερὶς φρονοῦσα ὅτι **ἄνευ παραχωρήσεως τινος ἐν τῷ δόγματι** εἶνε δυνατὴ ἡ προσέγγις τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας πρὸς ἡμᾶς, ἀναλογιζομένη δὲ οἶων ἀγαθῶν πρόξενος θὰ ἦ ἡμῖν αὕτη, ἐνισχύεται ὁσημέραι, ζωηρότερον δ' ἀπὸ τινος ἐκδηλοῦται τὸ ὑπὲρ τῆς συναδελφώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν τούτων συναίσθημα. Οἱ δὲ ἐν Ἀγγλίᾳ συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως μετὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, «οὐδαμοῦ δὲ, ὡς παρατηρεῖ που ὁ Doellinger, καὶ ἐν οὐδεμίᾳ ἄλλῃ χώρᾳ ἔγραψαν, εἶπον καὶ ἔπραξαν οἱ χριστιανοὶ τοσαῦτα ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως, ὅσα οἱ ἐν Ἀγγλίᾳ». Ἀφ' ὅτου ὁ Covel καὶ ὁ Brown, Ἄγγλοι ἱερεῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ὁ ἐν Σμύρνη πρόξενος τῆς Ἀγγλίας Ricant κατέστησαν γνωστὴν ἐν Ἀγγλίᾳ τὴν διδασκαλίαν καὶ τὸ πολίτευμα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ζωηρὸς πρὸς προσέγγισιν ἀνεφλέγη ὁ πόθος, καὶ πολυεδεῖς ἐγένοντο ἀπόπειραι πρὸς τὸ ἔργον τοῦτο. Περὶ τὸ 1720 ἀντηλλάγη περισπούδαστος ἀλληλογραφία μεταξὺ τῶν Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῶν καλουμένων ἀνωμότων (non-communicants) ἐπισκόπων, διάφορα δὲ πρόσωπα κατὰ καιροὺς εἰς Ἀνατολὴν στελλόμενα συνετέλεσαν εἰς ἀναρρίπισιν τοῦ σπινθῆρος τῆς ἀμοιβαίας συμπαθείας. Τῷ 1862 ἰδρύθη ἐπιτροπεία ἐκ Ρώσων καὶ Ἄγγλων περὶ τὴν διαφώτισιν τοῦ μεταξὺ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῶν Ὁρθοδόξων σχίσματος διατρίψασα καὶ σπουδαῖα περὶ τούτου φυλλάδια ἐκδοῦσα. Τὸ ἔργον τοῦτο συνέχισεν ἡ Eastern Church Association, τῷ 1874 ἰδρυθεῖσα καὶ μετὰ διακοπὴν ἀνανεωθείσα, ἐντεταλμένη νὰ παρέχῃ ἀξιοπίστους πληροφορίας τοῖς Ἀνατολικοῖς περὶ τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκ-

103. Ἐν Εὐαγγελ. Κήρυκ. τοῦ 1870.

κλήσιας καὶ τοῖς Ἄγγλοις περὶ τῆς Ἀνατολικῆς. Ἀπὸ δὲ τοῦ Γρηγορίου τοῦ ΣΤ', τοῦ τὴν ἀρίστην κρηπίδα τῆς ἐπικοινωνίας καταβαλόντος διὰ τῆς γνωστῆς ἐγκυκλίου τῆς κελευούσης, ὅπως οἱ ἀνὰ τὴν Ἀνατολὴν ἀποθνήσκοντες Ἄγγλοι ἐλλείψει ἰδίου ἱερέως κηδεύονται ὑπ' Ὀρθοδόξων, ἀνεθερμάνθησαν αἱ σχέσεις τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ πλήρη χριστιανικῆς ἀγάπης ἀνταλλάσσονται γράμματα μεταξὺ τῶν πατριαρχῶν ἡμῶν καὶ τῶν ἱεραρχῶν τῆς Ἀγγλίας, περιφανεῖς δὲ θεολόγοι τῆς ἐνώσεως ἐρασταὶ διέτριψαν περὶ τὴν μελέτην τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, οἳ οἱ Neale, ὁ Willians κλπ.¹⁰⁴.

Ἐτερος λόγος εὐνοῶν τὴν τῶν ἐκκλησιῶν τούτων προσέγγισιν εἶνε ὁ διακαῆς πόθος, ὁ ἐσχάτως ἐν Ἀγγλίᾳ ὑποκαιόμενος, ὅπως ἡ Ἐπισκοπικὴ Ἐκκλησία, συνδέουσα τὸ διακοπὴν νῆμα πρὸς τὴν ἀρχέγονον Ἐκκλησίαν, ἅμα μὲν καταβάληται ἰσχυρὸν τὸ θεμέλιον τοῦ αὐτοτελοῦς αὐτῆς ἐκκλησιαστικοῦ βίου, ἅμα δὲ ὁ ἐν αὐτῇ κηρυσσόμενος θεῖος λόγος ἢ οὐχὶ προσωπικαὶ τοῦ λέγοντος πεποιθήσεις καὶ γινῶμαι, ἀλλ' αὐτὸς ὁ

104. «Ἐκ τῶν πολλῶν ζητημάτων τῶν ἀναφερόμενων ἐν τῇ Ἀγγλικῇ Ἐκκλησίᾳ πρῶτιστον εἶνε ἡ ἐνώσις μετὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας· ὅσῳ μᾶλλον σπουδάζομεν καὶ κατανοοῦμεν τὴν ἱστορίαν αὐτῆς, τοσοῦτω μᾶλλον συναισθηνόμεθα ὅπερ αὕτη χάρις ἀξίωμα καὶ τοσοῦτω διακαέστερον ἐπιθυμοῦμεν νὰ προσεγγίσωμεν εἰς αὐτήν. . . Μεθ' ὅλην τὴν φοβερὰν δίνην τὴν χωρίσασαν τὰς δύο Ἐκκλησίας, ἡ Ἐκκλησία ἢ Ἀνατολικὴ διατελεῖ μέχρι σήμερον πιστότατος φύλαξ τῶν πρώτων παραδόσεων. Αὕτη προσδοκᾷ τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ὁ Χριστιανισμὸς θὰ τραπῇ νέαν ὁδὸν πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἐνώσεως καὶ τῆς καθολικῆς εἰρήνης. Μετ' ἀγαλλιᾶσεως ἀφάρτου ἐμάθομεν, ὅτι ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία ἀπεφάσισε νὰ ἀποπειραθῇ, ὅπως προσεγγίσῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀνατολῆς. Ἀρκεῖ μόνον αὕτη νὰ συνειδῇ ὅσας περιέχει ἐν ἑαυτῇ ἀρχαῖς ζωτικότητος καὶ τὰς τύχας, αἵτινες ἐπιφυλάττονται αὐτῇ, καὶ ἀμέσως θὰ συναισθανθῇ τὴν ἀνάγκην νὰ καταλάβῃ ἐν τῇ Χριστιανισμῷ τὴν θέσιν, ἐφ' ἧς ἔχει δικαίως καὶ πληρεστάτας ἀξιώσεις». (Ἰπόμνημα Ἀγγλικανοῦ Ἱερέως ἐν Κλεισῷ 1864 ἀριθμ. 151).

λόγος τοῦ Κυρίου, ὁ διὰ μέσου τῶν αἰῶνων διῶν καὶ ἐν τῇ ἀνεπισφαλεῖ Ἐκκλησίᾳ ἀλύμαντος καὶ ἀνόθευτος διατηρούμενος. Βεβαίως ὁ δεύτερος οὗτος τῆς προσεγγίσεως παράγων ἐμφαίνει συγχρόνως καὶ τὴν ἀσθενῆ τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας ὄψιν. Πράγματι ἡ Ἐκκλησία αὕτη παρ' ὅλον τὸν ἱεραρχικὸν αὐτῆς τύπον, ὡς συνένωσις ἀδιαλλάκτων καὶ ἀντιθέτων στοιχείων, ἐν συνόλῳ οὐδέποτε θὰ παραστῇ ἐνιαία καὶ ἀκόλουθος, τὰ αὐτὰ πρεσβεύουσα δόγματα καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν ὑποτιθεῖσα εἰς τὴν λατρείαν καὶ τὰς τελετὰς αὐτῆς· τούναντίον θὰ ἔχη πάντοτε τὴν ὄψιν πεδίου ποικίλων καὶ ἀλληλοτυπομένων δοξῶν, καὶ θὰ παρέχῃ ἔδαφος εἰς πάσας τῶν ὁμολογιῶν τὰς ἀποχρώσεις. Ἄλλ' ἀκριβῶς τὴν ἔλλειψιν ταύτην συναισθανθέντες οἱ Ἄγγλοι προσβλέπουσι πρὸς τὴν σεμνὴν μορφήν τῆς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας, πειρώμενοι νὰ ἀναιρέσωσι τὰς ἐσωτερικὰς ἀντιθέσεις εἰς τὴν ἀρμονικὴν τῆς Ὀρθοδοξίας ἐνότητα. Βεβαίως ἡ ὁδός, δι' ἧς οἱ ἐν Ἀγγλίᾳ ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως μοχθοῦντες ζητοῦσι νὰ παρασκευάσωσι τὸ ποθητὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας ἔργον, δὲν εἶνε πάντοτε ἢ δογματικῶς καὶ κανονικῶς ἐπιτρεπομένη. Ὅπως πάλαι οἱ τῆς Ὁξωνίας καὶ Ἐδιμβούργης ἐπίσκοποι ὡς μέσον ἐκκλησιαστικῆς ἐνώσεως ὑπέλαβον τὴν ἀμοιβαίαν μετάληψιν τῆς εὐχαριστίας παρὰ τῶν χειρῶν Ἀγγλοῦ ἢ Ὀρθοδόξου ἱερέως ἄνευ δογματικῆς ἐνώσεως, οὕτω καὶ οἱ ἐν Ἀνατολῇ Ἄγγλοι ἱεράρχαι αἰτοῦνται τανῦν, ὅπως ἐλλείψει Ὀρθοδόξου ἱερέως μεταδίδονται τὰ μυστήρια τοῖς Ὀρθοδόξοις ὑπ' Ἀγγλων ἱερέων. Ἄλλ' ἡ διὰ τοιαύτης ὁδοῦ ἐπικοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν προσκρούει ἄρδην πρὸς τὰς θεμελιώδεις τῆς Ὀρθοδοξίας βάσεις, καθ' ἃς, ὅπου δὲν ὑπάρχει ἐνότης ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἐκκλησιαστικὴ κοινωνία ἐν εὐχαῖς καὶ τῇ μεταλήψει ἐκδηλουμένη. Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία δύναται μὲν νὰ προσευχηθῇ ὑπὲρ τῶν ἑτεροδόξων, ὡς

καὶ προσεύχεται, οὐχὶ ὅμως καὶ νὰ συμπροσευχηθῆ μετ' αὐτῶν, πολλῶ δὲ ἥττον νὰ ἐπιτρέψῃ μέλος αὐτῆς νὰ λάβῃ παρ' ἑτεροδόξου τὴν μυστηριακὴν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος χάριν, ἥτοι τὴν εὐχαριστίαν καὶ τὸ βάπτισμα. Μεταξὺ Ὁρθοδοξίας καὶ ἑτεροδόξων χάσμα μέγα ἐστήρικται, μόνον δὲ διὰ τῆς γεφύρας τῆς δογματικῆς ἐνώσεως καὶ οὐχὶ ἀπλῶς διὰ τῆς μεταδόσεως τῶν μυστηρίων εἶνε δυνατόν νὰ κοινωνήσωσι οἱ οὐτως κεχωρισμένοι. Ἡ μὲν θεία εὐχαριστία, τὸ μυστήριον, δι' οὗ ἐνούμενοι μετὰ τοῦ Κυρίου οἱ πιστοὶ ἀποτελοῦσιν ἐν σῶμα, τὸ sacramentum unitatis, εἶνε προφανὲς ὅτι δὲν δύναται νὰ μεταδοθῆ τοῖς Ὁρθοδόξοις ὑπὸ τῶν ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας ἑτεροδόξων. Εἶπε δὲ καὶ ὁ ἱερὸς Δαμασκηνός: «**Πᾶση δυνάμει δευλαξόμεθα μὴ λαμβάνειν μετάληψιν αἱρετικῶν μήτε διδόναι . . . ἵνα μὴ μέτοχοι τῆς κακοδοξίας καὶ τῆς αὐτῶν γενώμεθα κατακρίσεως**»¹⁰⁵. Ὅτι δὲ καὶ τὸ βάπτισμα δὲν δύναται νὰ τελεσθῆ ὑπὸ ἑτεροδόξου ἐπὶ Ὁρθοδόξου, εἶνε παντὶ εἰδότι τὸ τῆς Ὁρθοδοξίας πνεῦμα ὁμοίως προφανές. Ἐὰν ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀνεγνώρισε τὸ ἐκτὸς αὐτῆς εἰς τὸ ὄνομα τῆς ἁγίας Τριάδος τελεσθὲν βάπτισμα, δὲν ἔπεται ὅτι δύναται νὰ ἐπιτρέψῃ τοῖς ἑτεροδόξοις νὰ τελῶσι τὸ βάπτισμα καὶ ἐπὶ τῶν ἰδίων αὐτῆς μελῶν. Ἐὰν δὲ ἐπιτρέπῃ ἐν ἀνάγκῃ καὶ εἰς λαϊκοὺς τὸ βαπτίζειν, (Νικηφόρου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλ. καν. 7) ἐννοεῖ ὅμως Ὁρθοδόξους λαϊκοὺς, ὡς ρητῶς παρατηρεῖ ὁ Δοσίθεος, (Ὅρος 16). Τὸ μόνον τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ συγχωρηθῆ εἶνε ἡ ταφή. Ὡς δὴλα δὴ ἡ Ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως ἐπέτρεψε ἐλλείψει Ἁγγλοῦ ἱερέως νὰ θάπτωνται ὑπ' Ὁρθοδόξου οἱ ἐν Ἀνατολῇ τελευτῶντες Ἁγγλοὶ, οὕτω καὶ Ὁρθόδοξόν τινα ἀποθανόντα ἐν τινὶ γωνίᾳ τῆς γῆς, ἐνθα δὲν ὑπάρχει Ὁρθόδοξος ἱερεὺς,

εἶνε δυνατόν, **ἐὰν οἱ οἰκεῖοι αὐτοῦ θέλωσι**, νὰ συνοδεύσῃ εἰς τὴν τελευταίαν αὐτοῦ κατοικίαν Ἁγγλὸς ἱερεὺς, ἵνα μὴ ταφῆ ἀνευ εὐχῆς τινος καὶ παρηγορίας. Δῆλον ὅμως οἰκοθεν, ὅτι καὶ ἡ ἄδεια τοιαύτης ταφῆς δὲν δύναται νὰ ἔχη πρακτικὴν σημασίαν, οὐδὲ δύναται νὰ προαγάγῃ τὸ τῆς προσεγγίσεως ἔργον. Τὸ μόνον τῆς ἐνώσεως ἔδαφος, ἐφ' οὗ ἀνάγκη νὰ συναντηθῶσιν αἱ Ἐκκλησίαι, εἶνε τὸ τῶν ἐπτὰ οἰκουμενικῶν συνόδων. Τὴν εἰς τοῦτο ἐξ ὁδὸν θὰ ἐξομαλίσωσι καὶ ἄλλα, ὡς εἶπομεν, καὶ ἰδίᾳ οἱ θεολόγοι, συζητοῦντες καὶ ἐρευνῶντες τὰς διαφορὰς καὶ τὸν ἐκκλησιαστικὸν ἑκατέρων βίον, καὶ ὁ σχηματισμὸς δὲ εἰδικῆς πρὸς τοῦτο ἐπιτροπείας, ὡς συνέστησεν ἡ Ρωσικὴ σύνοδος διὰ τοὺς παλαιοκαθολικούς, εἶνε πολυειδῶς ἀξιοσύστατος. Ὅτι δὲ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν ἐπτὰ οἰκουμενικῶν συνόδων ἐπανατρέχοντες οἱ ἐν τῇ ἄνω Ἐκκλησίᾳ θὰ εὕρωσιν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ, τῇ ἐκπροσωπούσῃ τὸ τῆς ἀληθοῦς καὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας ἰδεῶδες, τὴν ζῶσαν πρὸς ἐκείνην γέφυραν, καὶ ἐνούμενοι θὰ περιάψωσι τῇ μὲν ἑαυτῶν Ἐκκλησίᾳ βεβαιότητα εἰς τὴν πίστιν καὶ κῦρος κατὰ τῶν πολλῶν αὐτῆς πολεμίων ἀπροσμάχητον, ἡμῖν δὲ ἀνυπολογίστους ὠφελείας, τοῦτο καὶ οἰκοθεν συμφανὲς ὄν, θὰ πληρώσῃ ποτέ, ὡς πάντες εὐχόμεθα, ὁ θεάνθρωπος τῆς Ἐκκλησίας ἰδρυτής, ἀποδεικνύων τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως ἐν Ἀγγλίᾳ εἰλικρινῶς μοχθοῦντας γνήσια τέκνα τῆς ἁγίας αὐτοῦ Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

ΤΕΛΟΣ

105. Ἐκδ. τ. Ὁρθ. πίστ. 4, 13.

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

Τὸ κακὸν παρὰ Πλάτωνι. Τμ. Α'. Ἐννοια τοῦ κακοῦ. Ἐν Ἀθήναις 1896.

Τὸ κακὸν παρὰ Πλάτωνι. Τμ. Β'. Ἀρχὴ τοῦ κακοῦ. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1897.

Ἐν μᾶθημα περὶ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1896.

Δεύτερον μᾶθημα περὶ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1896.

Λόγος εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν, ἐκφώνηθεὶς ἐν Γαλαζίῳ. 1898.

Ἔτερος λόγος περὶ τῆς ἱστορικῆς σημασίας τῆς ἑορτῆς τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν 1901.

Συμβολικὴ ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου 1901.

Ἡ τοῦ Πλάτωνος Θεωρία τῆς Γνώσεως (Πραγματεία βραβευθεῖσα ἐν τῷ Σουτσεΐῳ φιλοσοφικῷ διαγωνισμῷ τῷ γενομένῳ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Πανεπιστημίῳ). Ἐν Ἀθήναις 1902.

Τιμᾶται δύο φράγκων.

Ἐπίσκειται ἐν τοῖς βιβλιοπωλείοις τῆς Ἐστίας ἐν Ἀθήναις, Δεπάστι-Γεράρδου ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ παρὰ τῷ συγγραφεῖ.